

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT POLİTİKASI BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**FİNANSAL KRİZLERİN EKONOMİK ETKİLERİ:
TÜRKİYE VE YUNANİSTAN ÖRNEĞİ**

RAMAZAN GÖĞEBAKAN
2501414151

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. CEM SAATÇIOĞLU
İSTANBUL 2014

Y Ü K S E K L İ S A N S
T E Z O N A Y I

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : RAMAZAN GÖĞEBAKAN Numarası : 2501414151

Anabilim/Bilim Dalı : İKTİSAT POLİTİKASI Danışman : PROF. DR. CEM SAATÇIOĞLU

Tez Savunma Tarihi : 01.12.2014 Tez Savunma Saati : 13.00

Tez Başlığı : "FİNANSAL KRİZLERİN EKONOMİK ETKİLERİ: TÜRKİYE VE YUNANİSTAN ÖRNEĞİ"

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. ARZU İMREN		KABUL
2- PROF. DR. CEM SAATÇIOĞLU		KABUL
3- YRD. DOÇ. DR. GELENGÜL KOÇARSLAN		KABUL

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. MURAT ŞEKER	—	—
2- YRD. DOÇ. DR. ABDÜLKADİR TUNA	—	—

ÖZ

FİNANSAL KRİZLERİN EKONOMİK ETKİLERİ: TÜRKİYE VE YUNANİSTAN ÖRNEĞİ RAMAZAN GÖĞEBAKAN

Tarih süreci içinde çok sayıda ekonomik krizler görülmüştür. Toplumlara ciddi şekilde etkileyen ve sosyaekonomik sorunlara yol açan ekonomik krizlerin sonuncusu olan ekonomik kriz, 2008 yılında aralarında Lehman Brothers'ın da bulunduğu bazı büyük mali kuruluşların iflası ile derinleşerek dünyaya yayılan küresel kriz haline gelmiştir. İlk başta, ABD'nin mortgage kredilerine bağlı yerel bir finansal çalkantı olarak görülen kriz; kısa sürede dünya finansal sistemini kilitlemiş, birçok finans kurumunun batmasına, birçoğunun ise devletleştirilmesine neden olmuştur. Başta AB ülkeleri olmak üzere, Türkiye'nin de dahil olduğu bir çok ülkeyi etkisi altına almıştır. AB ülkeleri içinde borç krizinin en yoğun hissedildiği ülke Yunanistan olmuştur. Yunanistan ekonomik krizinin nedenleri ve 2008 küresel finansal krizin Türkiye'ye etki kanalları incelendikten sonra, ekonomi üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. Aynı dönemde görülen Yunanistan ekonomik krizi ile Türkiye ekonomik krizi karşılaştırılması yapılmıştır. Tez çalışmamda, Küresel krizin Türkiye ve Yunanistan ekonomileri üzerindeki etkileri irdelenerek, karşılaştırılmıştır. Küresel kriz sonrası Türkiye ve Yunanistan'da, İşsizlik, GSYİH büyüme oranı, cari açık, borç stoku ve sanayi üretimini nasıl etkilediği araştırılarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kriz, ekonomi, Yunanistan, Türkiye.

ABSTRACT

EFFECTS OF FINANCIAL CRISIS: EXAMPLE OF TURKEY AND GREECE RAMAZAN GÖĞEBAKAN

There have been a lot of economical crisis throughout the history. Global economical crisis have affected the societies seriously and led to various socio-economical problems so far .The last economical crisis that appeared in 2008 deepened with the bankruptcy of some of the financial foundations like the Lehman Brothers and spread throughout the world. At first sight, it has been seen like a local financial fluctuation that was bound to the USA's mortgage that has locked the world financial systems and ended with the bankruptcy of a lot of financial foundations on the one hand and nationalization of the others in a short time. First of all, the European countries and a lot of other countries including Turkey have been effected by the crisis. Among the European countries Greece has been the country where the debt crisis is the most intensive. In my thesis, the causes of the economical crisis of Greece and the effects of the global financial crisis of 2008 on Turkey have been analysed and assessed. The Greek economical crisis and the Turkish economical crisis of the same period have been compared. The effects of the global crisis on Greek and Turkish economy have been studied and compared. Unemployment after the global crisis in Greece and Turkey, GDP growth rate, the current account deficit, the debts and how the industrial production has been affected , have been studied and assessed.

Key Words: Crisis, economy, Greece, Turkey.

ÖNSÖZ

Finansal krizlerin ekonomik etkileri: Türkiye ve Yunanistan örneği konulu tez çalışmasında; finansal krizlerin ekonomik etkileri ve Türkiye, Yunanistan örneği, incelenerek Eylül 2008'de ABD'de başlayan ekonomik krizin etkileri Türkiye ve Yunanistan örneği ile açıklanmıştır. İki ülkenin ekonomileri 2001 ile 2012 yılları arasında meydana gelen ekonomik değişkenler dikkate alınarak incelenmiştir.

2007 yılında ABD'de finansal sektörde başlayan kriz, 2008 yılında küresel ekonomik krize dönüşmüştür. Gelişmiş piyasa ve ekonomileri daha çok etkileyen 2008 küresel ekonomik kriz, özellikle AB bu krizden birinci derecede etkilenmiştir. ABD'de başlayan küresel kriz AB ülkelerine yansımalarıyla birlikte, Yunanistan büyük bir krizin patlamasına neden olmuştur. Her ne kadar Yunanistan ekonomik krizinde başat faktör iç faktörler olmasına rağmen, küresel kriz krizin çıkmasında önemli bir etken olmuştur.

Aynı dönemde Türkiye ekonomisi genel görünüm açısından sağlıklı görünmesine rağmen, küresel krizden ciddi bir şekilde etkilenerek, Türkiye ekonomisinde ciddi sorunlar oluşturmuştur. Küresel krizin derin bir şekilde etkilenmesinin nedeni ise, alınması gereken tedbirler kriz Türkiye ekonomisini teğet geçecek mantığıyla gecikmiştir. Bunun sonucunda küresel krizin etkileri olması gerekenden daha fazla olmuştur.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında bana büyük bir özveri ile yardımcı olan danışman hocam Prof. Dr. Cem SAATÇIOĞLU'na teşekkürlerimi bildirmeyi bir borç bilirim. Yine bu çalışmalarımda bana destek olan eşim Belma'ya, oğullarım Ali ve Emre Said'e teşekkür ederim.

Ramazan GÖĞEBAKAN

2014

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
GRAFİK LİSTESİ	ix
TABLO VE ŞEKİL LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ.....	1
1.BİRİNCİ BÖLÜM: FİNANSAL KRİZLERİN GENEL VE TEORİK ÇERÇEVESİ	4
1.1 Kriz Tanımı	4
1.1.1 Ekonomik Kriz.....	5
1.1.2 Reel Sektör Krizi.....	7
1.1.3 Finansal Kriz.....	7
1.2 Küresel Nitelikli Finansal Krizler.....	9
1.2.1 1929 Ekonomik Krizi	9
1.2.2 1973 Petrol Krizi	10
1.2.3 Latin Amerika Finansal Krizi.....	12
1.2.4 Doğu Asya Finansal Krizi.....	13
1.2.5 2008 Küresel Finansal Kriz.....	14
1.3 Finansal Kriz Türleri.....	16
1.3.1 Bankacılık Krizleri.....	17
1.3.2 Dış Borç Krizi	18
1.3.3 Sistemik Krizler	20
1.3.4 Para krizi	22
1.3.4.1 Ödemeler Dengesi Krizi	23
1.3.4.2 Döviz Kuru Krizi	24
1.4 Finansal Kriz Modelleri	25
1.4.1 Birinci Nesil Kriz Modelleri	25
1.4.2 İkinci Nesil Kriz Modelleri.....	26

1.4.3 Üçüncü Nesil Kriz Modelleri.....	28
1.5 Finansal Krizlerin Oluşum Nedenleri	31
1.5.1 Ekonomilerin Dışa Açılması ve Finansal Liberalizasyon	32
1.5.2 Sabit Döviz Kuru.....	35
1.5.3 Kırılgan Finansal Sistem	36
1.5.4 Sürdürülemez Makroekonomik Politikalar	38
1.6 Finansal Krizlerin Özellikleri.....	39
1.6.1 Varlık Fiyatlarında Düşüşler, Balonların Patlaması	40
1.6.2 Finansal Krizlerde İflaslar	41
1.6.3 Finansal Krizlerde Likidite Yetmezliği	42
1.6.4 Finansal Krizlerde Finansal Bulaşıcılık.....	43
1.6.5 Finansal Krizlerde Ticaret Kanalı	44
1.6.6 Finansal Krizlerde Kredi Kanalı	44
1.6.7 Finansal Krizlerde Sürü Davranışı	45
2.İKİNCİ BÖLÜM: YUNANİSTAN'DA YAŞANAN FİNANSAL KRİZLER VE EKONOMİK ETKİLERİ	46
2.1 Yunanistan'da Yaşanan Finansal Krizlerin Tarihsel Gelişimi.....	46
2.1.1 Yunanistan'da 1821-1950 Döneminde Yaşanan Krizler.....	46
2.1.2 Yunanistan'da 1950-2004 Döneminde Yaşanan Krizler.....	47
2.2 Yunanistan'da Yaşanan Finansal Krizin Gelişim Süreci	49
2.3 Yunanistan'da Yaşanan Finansal Krizlerin Sebepleri	57
2.3.1 Euro'ya Geçişin Yunanistan'da Yaşanan Finansal Krize Etkisi	58
2.3.3 Popülist Harcamaların ve Yanlış Algıların Yunanistan'da Yaşanan Finansal Krize Etkisi	62
2.3.4 Savunma Harcamalarının Yunanistan'da Yaşanan Finansal Krize Etkisi.....	63
2.3.5 Vergilendirme Sisteminin Yunanistan'da Yaşanan Finansal Krize Etkisi.....	67
2.3.6 Yunanistan'ın Ekonomik Politikasının Yunanistan'da Yaşanan Finansal Krize Etkisi	69
2.5 Yunanistan'da Yaşanan Finansal Krizin Ekonomik Etkileri	70
2.5.1 Yunanistan'da Yaşanan Finansal Krizin İstihdama Etkisi.....	70
2.5.2 Yunanistan'da Yaşanan Finansal Krizin GSYİH'ya Etkileri	73
2.5.3 Yunanistan'da Yaşanan Finansal Krizin Dış Borç Stokuna Etkisi	76
2.5.5 Yunanistan'da Yaşanan Finansal Krizin Cari Açık Üzerindeki Etkisi.....	80
2.5.6 Yunanistan'da Yaşanan Finansal Krizin Bankacılık Sektörüne Etkisi	83
2.5.7 Yunanistan'da Yaşanan Finansal Krizin Diğer Etkileri.....	85
2.5.7.1 Finansal krizin İşyerleri Üzerindeki Etkileri.....	85
2.5.7.2 Finansal Krizin Gelir ve Yoksulluk Düzeyine Etkisi.....	86
2.5.7.3 Finansal krizin Siyasi Etkileri.....	87
2.5.7.4 Finansal Krizin Eğitim Üzerindeki Etkisi	88

3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: TÜRKİYE'DE YAŞANAN FİNANSAL KRİZLER VE EKONOMİK ETKİLERİ	89
3.1 Türkiye'de Yaşanan Finansal Krizlerin Tarihsel Gelişimi.....	89
3.1.1 Türkiye'de 1854-1914 Döneminde Yaşanan Krizler	89
3.1.2 Türkiye'de 1923-1950 Döneminde Yaşanan Krizler	90
3.1.3 Türkiye'de 1950-1960 Döneminde Yaşanan Krizler	91
3.1.4 Türkiye'de 1960-1980 Döneminde Yaşanan Krizler	91
3.1.5 Türkiye'de 1980-1990 Döneminde Yaşanan Krizler	92
3.1.6 Türkiye'de 1990-2001 Döneminde Yaşanan Krizler	93
3.1.7 Türkiye'de 2001-2012 Döneminde Yaşanan Krizler	94
3.2 Küresel Ekonomik Krizin Türkiye'de Yaşanan Finansal Krize Etki Kanalları	96
3.2.1 Küresel Ekonomik Krizin Türkiye'ye Birinci Etki Kanalı: Dış Talepte Düşüş	98
3.2.2 Küresel Ekonomik Krizin Türkiye'ye İkinci Etki Kanalı: Dış ve İç Kredide Azalma	99
3.2.3 Küresel Ekonomik Krizin Türkiye'ye Üçüncü Etki Kanalı: Ekonomiye Duyulan Güvenin Azalması.....	100
3.2.4 Küresel Ekonomik Krizin Türkiye'ye Dördüncü Etki Kanalı: Yatırım Kanalı	100
3.2.5 Küresel Ekonomik Krizin Türkiye'ye Beşinci Etki Kanalı: Aşırı Riskli Ticaret Kanalı (Birinci Finans Kanalı)	101
3.3 Türkiye'de Yaşanan Finansal Krizin Ekonomik Etkileri.....	102
3.3.1 Türkiye'de Yaşanan Finansal Krizin İstihdama Etkisi	102
3.3.2 Türkiye'de Yaşanan Finansal Krizin GSYİH'ya Etkisi	107
3.3.3 Türkiye'de Yaşanan Finansal Krizin Sanayi Üretimine Etkisi.....	111
3.3.4 Türkiye'de Finansal Krizin Dış Borç Üzerindeki Etkisi	114
3.3.5 Türkiye'de Yaşanan Finansal Krizin Cari Açık Üzerindeki Etkisi	118
3.3.6 Türkiye'de Finansal Krizin Bankacılık Sektörü Üzerindeki Etkisi	121
SONUÇ	124
KAYNAKÇA	127

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1: Yunanistan Askeri Harcamalarının GSYİH'ya Oranı	64
Grafik 2: Silah İthalatı(2001-2013): Yunanistan Türkiye	67
Grafik 3: Yunanistan İşsizlik Oranı	72
Grafik 4: AB-17 ile Yunanistan İşsizlik Oranın Karşılaştırılması	73
Grafik 5: AB-17 ile Yunanistan GSYİH Büyüme Oranları	75
Grafik 6: Yunanistan GSYİH Sektörler Payı	76
Grafik 7: Yunanistan Borç Stoku/ GSYİH Oranı ile Maastricht Kriteri'nin Karşılaştırılması	77
Grafik 8: Yunanistan Üretim Endeksi	80
Grafik 9: Yunanistan Cari Açık/GSYİH	82
Grafik 10: Türkiye İşsizlik Oranı (2001-2012)	103
Grafik 11: Türkiye İşsizlik Oranı ve GSYİH Yıllık değişim %	105
Grafik 12: Ekonomik Faaliyetlere Göre İstihdamın Dağılımı (%)	106
Grafik 13: Türkiye ve Yunanistan İşsizlik Oranının karşılaştırılması	107
Grafik 14: Dönemler İtibariyle GSYİH Büyüme Hızları(%)	109
Grafik 15: Türkiye GSYİH Sektörler Payı (%)	110
Grafik 16: Türkiye ve Yunanistan Sabit Fiyatlarla GSYİH yıllık değişim (%)	111
Grafik 17: Sanayi Üretimi Bir Önceki Yıla Göre Değişim Oranları (2010=100)	112
Grafik 18: Türkiye ve Yunanistan Sanayi Üretiminin Karşılaştırılması	113
Grafik 19: Türkiye Toplam Dış Borç (Milyon \$)	115
Grafik 20: AB Tanımlı Borç Stoku/GSYİH (%), Türkiye, Yunanistan, AB-17	116
Grafik 21: Cari açık/GSYİH (%), Türkiye Yunanistan	120

TABLO VE ŞEKİL LİSTESİ

Tablo 1: Birinci ve İkinci Nesil Finansal Kriz Modellerinin Karşılaştırılması	28
Tablo 2: Finansal Liberalizasyonda Risk Biçimleri	34
Tablo 3: Dünya Borç Tarihi (1820-1990)	49
Tablo 4: En Büyük silah İthalatçısı olan ülkeler (2005-2009)	65
Tablo 5: En Büyük silah İthalatçısı olan ülkeler (2001-2012)	65
Tablo 6: 2011 yılı itibariye Yunanistan'a Yapılan Uluslararası Yardımlar	78
Tablo 7: Türkiye Toplam Dış Borç	114
Şekil 1: Ekonomik Kriz Türleri	6
Şekil 2: Finansal Kriz Türleri	9

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ATO	Ankara Ticaret Odası
BIS	Uluslararası Ödeme Bankası
ECU	Avrupa Para Birimi
ELSTAT	Yunanistan İstatistik Kurumu
EMU	Avrupa Ekonomik ve Parasal Birlik
EUROSTAT	Avrupa İstatistik Ofisi
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
IMF	Uluslararası Para Fonu
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UDY	Uluslararası Doğrudan Yatırım

GİRİŞ

Tarihte görülen ilk finansal kriz; 1720 yılında patlayan ve “Güney Denizi Balonu” olarak bilinen ekonomik krizdir. Bu tarihten itibaren, temel işlevini fon fazlasına sahip olan tasarruf sahipleri ile fon ihtiyacı içerisinde olan yatırımcılar arasında fon aktarımını kolaylaştırmak için ortaya çıkmış olan finansal sistemin kriz oluşturma nedenleri ve sonuçları iktisatçılar tarafından ciddi çalışmalar yapılarak finansal krizlerin nedenlerini araştırmışlar ve finansal krizi anlayabilmek için çeşitli modeller geliştirmişlerdir.

Tez üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, finansal krizlerin genel ve teorik çerçevesi incelendi. İkinci bölümde ise, Yunanistan’da yaşanan finansal krizler ve ekonomik etkileri irdelendi. Son bölümde ise, Türkiye’de yaşayan finansal krizlerin ekonomik etkileri araştırıldı. Türkiye ve Yunanistan’da yaşanan krizlerin ortak yönleri ve farklılıkları üçüncü bölümde analiz edildi.

Finansal krizler; para krizi, sistemik krizler, dış borç krizi ve bankacılık krizleri olmak üzere dört ana başlık altında incelenmektedir. Finansal krizi açıklamak isteyen iktisatçılar, yaşanan krizleri incelemeleri sonucunda üç model geliştirmişlerdir. Birinci nesil ekonomik modeli, 1970’li yıllardan itibaren Latin Amerika’da dış borç krizleri olarak ortaya çıkan iktisadi krizleri açıklamak amacıyla Krugman tarafından geliştirilen modeldir. İkinci nesil ekonomik kriz model, birinci modele göre daha gelişmiş ve makro ekonomik etkenlere de vurgu yapmaktadır. Bu model, ERM (Avrupa Döviz Kuru Mekanizması) ve 1994 Meksika krizleri birinci nesil kriz modelleri tanımına uymadığı için yeni bir model olarak ortaya koymuştur. Bu modelde, sürü davranışı ve bulaşma önemli bir yere sahiptir. 1997 yılında Uzakdoğu ülkelerinde ortaya çıkan ve önceki modellerle izah edilemeyen finansal krizleri açıklamak üzere üçüncü bir model geliştirilmiştir. Üçüncü nesil kriz modellerine göre, krizin çıkmasındaki temel etken finansal piyasalardaki eksikliklerdir. Tez çalışmasında, bu modeller ayrıntılı olarak analiz edildi.

Finansal istikrarsızlığa neden olan, ekonomilerin dışa açılması ve finansal liberalizasyon, sabit döviz kuru, kırılgan finansal sistem, sürdürülemez makroekonomik politikalar finansal krizi nasıl tetiklediği incelenerek değerlendirildi.

2007 yılında ABD de başlayan ve Eylül 2008 de küresel krize dönüşen finansal kriz, finansal piyasaların daha çok geliştiği, gelişmiş ülkeleri ciddi şekilde etkilemiştir. Küreselleşme ile finansal sistem bütün ülkeleri birbirine bağlamış ve bir ülkede meydana gelen kriz; küresel krize dönüşerek birçok ülkeyi hızla etkisi altına almaktadır. 2007 yılında, ABD’de mortgage kredilerinde geri ödemelerde yaşanan sorunlar, finansal sistemi derinden etkileyerek hassas dengeler üzerinde kurulu olan ABD finansal sistemi olumsuz etkilenmesi ile birlikte oluşan finansal kriz, 2008 yılında küresel krize neden olmuş, başta gelişmiş ülkeler olmak üzere birçok ülkede ciddi hasarlar oluşturmuştur. AB 2008 küresel finansal krizden etkilenmesi sonucunda, AB üye ülkelerinin borç stoklarının artışına neden olmuştur. İspanya, Portekiz, İrlanda ve Yunanistan 2008 yılından sonra bu krizden ciddi olarak etkilenen ülkelerdir. AB ülkeleri içinde borç krizinin en yoğun hissedildiği ülke Yunanistan olmuştur.

Yunanistan’ın makroekonomik dengeleri, 2008 küresel krizinin sonucunda oluşan güvensizlik ortamı ile birlikte, ciddi düzeyde etkilemiştir. Yunan ekonomisinde var olan zayıflıklar bu kriz nedeniyle belirgin bir hale gelmiştir. Cari açık ve kamu borcunda görülen dengesizlikler Yunan ekonomisinde ciddi bir burhana neden olacaktır. Yunanistan’da görülen finansal krize neden olan sebepler şunlardır;

Maastricht Antlaşması’nın öngördüğü ekonomik yakınlaşma kriterlerine uyum sağlamadan Euro para birimi dahil olması, yanlış algılar ve popülist harcamaların kamu harcamalarını artırması, Yunanistan’ın NATO üyesi olmasına rağmen, Türkiye’yi askeri tehdit olarak görmesi sonucunda yüksek askeri harcama yapması, vergilendirme sistemindeki yapısal sorunlardan dolayı vergi gelirlerinin düşük kalması, ekonomik kalkınmanın kamu gücüyle olabileceği inancı yanlış ekonomik politikaları beraberinde getirmesidir.

Krizlerin yayılmasında, ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ve ekonomi büyüklükleri önemli bir yere sahiptir. ABD ve Almanya gibi gelişmiş ekonomiler, kendisinden küçük olan ekonomilerden kaynaklanacak şoklarda ya hiç etkilenmezler ya da çok az etkilenirler. Ancak bir ülke ekonomisi küresel fiyat oluşumlarını etkileyebilecek ölçüde büyük ise ABD veya Almanya gibi kendisinden kaynaklanacak olumlu ya da olumsuz gelişmeler diğer küçük ülkeleri daha kolay etkilemektedir. ABD’de başlayan finansal kriz gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri etkisi altına almıştır. Türkiye de yaşanan finansal krizden etkilenmiştir. Küresel ekonomik kriz gerek gelişmiş,

gerekse Türkiye gibi gelişmekte olan ÷lkelere yansması için birden fazla bulaşma kanalları mevcuttur. 2008 yılında yaşanan k÷resel ekonomik kriz, Türkiye ekonomisini beş kanal aracılığı ile etkilemiştir. Bu kanallar şu şekilde açıklanmaktadır;

Dış ticaret azalarak dış talepte bir d÷şüşün olması, dış ve iç kredide azalma, ekonomiye duyulan güvenin azalması, yatırım kanalı ve aşırı riskli ticaret kanalıdır. Tez çalışması içinde etki kanallarının, Türkiye ekonomisini nasıl etkilediği incelenerek ayrıntılı bir şekilde anlatıldı.

2008 k÷resel krizin Türkiye'ye etki kanalları incelendikten sonra, finansal krizin Türkiye ekonomisine etkileri, Yunanistan ekonomisi ile karşılaştırılarak incelendi. Türkiye ve Yunanistan ekonomisi 2001 ile 2012 yılları arasını dikkate alınarak değerlendirme ve incelemeler yapılmıştır. 2008 yılı k÷resel ekonomi krizinin ekonomi üzerine etkileri, GSYİH ve sektörel büyümeler, borç stoku, cari açık istihdam ve sanayi üretimi üzerindeki etkileri Yunanistan ve Türkiye örneği ile incelenerek, krizin etkileri ve oluşumu karşılaştırıldı.

1.BİRİNCİ BÖLÜM: FİNANSAL KRİZLERİN GENEL VE TEORİK ÇERÇEVESİ

1.1 Kriz Tanımı

Kriz sözcüğünün etimolojik kökeni L atince ve Yunancaya dayanan, bu kelime Yunanca “krino” (yargılamak, ayırma, ayırmak, o yöne yönelmek, seçmek, karar vermek ve değerlendirmek¹) fiilinden üretilen “krisis” sözcüğü, yargılama eylemi veya yargı anı, “hüküm saati” anlamına gelir.² Yunanca sözlük anlamı ise, fikir oluşturmak, olayları ve durumları hesap etmek, kritik fikir beyanı, herhangi bir zor durum, dava, hastalığın kötüye gitmesi, düşünmenin ve kritik yapmanın doğru şekli³ olarak tanımlanmaktadır.

Türk Dil Kurumu sözlüğünde ise, Bir organda birdenbire ortaya çıkan fizyolojik bozukluk, bir kimsenin yaşamında görülen ruhsal bunalım, bir şeyin çok kıt bulunması durumu, bir şeye duyulan ani ve aşırı istek, çöküntü⁴ anlamına gelmektedir

Kriz kelimesi teknik anlamda, buhran ve bunalım gibi kavramlarla eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Bunalım; genel ekonomik refahta ve ticarete düşme, birbiriyle çatışma içinde bulunan antagonist güçlerin keskinleşme dönemidir. Hasta bir ekonominin eski biçimde varlığını sürdürememesi ve yeni yaşama imkanı elde edebilecek değişikliklerin yapılması zorunluluğunun doğduğu zaman dilimini ifade eder. Ekonomik büyümenin çevrimsel süreç içinde kesintiye uğradığı noktadır.⁵ Şeklinde tanımlanan kriz sözcüğü ekonomik ve psikolojik gelişmelerde beklenmedik durumların ortaya çıkışını ifade eder.

¹J.B Hofmann, A. Papanikalaou, **Ετυμολογικών λεξικών της αρχαίας ελληνικής**, Atina, 1974 s.188

²Noam Chomsky, vd. **Kriz, Kapitalizm, İsyen**, Ütopya Yayınevi, Ankara, Eylül 2010, s.291

³Hlia Kampana, “**Ορθογραφικό Ερμηνευτικό Μονοτονικό Λεξικό της Δημοτικής**” 1994 s.376

⁴Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, 2009, s.1243

⁵Ergül Halisçelik, vd, **Teknik Terimler Sözlüğü**, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Ankara, 2008 s.70

Kriz kavramını ilk olarak Adam Smith tarafından kullanılmıştır. Ancak Neolitik çağda insanın yerleşik tarım yapmaya başlamasıyla birlikte, ekonomik faaliyete başlamıştır. Bu dönemden itibaren, ekonomi ve kriz kavramı önemli bir yere sahip oldu. İnsanın ekonomik tarihi Neolitik Devrim ile başlamış ve Sanayi Devrimi ile köklü değişime uğramıştır.

18. Yy dan itibaren iktisat ayrı bir bilim dalı olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Bilimsel ekonominin kurucusu olan Adam Smith⁶ ile ekonomik tarihte ciddi değişiklikler başlamıştır. İktisat ilminin İktisat literatüründe kriz kavramı ilk olarak, "buhran" kelimesi ile Adam Smith tarafından kullanılmıştır. Adam Smith, ünlü Ulusların Zenginliği (An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations) eserinde durgunluk dönemlerini "karanlık dönemler" olarak nitelendirmiştir.⁷

1.1.1 Ekonomik Kriz

Ekonomi sözcüğü eski Yunancada bir evin mal varlığını yönetme sanatı anlamına gelmektedir.⁸ Ekonomi, mal ve hizmet üretiminin ve bu üretimin bölüşülmesi sonucunda en üst düzeyde gerçekleşmesinin toplumsal kanunlarını saptamaya çalışan bir sosyal bilim olarak tanımlanmaktadır.⁹ Yunanlıların ev yönetim sanatı olarak kullandığı ekonomi kelimesi, küreselleşmeyle birlikte dünyada üretilen mal ve hizmetlerin yönetimi sanatı şekline dönüşmüştür.

Ekonomik kriz "genel olarak herhangi bir mal, hizmet, üretim faktörü veya finans piyasasındaki fiyat ve/veya miktarlarda kabul, edilebilir bir değişme sınırının ötesinde gerçekleşen şiddetli dalgalanmaları ifade etmektedir"¹⁰. Bir Başka İfadeyle ekonomik kriz, "Arz ve talep arasındaki bir dengesizliği izleyen zamanlarda büyüme döneminden durgunluk dönemine geçiş ekonomik bunalım diye adlandırılır. Bu

⁶ "Klasik Ekonomik Düşüncenin Doğuşu ve Klasik Okulun Temsilcileri", (Çevrimiçi), http://www.ekodialog.com/Konular/iktisatcilar/klasik_ekonomi_dusuncesi.html, 21.05.2014

⁷ Kenan Mortan, "Krizler Üstüne", (Çevrimiçi), <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/83865.asp>, 21.05.2014

⁸ William J. Barber, **İktisadi Düşünce Tarihi**, Çev. İhsan Durdu, Şule Yayınları, İstanbul, 1995, s.9

⁹ Müfit Akyüz - Nesrin Ertel, **Ansiklopedik Ekonomi Sözlüğü**, Dünya Yayınları, İstanbul, 1990 s. 85

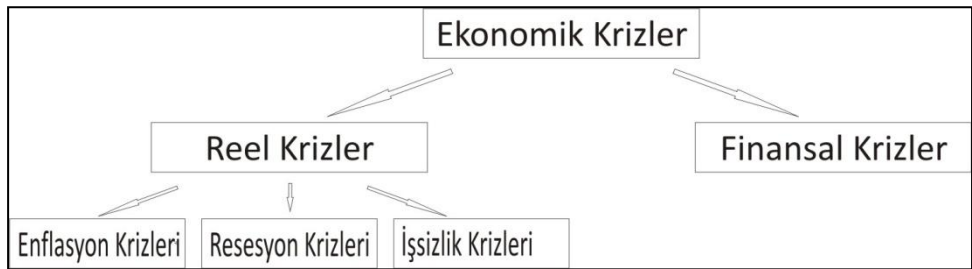
¹⁰ Aykut Kibritçioğlu, "Türkiye'de Ekonomik Krizler ve Hükümetler, 1969-2001" **Yeni Türkiye Dergisi**, Ekonomik Kriz Özel Sayısı, Cilt 1, Yıl 7, Sayı 41, Eylül-Ekim 2001, 174

geçiş, ülkenin kalkınmasındaki uygun ortamın aniden yok olma sürecidir ve aynı zamanda çeşitli olayların birikmesi sonucu meydana gelmiştir.¹¹ Krizlerinin başlangıcında yaşanan olaylar aynı iken, krizin sonuçları farklılık göstermektedir.¹²

Modern kapitalizmin, tarihinde krizler istisna değil standarttır. Bu, tüm krizlerin aynı olduğunu söylemek değildir. Aksine, felaketten felakete ayrıntılar değişiklik gösterebilir ve krizlerin kökenleri ekonomik değişik alanlarında, değişik problemlerde yatıyor olabilir. Kimi zaman bir kriz, fazlasıyla borçlanma durumunda suçlu olabilir. Dahası krizlerin yol açtığı zararlar büyük ölçüde değişebilir; bu çoğu zaman hükümetlerin müdahalesinin boyutu ve yerinde olup olmadığına bağlıdır. Krizler küresel boyut kazandığında, uluslar arası tepkinin işbirliği ya da çatışma yönünde olduğu önem taşır. Dikkatsizce ele alınacak olursa, krizler sarsıcı zararlara uğratabilir, işkollarını tamamen yok edebilir, servetleri silip süpürebilir, büyük çapta işsizliğe denen olabilir ve hükümetleri ağır parasal maliyetler yükleyebilir. Daha da kötüsü krizler hükümetleri devirmiş, ulusları iflas ettirmiştir. Krizleri görmezden gelmek mümkün değildir.¹³

Ekonomik krizler, reel sektör krizleri ve finansal krizler olarak iki ana başlık altında toplanabilir.

Şekil 1 Ekonomik Kriz Türleri

Kaynak: Fatih YÜCEL - Hüseyin KALYONCU “Finansal Krizlerin Öncü Göstergeleri ve Ülke Ekonomilerini Etkileme Kanalları: Türkiye Örneği” **Maliye Dergisi**, Sayı 159, 2010, Temmuz-Aralık, s.55

¹¹ **Sosyal Bilimler Ansiklopedisi**, Risale Yayınları, İstanbul, 1990, c.1, s.187

¹² Vedat Akman, **Modern Dünyadaki En Büyük Kriz Asya Krizi Sonrası ve Muhtemel Etkileri**, Rota Yayınları, İstanbul, 1998, s.45

¹³ Nouriel Roubini, Stephen Mihn, **Kriz Ekonomisi Dünya Ekonomisinin Çöküşü ve Geleceği**, Çev. Işıl Tezcan, Pegasus Yayınları, İstanbul, 2012, s.23

1.1.2 Reel Sektör Krizi

Reel sektör (reel kesim), ekonominin tarım, sanayi ve hizmetler ana sektörlerinde üretici ve tüketici konumundaki ekonomik birimlerin tümünü temsil eder. Mal ve hizmetlerin üretimi, tüketimi, alım ve satımı, bunlar karşılığında yapılan ödemeler, borç alma, borç verme, yatırım gibi ekonomik faaliyetler genel ekonomik yapı içinde gerçekleşmektedir. Bunlardan üretim, tüketim, değişim, reel yatırımlar gibi olanları reel sektörü ilgilendirirken, finansal nitelikte olan varlıkların üretim ve değişimi ise finansal sektörün konusunu oluşturmaktadır.¹⁴

Reel krizler, mal ve hizmet piyasalarında ortaya çıkan, enflasyon veya durgunluk şeklinde kendini gösteren dengesizlikler ile faktör piyasalarında meydana gelen ve istihdam düzeyini etkileyen dengesizliklerden oluşmaktadır.¹⁵

1.1.3 Finansal Kriz

Finansal Kriz, "Finansal sistemin farklı sebeplerle işleyişinin bozulması ve ödünç alanlar ile ödünç verenler arasındaki bu fon akımının sürdürülememesi durumunu finansal kriz olarak tanımlayabiliriz. Finansal kriz kavramı finansal kurumların bir kısmının faaliyetlerini sürdüremeyecek duruma geldiği ve hisse senedi veya döviz kuru gibi varlık fiyatlarının değerlerini önemli ölçüde yitirdikleri geniş bir olaylar zincirini tanımlar."¹⁶ Reel sektörün ihtiyaç duyduğu fonlar finansal sektör tarafından toplanmaktadır. Bu toplanan fonlar reel sektörün kullanılmasına sunulmaktadır. Reel kesim için finansal sektörün içinde bulunduğu durum önem arz etmektedir. Finansal sistem içinde meydana gelen, reel kesimi de ciddi şekilde etkileyecektir.

¹⁴Aslı Afşar, v.d. **Finansal Ekonomi**, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2013, s.3

¹⁵Nazım Çatalbaş, v.d. **Türkiye Ekonomisi**, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2013, s. 197

¹⁶Bengül Gülümser Arslan, v.d. **Para Politikası**, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2013, s.194

Finansal sistemin temel işlevi, fon fazlasına sahip olan tasarruf sahipleri ile fon ihtiyacı içerisinde olan yatırımcılar arasında fon aktarımını kolaylaştırmak için ortaya çıkmıştır. Fon aktarımını kolaylaştırmak için ortaya çıkan finansal sistem; 18.yüzyılda Güney Amerika'da faaliyet gösteren Britanya kökenli denizcilik şirketinin hisse senedinin aşırı değerlendirilmesi ile finansal sistem çökmüştür.¹⁷ Bu durum 1720 yılında patlayan ve "Güney Denizi Balonu" olarak bilinen finansal krize neden olmuştur. 1720 yılında deniz kumpanyası olarak da bilinen finansal kriz, tarihte görülen ilk kriz olarak kayda geçmiştir.¹⁸

Finansal krizlerde bazı ortak temel özellikler vardır. Birincisi; finansal kurumlarda veya şirketlerde bilanço zafiyeti vardır. İkincisi; bir kurumun borçlarının sermayesine oranı ne kadar yüksekse, başka bir ifadeyle kaldıraç oranı büyüklüğü, kurumun riskini gösterir. Üçüncüsü; normal zamanlarda bilanço zafiyeti ve kaldıraç oranı çok önemli olmayabilir. Ancak, büyük bir dışsal şok bunların ne kadar önemli olduğunu ortaya çıkarır.¹⁹

19. ve 20. Yüzyıl boyunca oluşan, finansal krizlerin nedenleri farklı farklı olmasına rağmen sonuç ve etkileri açısından benzer sonuçlar doğurmaktadır.

Şekil 2'de ekonomik kriz ve türleri yer almaktadır. Buna göre, ekonomik krizler, reel sektör krizi ve finansal kriz olarak iki ana başlık altında toplamak mümkündür.

Finansal krizleri ise, dört ana başlıkta toplanmaktadır.

1. Banka Krizleri
2. Sistemik Krizler
3. Para Krizleri ve
4. Dış borç krizleri

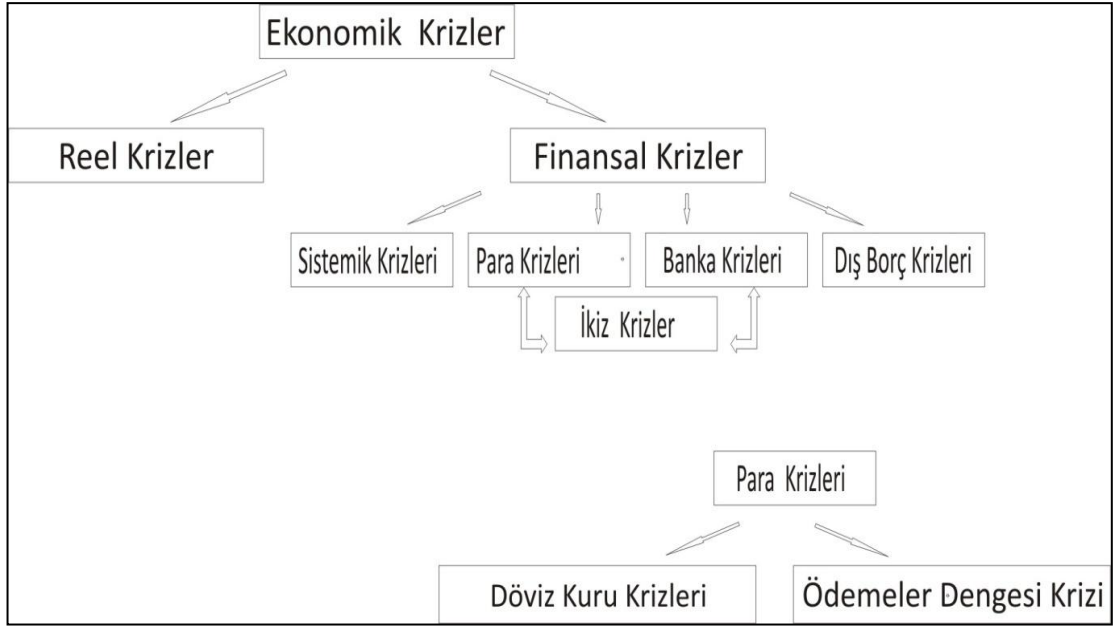
Ayrıca para krizleri ile banka krizleri birlikte ise bu tip krizlere ikiz kriz olarak tanımlanmaktadır.

¹⁷ **A.e**

¹⁸ Melih Gürsoy, **Ekonomik ve Finansal Krizler Dünü ve Bugünü**, MG Yayınları, İstanbul, 2009, s.11

¹⁹ Fatih Özatay, **Finansal Krizler ve Türkiye**, Doğan Kitap, İstanbul, 3. Baskı, 2011, s.20

Şekil 2: Finansal Kriz Türleri

Kaynak: Fatih YÜCEL - Hüseyin KALYONCU, "Finansal Krizlerin Öncü Göstergeleri ve Ülke Ekonomilerini Etkileme Kanalları: Türkiye Örneği" **Maliye Dergisi**, Sayı 159, 2010, Temmuz-Aralık, s.55

1.2 Küresel Nitelikli Finansal Krizler

Tarihte yaşanan küresel nitelikli finansal krizler yaşandığı ülkeyle sınırlı kalmayıp, birçok ülkeyi etkisi altına almaktadır. Küresel krizlere, 1929 ekonomik krizi, 1973 petrol krizi, Latin Amerika finansal krizi, Doğu Asya krizi ve 2008 küresel krizi örnek gösterebilir.

1.2.1 1929 Ekonomik Krizi

1929 yılında ABD'de başlayan ekonomik kriz, ABD ile sınırlı kalmamış geniş bir alanda etkisini göstermiştir. 1929 ekonomik krizi hakkında birçok araştırma yapılmıştır. Bu araştırmaların sonucunda krizin nedenleri hakkında farklı görüşler ortaya çıkmasına rağmen, bazı konularda ortak bir kanaat olmuştur.

Buhran'ın en önemli nedeni ise; 1929 yılındaki borsa çöküşü, banka iflasları, satın almada genel azalmalar, Amerika'nın Avrupa ekonomi politikası ve kuraklık da

gösterilmektedir. Birçok kişi 29 Ekim 1929 Kara Salı günü meydana gelen borsa çöküşünü 1929 Buhranı ile aynı ve yegâne bir olay olarak değerlendirmektedir. 1930 yılı boyunca 9000 banka iflas etmiştir. Banka varlıkları sigorta kapsamında olmadığı için insanlar tasarruflarını kaybetmişlerdir. İflas etmeyen bankalar ise, ekonomik durumun belirsizliğinden dolayı yeni borçlar vermek istememişler ve bu olgu harcamaların azalmasına neden olmuştur. Borsanın çöküşü domino etkisiyle ekonominin tüm alanlarını etkisine alarak üretim ve istihdam azalmış ve gelirler düşmüştür.²⁰

Toplam üretim yani arz, toplam talebi aşınca 1929 krizi patlak vermiştir. Kriz sonrası ABD devlet başkanı olan Roosevelt New Deal 'ı uygulama fırsatı buldu. M. Keynes'in çalışmaları önemli bir yere sahip olmuştur. Roosevelt başa geldiği 1933 yılı bunalımın etkilerinin en fazla hissedildiği yıllardan biriydi. New Deal iki aşamada uygulanmıştır. Birinci aşamada özel sektör cesaretlendirmek için fiyatlar yüksek tutulmuştur. İkinci aşamada ise devlet ekonomiye daha fazla müdahale ederek satın alma gücü sağlamaya çalışmıştır. Böylece Amerikan ekonomisi devlet müdahalesi ile tanışmış oluyordu. Bu sayede ABD ekonomisi GSMH'sı devamlı bir büyüme göstermiştir.²¹

1.2.2 1973 Petrol Krizi

1973 Petrol Krizi, 15 Ekim 1973 tarihinde Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Birliğinin OPEC Yom Kippur Savaşında ABD'nin İsrail Ordusuna destek vermesine karşılık olarak ilan ettiği petrol ambargosudur. OPEC, ABD ve savaşta İsrail'den yana tavır sergileyen ülkelere artık petrol ihraç etmeyeceğini bildirir. Gelişmiş ülke sanayileri petrole bağımlı durumda olduğu için OPEC üyeleri tarafından petrol fiyatlarının artırılması sonucunda 1973-4 dönemindeki borsanın çöküşü ile bir ekonomik krize neden olmuştur.²²

²⁰ Nihat Işık – Erhan Duman, “1929 Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Krizi'nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri,” **Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 1, Bahar 2012, s.79

²¹ Nazif Kuyucuklu, **İktisadi Olaylar Tarihi**, Gür-Ay Matbaası, İstanbul, 2. Baskı 1985, s.243-253

²² Wikipedia “1973 Petrol Krizi”, (Çevrimiçi), http://tr.wikipedia.org/wiki/1973_Petrol_Krizi, 12.10.2014

1973 yılı sonu ve 1974 yılı başlarında petrol fiyatları yaklaşık dört kat yükselmesi ve Bretton Woods Anlaşması'nın çökmesi ile dünya yeni bir krize girdi. Batı dünyası refah yıllarından sonra yoğun bir bunalım yaşamış oldu. Petrol ithalatçısı ülkelerde satın alma gücü önemli ölçüde azalması, diğer mallara olan talebin azalmasına neden olacaktır. İhraç mallarının fiyatı düşen ve petrole yüksek fiyat ödemek zorunda kalan gelişmekte olan ülkeler bu açmazdan çok etkilenecektir. Petrol fiyatındaki bu artış petrol ihraç eden ülkelere olum bir etkisi olacaktır. Yıllarca batılı devletlerin kontrolündeki petrol gelirleri bundan sonra Ortadoğu ülkelerine akmaya başlamıştır Zenginleşen OPEC ülkeleri gelirlerinin bir kısmını ithalat yapma yerine bankalara yatırmaları ve diğer bir kısmıyla altın almaları batı ülkelerinde atıl kapasiteye neden olmuştur. Bunun sonucunda işsizlik ve enflasyon artmıştır. Bu kötü gidice uluslararası banka sistemi çözüm bulacaktır. Bankalara yatırılan paraları, döviz darboğazına giren ülkelere aktaracaklarıdır. Uluslararası bankaların petrol gelirinden sağlanan fonların, döviz darboğazına giren ülkelere aktarmasıyla dünya ticareti ve ekonomik büyüme tekrar canlanmış ve batı dünyası krizden kurtulmaya başlamıştır.²³

1973 yılı sonu ve 1974 yılı başlarında petrol fiyatları yaklaşık dört kat yükselmesi ve Bretton Woods Anlaşması'nın çökmesi ile dünya yeni bir krize girdi. Batı dünyası refah yıllarından sonra yoğun bir bunalım yaşamış oldu. Petrol ithalatçısı ülkelerde satın alma gücü önemli ölçüde azalması, diğer mallara olan talebin azalmasına neden olacaktır. İhraç mallarının fiyatı düşen ve petrole yüksek fiyat ödemek zorunda kalan gelişmekte olan ülkeler bu açmazdan çok etkilenecektir. Petrol fiyatındaki bu artış petrol ihraç eden ülkelere olum bir etkisi olacaktır. Yıllarca batılı devletlerin kontrolündeki petrol gelirleri bundan sonra Ortadoğu ülkelerine akmaya başlamıştır Zenginleşen OPEC ülkeleri gelirlerinin bir kısmını ithalat yapma yerine bankalara yatırmaları ve diğer bir kısmıyla altın almaları batı ülkelerinde atıl kapasiteye neden olmuştur. Bunun sonucunda işsizlik ve enflasyon artmıştır. Bu kötü gidice uluslararası banka sistemi çözüm bulacaktır. Bankalara yatırılan paraları, döviz darboğazına giren ülkelere aktaracaklarıdır. Uluslararası bankaların petrol gelirinden sağlanan fonların, döviz darboğazına giren ülkelere aktarmasıyla dünya

²³ Melih Gürsoy, **a.g.e** s.84-85

Wikipedia "1973 Petrol Krizi", (Çevrimiçi), http://tr.wikipedia.org/wiki/1973_Petrol_Krizi, 12.10.2014

ticareti ve ekonomik büyüme tekrar canlanmış ve batı dünyası krizden kurtulmaya başlamıştır.²⁴

1.2.3 Latin Amerika Finansal Krizi

1980'li yılların başlarında Latin Amerika Ülkelerinin gelişmişlik seviyesi ülkeden ülkeye büyük farklılıklar göstermekteydi. Arjantin, Brezilya ve Şili gibi ülkelerde bankacılık sektörü önemli derecede dengesizlikler göstermesine rağmen daha gelişmiş konumdaydı. Bolivya, Nikaragua, Peru ve Venezüella'da finansal sektör tam anlamıyla baskı altındaydı. Bu ülkelerde finansal baskı politikaları, faiz oranlarının kontrol edilmesi, kredi tesisinin devlet tarafından yapılması, menkul kıymet borsalarının ve yeni mali kurum kurulmasının engellenmesi, sermaye hareketlerine sınır getirilmesi şeklinde ortaya çıkmıştır. Finansal baskı politikaları Latin Amerika Ülkelerinde finansal sektörün daralmasına yol açmıştır. 1980 sonrası finans sisteminde verimliliği artırmak için Latin Amerika ülkeleri yapısal uyum adıyla dışa açılım ve finansal serbestlik reformları yapmaya başlamıştır. Aslında bu ülkeler reformları yapmak zorunda kalmışlardı. Çünkü borç almak zorunda olan ülkelere IMF ve diğer kredi kuruluşları yapısal reformları şart koşuyorlardı. Yapılan reformlarla enflasyonun düşeceği kanaati oluşturulmasına rağmen enflasyon yükselmiştir.²⁵

Latin Amerika borçlanma krizini açıklayan en önemli faktör kamu sektörü açıklarıdır. Bunu yanında aşırı değerlenmiş döviz kurları, reel faiz oranlarının yükselmesi, İhracat hadlerinin aleyhe dönmesi, yurtdışına sermaye kaçıışı Latin Amerika krizini hazırlayan etkenler olmuştur. Dolayısıyla krizin temel nedeni kamu harcamalarının baskısı ile yurtiçi ve yurtdışı piyasalardan yapılan borçlanmandır. Sadece 1978-1982 döneminde, (Arjantin, Brezilya, Meksika) kamu sektörü açıkları ikiye katlamıştır. Bu gelişmelerin sonucunda döviz ve borçlanma krizi patlak vermiştir.²⁶

²⁴ Melih Gürsoy, **a.g.e** s.84-85

Wikipedia i, "1973 Petrol Krizi", (Çevrimiçi), http://tr.wikipedia.org/wiki/1973_Petrol_Krizi
12.10.2014

²⁵ Melih Gürsoy **a.g.e** s.167

²⁶ Mustafa Sakal, "Gelişmekte Olan Ülkelerde Mali Disiplin Arayışı ve Borçlanma Sorunu," **Yönetin ve Ekonomi**, 2002, Cilt 9, Sayı 1-2, Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 2002, s.2014

1982 yılında, Latin Amerika ülkelerinden, Meksika ve Arjantin Doğu Avrupa ülkelerinden Polonya borçlarının anapara ve faizlerini ödeyemeyeceklerini dünya kamuoyuna duyurmaları yani moratoryum ilan etmeleri sonucunda dünya mali piyasalarını derinden etkileyen bir borç krizi sorunu oluşmuştur.²⁷

1.2.4 Doğu Asya Finansal Krizi

Doğu Asya Finansal Krizi Temmuz 1997'de Tayland'da başlayan ve Asya Kaplanları olarak bilinen birçok Doğu Asya ülkesinin para birimlerini, borsalarını ve diğer kıymetlerini etkileyen ekonomik krizdir. Yerel olarak IMF Krizi olarak da bilinir, ama bu isim tartışmalıdır. Krizin varlığı ve sonuçları üzerinde görüş birliği olmasına rağmen, çözüm önerileri ve kapsamı tartışılmaktadır. Endonezya, Güney Kore ve Tayland krizden en çok etkilenen ülkelerdir. İkinci derecede Hong Kong, Malezya, Laos ve Filipinler de bu krizden etkilenmişlerdir. Çin Halk Cumhuriyeti, Tayvan, Singapur ve Vietnam ise görece az etkilenen ülkelerdendir. Japonya bu krizden fazla etkilenmemişti ama kendi içinde uzun dönem sürecek olan mali zorluklarla karşı karşıya idi. Bu ülkelerin para birimleri dolara karşı oldukça değer yitirdiler.²⁸

Özel bankalar Tayland para biriminin ani bir şekilde değer kaybetmeleri yüzünden büyük bir zarara uğrayarak iflas ile karşı karşıya kaldılar. 8 Aralık 1997 yılında Tayland hükümeti ülkenin en büyük 58 finans kuruluşundan 56'sına el koymak zorunda kaldı. Finans kuruluşları ABD borç alarak farklı alanlarda yatırım yapmışlardı. Bahtın dolar karşısında yüzde 30 değer kaybetmesi bu finans kuruluşların borcunu da yüzde 30 artırmıştır. Böylece finansal sistem çıkmaza girmiş ve büyük bir bunalıma neden olmuştur. Tayland'da gelişen kriz bir domino etkisiyle, Doğu Asya'da hızla yayılmış ve bu kriz Rusya'ya sıçraması ile küresel kriz haline gelmiştir.²⁹

Doğu Asya krizi hakkındaki en popüler görüş MIT (Massachusetts Institute of Technology) uzmanlarından Paul Krugmann tarafından ileri sürülmektedir.

²⁷ **A.e** s. 216

²⁸ Wikipedia, "1997 Doğu Asya Mali Krizi", (Çevrimiçi), http://tr.wikipedia.org/wiki/1997_Do%C4%9Fu_Asya_Mali_Krizi, 15.10.2014

²⁹ Melih Gürsoy, **a.g.e** s.142-143

Krugmann'a göre aslında Asya'daki banka ve finans kurumları faaliyetlerini, var olmayan bir hükümet garantisiyle sürdürmüşlerdir. Zarar durumunda ise hükümetin bu zararı karşılayacağı varsayımıyla hareket edilmiştir. Bu duruma mevzuattaki yetersizlikler de eklenince yanlış yatırım kararları alınmış ve kurumlar kar beklentisi ile riskli projelere girmişlerdir. Dolayısıyla kısa vadede, kaynaklar ticari mallardan ticari olmayan malların finansmanına kaymıştır. Kurumlar arasındaki rekabet faktörü de buna eklenince, yatırım kararları projeden beklenen ortalama getiri yerine projeden ideal şartlar altında alınacak maksimum kara göre alınmaya başlanmıştır. Sonuçta, yatırımlar üretimden ve ticaretten ziyade spekülasyon alanlarına kaymış ve teminat yerine de geçebilen arzı sınırlı gayrimenkullerin fiyatları aşırı artış göstermiştir. Hükümet garantisi sürdükçe ekonomideki bu balon da şişmeye devam etmiştir. Ancak zamanla hükümetin bu yükü taşımaktaki isteksizliğine bağlı olarak devlet güvencesinin ortadan kalkması kurumlarda yaşanan iflas artmıştır.³⁰

1.2.5 2008 Küresel Finansal Kriz

2007 yılının ortalarında ABD emlak piyasasında başlayıp, zamanla finansal piyasalara yayılan, 2008 yılının Eylül ayında aralarında Lehman Brothers'ın da bulunduğu bazı büyük mali kuruluşların iflası ile derinleşerek dünyaya yayılan bir küresel krizin ortaya çıkmıştır. İlk başta, ABD'nin mortgage kredilerine bağlı yerel bir finansal çalkantı olarak görülen kriz; kısa sürede dünya finansal sistemini kilitlemiş, birçok finans kurumunun batmasına, birçoğunun ise devletleştirilmesine neden olmuştur.³¹

Dünyada 2007-2008 döneminde ortaya çıkan küresel finansal dalgalanmanın kaynağı ABD'de 2007 yılı Ağustos ayında başlayan mortgage krizidir. Piyasa yapısı, denetim eksiklikleri ve bu süreçte izlenen politikalar sonuçta öngörülemez olumsuzluklara yol açmıştır. 2008 küresel krizi üç temel yıkıcı faktöre sahiptir. Bunların ilki finansal yeniliklerin yanlış yönetilmesi, ikincisi varlık fiyatları balonu ve üçüncüsü finansal kurumların bilançolarında bozulma şeklinde ifade edilebilir. Finansal yenilikler, finansal sistemin daha etkili olabilmesi için yeterli potansiyele

³⁰ Vedat Akman, **a.g.e** s 47 48

³¹ Ersan Bocutoglu - Aykut Ekinci, "Genel Teori, Küresel Krizler ve Yeniden Maliye Politikası" **Maliye Dergisi**, Sayı 156, Ocak Haziran 2009, s. 66

sahiptir fakat yaşanan son olayda subprime mortgage kredilerindeki yenilikler ve yapısal kredi üretimi yıkıcı bir şekilde sonuçlanmıştır. Konut fiyatlarındaki yükseliş devam ettiği sürece subprime mortgage kredilerinin ödenmeme riski düşük olacağı için konut fiyatlarındaki balon riskli borç vermeyi cesaretlendirmiştir. Konut fiyatlarındaki düşüş pek çok subprime borçlusunun sahip olduğu evin değerinin mortgage kredisinin çöktüğü zaman bankaların ve diğer finansal kurumların bilançolarındaki bozulma bu süreçte ekonomik aktivitedeki daralmanın bir sonucu olarak yatırımlarda, tüketim harcamalarında ve borç verme oranlarında düşmeye neden olmuştur.³²

Mortgage krizinin temelinde düşük gelirli ve zayıf kredi geçmişine sahip hane halklarına verilen yüksek riskli subprime ipotekli konut kredileri (subprime mortgage loan) bulunmaktadır. Bu krediler riskli olduğundan dolayı kredide uygulanan faiz oranı diğer kredilerde uygulanan faiz oranından yüksektir. Ayrıca subprime kredilerin kredi tutarı/taşınmaz değeri oranı da göreceli yüksektir. Subprime kredi borçluları borçlarını geri ödeyememeye başlayınca subprime kredilerden doğan alacakların menkul kıymetleştirilmesi neticesinde ihraç edilen ipoteğe dayalı menkul kıymetlerin değerleri düşmüştür. Ağırlıklı bu ipoteğe dayalı menkul kıymetlerin teminat olarak gösterilmesiyle ihraç edilen teminatlı borç senetlerinin de değerleri düşmeye ve teminatlı borç senedi piyasasında likidite azalmaya başlamıştır. Teminatlı borç senetlerinin değerlerinin keskin bir şekilde düşmesiyle birlikte yatırımcılar teminatlı borç senetlerini orijinal değerlerin %20'si ile %40'ı arasındaki fiyatlarda satmak zorunda kalmışlardır. Güvensizliğin artmasıyla ve gelecekteki muhtemel kayıpları dikkate alan bankalar birbirlerine borç vermeyi durdurmuş ve tüm kredi piyasası daralmaya başlamıştır. 2007'de başlayan subprime kredi krizi hızlı bir şekilde tüm ABD finansal sistemini etkilemeye başlamıştır. Kriz ilk önce güvenilir finansman aracı olan mevduat yerine kısa dönemli borçları çevirme üzerine kurulu yatırım bankalarını ve taahhütlerini yerine getiremeyen aktörler nedeniyle büyük yükümlülük altına giren sigorta şirketlerini vurmuştur.³³ ABD'de başlayan küresel kriz başta gelişmiş piyasaları özellikler Avrupa'yı ciddi şekilde etkilemiştir.

³²Serdar Öztürk - Bekir Gövdere, "Küresel Finansal Kriz ve Türkiye Ekonomisine etkileri", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Y.2010, C.15, S.1, s.377-383

³³Hüseyin Ali Kutlu - N. Savaş Demirci, "Küresel Finansal Krizi (2007-?) Ortaya Çıkaran Nedenler, Krizin Etkileri, Krizden Kısmi Çıkış Ve Mevcut Durum," **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Ekim 2011, s.123-125

Finansal kriz 2007 yılının ikinci yarısından itibaren gelişmiş ülkelerde başlamış olmakla beraber, 2008 yılında gelişmekte olan ülkeleri de etkisi altına almaya başlamıştır. Krizin gelişmekte olan ülkelere yansımalarıyla birlikte bu ülkelerin önemli bir kısmının borsalarında değer kayıpları yaşanmış, ülke paraları değer yitirmiş, risk primleri artmış, yabancı sermaye akımları ve banka borçlanmaları azalmıştır. Küresel düzeyde merkez bankaları ve düzenleme otoriteleri riskleri görememiş veya gerekli önlemleri zamanında alamamıştır. Kriz ortaya çıktıktan sonra ise hükümetler kurtarma paketleri açıklamaya başlamıştır. 2008'in ikinci çeyreğinden itibaren gelişmiş ülke ekonomilerinde negatif büyüme oranları sıkça görülmeye başlamıştır ve 2008'de gelişmekte olan 116 ülkenin 94'ünde ise ekonomik büyüme yavaşlamıştır. Bu dönemde uluslararası düzeyde yatırımlar azalmış, küresel ticaret daralmış ve kredi piyasası küçülmüştür. 2009 yılında yaklaşık 50 milyon insanın yoksul hale geleceğine ilişkin tahminler yapılmış, bu durum da krizin toplumsal sonuçlarının ne kadar yıkıcı olduğunu ortaya koymuştur.³⁴

2007- 2008 küresel kriz süresince dünya büyük bir bunalım yaşamıştır. 2008'in son çeyreği ve 2009'un ilk çeyreğinde küresel ekonomik faaliyetler en son büyük buhran hücum ettiğinde görüldüğü gibi hızla dibe vurmuştu. Sadece birkaç ülkede görülen radikal hızlı politikalar kanamayı durdurabilmiştir. Koordineli, dikkatli ve toplu tepki başka bir bunalımı başarıyla önlemiştir. Ve dünyanın dört bir yanındaki ekonomilerinin serbest düşüşü durmuştur. Deflasyon tehlikesi yatışmış ve dünya düzelmeye başlamıştı. İlk önce gelişmekte olan ekonomiler toparlanmış ve 2009'un üçüncü çeyreğine gelişmekte olan ekonomilerin çoğunda daralma sona ermiştir.³⁵

1.3 Finansal Kriz Türleri

Ülkelerin sosyoekonomik yapısını ciddi şekilde etkileyen finansal krizleri dört başlık altında toplamak mümkündür. Bankacılık krizi, dış borç krizi, sistemik krizler ve para krizi finansal kriz türleridir.

³⁴ A.e s.129

³⁵ Nouriel Roubini – Stephen Mihm a.g.e s.289

1.3.1 Bankacılık Krizleri

Geri dönmeyen krediler nedeniyle banka bilançolarının bozulması, ticari kredi vadelerindeki daralma ve reel sektör kredi taleplerinde düşmeler, vadesiz hesaplardan ani para çekimleri, menkul piyasalardaki ani ve sert dalgalanmalar, finansal sisteme olan güvensizlik ile sermaye erozyonları gibi nedenlerle ortaya çıkan şokları bankacılık kriz olarak tanımlanmaktadır.³⁶

Bankacılık krizleri genelde banka bilançolarının kötüleşmesinden; bilanço aktif yapılarının bozulmasından kaynaklanmaktadır. Daha açıkçası, geri dönmeyen kredilerin artması, menkul değerler piyasasındaki dalgalanmalar, reel sektörün küçülmesi nedeniyle bankaların aktif yapılarının bozulması bankacılık krizlerinin temel nedenleri olmaktadır.³⁷

Bankacılık krizi, banka paniğinde ya da paniğin olma ihtimalinde bankaların yükümlülüklerinin çevrilebilirliğini durdurması veya devletin bu olayı engellemek için geniş çaplı müdahaleye mecbur kaldığında oluşmaktadır.³⁸

Bankacılık krizi, ticari bankaların borçlarının vadesinin uzatılmaması veya vadesiz mevduatlardaki ani bir çekme talebini karşılayamamaları çerçevesinde likidite sıkıntısına düşmeleri ve arkasından iflas etmeleri durumunda oluşur. Yani bankacılık krizleri fiili veya potansiyel banka mevduat çekilmeleri; bankaların yükümlülüklerini ertelemeleri veya hükümetin büyük ölçekli finansal destekler sağlamak suretiyle bunu önlemeye zorlanmasını ifade eder.³⁹

Bankacılık sektöründeki krizler birçok sebeple açıklanabilir. Bu nedenlerden bazıları bankacılık sektörünün yapısı ile ilgiliyken asıl neden

³⁶ Fatih Yücel - Hüseyin Kalyoncu, "Finansal Krizlerin Öncü Göstergeleri ve Ülke Ekonomilerini Etkileme Kanalları: Türkiye Örneği" **Maliye Dergisi**, Sayı 159. Temmuz-Aralık 2010 s. 55-56

³⁷ Aslan Eren - Bora Süslü, "Finansal Kriz Teorileri Işığında Türkiye'de Yaşanan Krizlerin Genel Bir Değerlendirmesi", **Yeni Türkiye**, Sayı: 41, Yıl: 7, 2001 Eylül-Ekim, s. 664

³⁸ IMF (1998) : "**Financial Crises : Characteristics and Indicators of Vulnerability**", Chapter IV World Economic Outlook May 1998, IMF. s. 74, (Çevrimiçi), www.imf.org/external/pubs/ft/weo/weo0598/index.htm, 05.09.2013

³⁹ Güven Delice, "Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif" **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 20, Ocak-Haziran 2003, s. 61

ekonomideki temel göstergelerinin istikrarsızlık göstermesinden kaynaklanmaktadır. Bankacılık krizi makroekonomik ve mikroekonomik olmak üzere iki başlık altında toplayabiliriz.⁴⁰

Makroekonomik nedenleri, makroekonomik istikrarsızlık dengesizlik bankacılık krizinin temel nedeni olarak gösterilmektedir. Varlık fiyatlarının altüst olması, faiz oranlarında keskin artışlar, döviz kurundaki düşüş ve uzun süreli durgunluklar bankacılık sektörünü etkileyecektir. Bankacılık sektöründeki krizler ekonominin gelişme döneminde de görülebilir. Özellikle bankacılık sektöründe artan borçlanma ile fiyatların olması gerekenden daha fazla artması sonucunda ekonomik dalgalanmalar artmaktadır.

Mikroekonomik nedenler, bankacılık sektöründeki yapısal ve yönetim parametrelerinin tamamını kapsar. Bunlar;⁴¹

- Yönetim
- Yetersiz altyapı
- Serbestleşme, yeniden düzenleme
- Hükümet müdahaleleri
- Ahlaki risk
- Şeffaflığın olmamasıdır.

1.3.2 Dış Borç Krizi

Dış borçlar veya diğer bir ifade ile dış krediler hükümetlerin, özel firmaların ve bankaların ülke dışından sağladıkları döviz cinsinden kredileri ifade etmektedir.⁴² Dış borç alındığında bir ülkenin mevcut kaynaklarını artıran, anapara ve faiz ödemeleriyle birlikte ödendiği zaman, reel kaynakları azaltır.⁴³

⁴⁰M. Necat Çoşkun, "Gelişmekte Olan Ekonomilerde Bankacılık Krizleri", **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 2, Ankara, Güz 2001, s. 40

⁴¹ M. Necat Çoşkun, **a.g.m.** s.42

⁴² Kenan Çelik, v.d. **Uluslararası İktisat**, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2013, s.195

⁴³ Müfit Akyüz - Nesrin Ertel, **a.g.e**, s.71

Dış borç kavramı önemli olduğu için Dünya Merkez Bankası, BIS, IMF, OECD istatistikî hatalardan sakınılması ve dış borç verilerinin standardize edilmesini sağlamak amacıyla ortak bir tanım getirmek için bir çalışma yapılmıştır. Bu tanıma göre; bir ülkenin belli bir zaman dilimi içindeki gayrisafi dış borçları, o ülkede yerleşik olmayan kişilerden bir sözleşmeye dayanarak sağlanmış yükümlülükler toplamıdır.⁴⁴

Bir devletin başlıca borçlanma nedenleri;⁴⁵

- Önceden tahmin olunmayan fevkalade harcamaları finanse etmek,
- Büyük boyutlu sosyoekonomik projeleri gerçekleştirmek,
- Bütçe gelirleri ile giderleri arasındaki dengeyi sağlamak,
- Ekonomik ve mali konjonktürün gerekli kıldığı tedbirleri almak.

Dış borç krizi ise; genel ve kısa tanımlama ile bir ülkenin kamu ve/veya özel kesim dış borçlarının ödenememesi nedeniyle ortaya çıkan krizlerdir⁴⁶

Genellikle hükümetlerin dış borçların çevrilmesi ve yeni dış kredi bulma çabalarında yaşadıkları sorunlar nedeniyle dış borcun ödenememesi sonucunda yeni ödeme planlarının yapılması veya yükümlülüklerin ertelenmesi şeklinde ortaya çıkar. Borçlarını ödemekle yükümlü olanlar borçlarını ödeyemediğinde veya borç vericiler borçlarının ödenmeme olasılığı olduğunu düşünerek yeni krediler vermeyip, mevcut kredileri geri almaya çabaladıklarında borç krizleri ortaya çıkmaktadır⁴⁷ Kamu sektörünün geri ödeme yükümlülüklerini yerine getiremeyeceği şeklindeki risk algılamaları, özel sermaye girişlerinde şiddetli bir düşüşe ve bir para krizine yol açabilmektedir.⁴⁸

⁴⁴Harun Bal, **Uluslararası Finansman Dış Borç Yönetimi ve Türkiye**, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Adana, 1999, s.14

⁴⁵ **Sosyal Bilimler Ansiklopedisi**, Madde Yazarı Mehmet E. Palamut, Risale Yayınları, İstanbul, 1990, c. 1 s. 181

⁴⁶ Ahmet Büyüksalvarcı - Selçuk Balı, “ **1630’dan 2010’a Finansal Krizler Tarihi**”, Çatı yayınları, 2011, s.18.

⁴⁷ Mehmet Gençtürk, v.d. “Finansal Krizlerin İşletmelerin Finansman Kararlarına Etkileri: İMKB’de İşlem Gören İşletmeler Üzerinde Bir Araştırma”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt:12, Sayı 1, 2011, s.191

⁴⁸ Güven Delice, **a.g.m.** s.61

Dış borç krizlerinin özellikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir.⁴⁹

- Dış borçların geri ödenmesinde yaşanan güçlük geçici bir süreç, aksama veya bir döneme ait olabilir, ancak bu alacaklı açısından bir krizdir.
- Ülke borçlarını geri ödeme konusunda yeterli olduğu halde, borçlarını ödeme yükümlülüklerini erteletmek istiyor olabilir. Ülke kıt kaynaklarını yatırım ve üretim gibi alanlara yönlendirerek, cezai yaptırımlara katlanarak, geri ödemelerini bekletebilmektedir. Bazen ödeme gücü olmasına rağmen ödeme yapma yerine, kaynaklar yetersiz olduğu için ödeme önceliğini farklı bir yere yönlendirebiliyorlar.
- Dış borç krizi borçlu ülkenin beyanı ile başlamaktadır. Dış borçta gecikme veya eksik olması kriz anlamına gelmez. Genelde taraflar bu tip durumlarda kendi aralarında anlaşırlar.
- Bir ülkede başlayan likidite krizi küresel krize neden olabilir, finansal sisteme önemli zararlar verebilir, dış borç krizinde ise, bir ülkenin sadece alacaklıları bundan olumsuz etkilenmektedir.

Dış borçların kendine özgü bir özelliği vardır. Borçlu taraf egemen bir devlettir. Borçlu devlet yükümlülüklerini yerine getirmemesi durumunda, alacaklı devletin bir yaptırım uygulaması mümkün değildir.

1.3.3 Sistemik Krizler

Sistemik finansal krizler, finansal sistemde ortaya çıkan ve finansal sistemin, varlık değerlemesi, kredi tahsisi ve ödemeler gibi önemli işlevlerini kesintiye uğratan bir şok biçiminde tanımlanmaktadır.⁵⁰

⁴⁹ Ömer Veysel Çalışkan, "Uluslararası Finansal Krizler," **Ekonomik Yaklaşım**, Cilt: 14, Sayı: 44-46, 2003, Ankara, s. 226.

⁵⁰ Ahmet Turgut, "Türleri, Nedenleri ve Göstergeleriyle Finansal Krizler", **TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, Cilt 20, Sayı 4-5, Ankara, Kasım 2006-Şubat 2007, s.38

Sistemik krizler, potansiyel olarak finansal piyasaların ciddi biçimde bozulmasını ifade eder. Ekonomik, politik ve sosyal yaşamın yapısından ve değişkenliğinden kaynaklanırlar. Sabit bir döviz kuru veya konvertibilite taahhüdü, merkez bankasının, nihai ödünç mercii olma yeteneğini sınırlayarak bir ödemeler bilançosu problemini, bir bankacılık sorununa dönüştürür. Belli bir düzeyde sabitlenmiş döviz kurları ticari açıkların artmasına yol açar ve bu da kaçınılmaz bir şekilde ilgili paraya yönelik spekülasyon bir saldırıya, döviz rezervlerinde bir kayba ve döviz kurlarında uyum sağlayıcı bir düşüşe yol açar. Bekleyişler döviz kurlarını etkilediği için para değerlerindeki dalgalanmalar büyük ve hızlı olabilir. Bir paranın değerindeki ani düşüşün ilk belirgin etkisi yabancı para cinsinden borçların değerindeki artıştır. Bir spekülasyon atak başladığında ve paranın değerinde bir değer kaybı ortaya çıktığında, yeni gelişen piyasa ekonomilerinde borç piyasalarının kurumsal yapısı ile ulusal paranın devalüasyonu arasında karşılıklı bir etkileşim ortaya çıkar ve ekonomi sistemik bir finansal krize sürüklenir.⁵¹

Meydana gelecek bir krizin sistemik kriz olarak nitelendirilmesi için, finansal piyasalardan kaynaklanan bir likidite sıkıntısının meydana gelmesi ve ödeme sisteminin sektöre uğraması gerekmektedir. Aynı zamanda krizin bulaşıcılık etkisiyle birlikte görülmesi gerekmektedir yani finans sistemi içindeki bir piyasa veya kurumda meydana gelen riskin büyüyerek diğer piyasa ve kurumları da etkilemesi gerekmektedir. Ayrıca yaşanan sürecin bir kriz haline gelmesi için piyasa oyuncularının sisteme olan güveninin ortadan kalkması da önemli bir etkidir. Böyle bir durum piyasadaki likidite sıkıntısını daha da arttıracaktır. Yukarıda da belirtildiği gibi yaşanacak kriz reel ekonomik etkiler de yaratmalıdır. Durumun sistemik risk olarak nitelendirilmesi için son olarak ise kamunun böyle bir sürece yoğun müdahalesinin görülmesi gerekmektedir. Sayılan özellikler düşünüldüğünde, Türkiye ekonomisinde Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri ile özellikle 2008 Global Finansal Krizi bu kapsamda değerlendirmek mümkündür.⁵²

⁵¹Güven Delice, **a.g.m.** s. 62

⁵²Burak Darıcı, **“Finansal İstikrar ve Finansal İstikrara Yönelik Kamusal Sorumluluk Çerçevesinde Para Politikası: Türkiye Analizi”**, TBB Finansal İstikrar Raporu 2012 s.32, (Çevrimiçi),http://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/1368/TBB_finansal_istikrar_rapor_u_19092012.pdf, 12.09.2013

1.3.4 Para krizi

Para krizi (currency crisis), literatürde döviz krizi olarak da ifade edilmektedir.⁵³ Döviz krizleri basit olarak nominal döviz kurunda meydana gelen büyük oranlı devalüasyonlar olarak tanımlanabilir⁵⁴ Bu şekilde yapılan bir tanım döviz kurlarına ağır bir baskı uygulaması ve para otoritelerinin faiz oranları hızlı artırması, döviz piyasasına müdahale etmesi ve başkaca diğer önlemleri aldığı durumları açıklamakta yeterli değildir. Ülkeler Devalüasyon ve faiz silahını kullanarak parasını savunmak zorunda kalmaktadırlar.

Özellikle sabit döviz kuru sistemlerinde piyasa katılımcılarının taleplerini aniden yerel para ile birimlendirilmiş aktiflerden yabancı paralı aktiflere kaydırmaları sonucu, merkez bankasının döviz rezervlerinin tükenmesi şeklinde ortaya çıkan krizlerdir. Bir ülke parasının üzerindeki spekülasyon saldırı bir devalüasyonla veya şiddetli değer kaybıyla sonuçlanırsa veya merkez bankası büyük miktarlarda rezerv satmak veya faiz oranlarını önemli oranlarda yükseltmek suretiyle parayı korumaya zorlanırsa döviz veya para krizi oluşur.⁵⁵ Dolayısıyla para krizlerinde üç değişken birlikte hareket ederler. Döviz kuru ve faiz yükselirken, rezervlerde ise düşüş olur.⁵⁶

Para krizlerinin en önemli göstergeleri döviz kurundaki ani hareketler ve sermaye hareketlerindeki ani ve keskin yön değiştirmelerdir. Parasal krizlerin belirleyicileri beş grup altında toplanabilmektedir. Bunlar;⁵⁷

- Zayıf makroekonomik göstergeler ve hatalı iktisat politikaları,
- Finansal altyapının yetersizliği,
- Ahlaki tehlike ve asimetrik bilgi olgusu,
- Piyasadaki kreditorlerin ve uluslar arası kuruluşların hatalı önerileri,
- Beklenmedik siyasi olaylar (suikast, terör) ve tesadüflerdir.

⁵³ Ahmet Turgut, **a.g.m.** s.36.

⁵⁴ Bengül Gülümser, v.d. **a.g.e.** s.187

⁵⁵ Güven Delice, **a.g.m.** s.59

⁵⁶ Fatih Özatay, **a.g.e** s.21

⁵⁷ Ahmet Büyükşalvarcı - Selçuk Balı, **a.g.e** s.16

Sabit kur sistemi uygulayan ülkelerdeki para krizleri ödemeler dengesi krizleri diye adlandırılarak, dikkat döviz rezervi azalmalarına dikkat çekilirken, esnek kur sistemi uygulayan ülkelerdeki krizlere döviz kuru krizi adı verilerek, dikkat rezerv azalmaları yerine kur değişmelerine çekilmiş olmaktadır.⁵⁸

1.3.4.1 Ödemeler Dengesi Krizi

Bir ülke sakinleri ile bu ülke dışında kalan ülke sakinleri arasındaki ekonomik işlemlerin sistematik kaydına ödemeler bilançosu, bu kayıt sonuçlarının durumuna ise ödemeler dengesi denir.⁵⁹

Ödemeler dengesi, bir ekonomide yerleşik kişilerin diğer ekonomilerde bulunan yerleşik kişiler ile belirli bir dönem içinde yapmış oldukları ekonomik işlemlerin kayıtlarını gösteren bir rapordur. İstatistikî nitelikte olan bu rapor aylık, üçer aylık ve yıllık olarak hazırlanır. Zamana bağlı olarak açıklanan, dinamik bir kavram olduğu için ödemeler dengesi bir akım değişkendir.⁶⁰

Bir ülkenin dış ödemeler bilançosundaki bir denge ya da dengesizlik o ülkenin uluslararası ödeme gücündeki iyileşme ya da bozulmaları ortaya koyar, dolayısıyla da çoğu kez o ülkenin uluslar arası ekonomik ve mali alandaki itibarının bir göstergesi olarak değerlendirilir. Dış ödemeler bilançosundaki bir açık veya fazla ülke ekonomisi üzerinde derin etkiler bırakır. Dış ödemeler bilançosu temel ekonomik değişkenleri ciddi şekilde etkiler. Dolayısıyla, ülkenin dış ekonomik ilişkilerinin sağlıklı bir yolda olup olmadığının belirlenmesi ve eğer bir sorun varsa gerekli önlemlerin alınması ve politika düzenlemelerinin yapılması için dış ödemeler bilançosu istatistiklerinin devamlı izlenmesi gerekmektedir.⁶¹ Ödemeler dengesinde meydana gelen değişiklikler ise ülkede fiyatlar genel seviyesi, üretim, gelir ve istihdam üzerinde olumluya da olumsuz etkiler yaratır.⁶²

⁵⁸ Aykut Kibritçioğlu, **a.g.m.** s.175

⁵⁹ **Sosyal Bilimler Ansiklopedisi**, Risale Yayınları, İstanbul, 1990, c.3 s.178

⁶⁰ Kenan Çelik, v.d. **a.g.e.** s. 131

⁶¹ Halil Seyidoğlu, "**Uluslararası İktisat Teori, Politika ve Uygulama**" Güzem Yayınları, İstanbul,1990, 7. Baskı s. 149

⁶² Elif Uçkan Dağdemir, v.d. **Uluslararası İktisat Politikası** T.C Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2013, s.29

Sabit döviz kuru sistemi benimsendiği durumlarda, bir döviz talebi fazlası çıkması durumunda kurun yükselmesini önlemek için merkez bankası, bu talep fazlası kadar piyasaya döviz satmak gerekir. Buda resmi döviz rezervlerinin azalması anlamına gelmektedir.⁶³ Resmi döviz rezervini kaybetmeye başlayan bir ekonomide, bir süre sonra kriz oluşma olasılığı yüksektir. Bu durumda spekülörler döviz kurunun yükselmeye başlayacağını tahmin edeceklerdir. Çünkü sabit kuru korumak isteyen merkez bankası elindeki döviz rezervi azalınca kurları yükselecektir. Yerli parayı elde tutmaktansa, fiyatı yükselecek olan döviz elde tutmayı daha cazip hale getirmektedir. Spekülörler döviz rezervinin tamamen tükenmeden hemen önce, yerli parayı satıp döviz geçmek istemeleri, döviz rezervlerinin daha da azalmasına neden olacaktır. Rezervler kritik seviyeye geldiğinde, sabit kur uygulaması çok kısa sürede döviz rezervini tüketecek ve sabit kurun kaldırılmasına yönelik bir spekülatif atak gerçekleşecektir.

1.3.4.2 Döviz Kuru Krizi

Bir ülke parasının değerini tam bir serbesti içinde işleyen arz ve talep mekanizmasına bırakmışsa esnek kur sistemini kabul etmiş demektir. Bu sistemde arz ve talebe göre döviz kurları her gün değişebilir. Esnek kur sisteminde merkez bankaları paralarının dış değerinde aşırı dalgalanma olduğunu görürse piyasaya müdahalede bulunur.⁶⁴ Esnek kur sisteminde dış değerinde aşırı dalgalanma olduğu zaman merkez bankası müdahale etmesinden ortaya çıkan para krizine döviz kuru krizi denir.

Ödemeler dengesi krizi; merkez bankası sabit kur rejimi uyguladığı zaman ortaya çıkan para krizine denir. Döviz kuru krizi ise; esnek kur rejimi uygulandığı zaman ortaya çıkan para krizine döviz krizi denmektedir.⁶⁵

⁶³ Halil Seyidoğlu, **a.g.e** s.163

⁶⁴ **Sosyal Bilimler Ansiklopedisi**, Madde Yazarı İlker Parasız, Risale Yayınları, İstanbul, 1990, Cilt 1 s.334

⁶⁵ Aykut Kibritçioğlu, **a.g.m.** s.175

1.4 Finansal Kriz Modelleri

Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların, ekonomik krizleri açıklamak için başvurduğu kriz teorileri genellikle, literatürde yer alan birinci, ikinci ve üçüncü nesil kriz teorileridir.⁶⁶ Para krizleri konusunda yapılan modellemeleri üç farklı model altında incelenmektedir. Bunlar birinci, ikinci ve üçüncü nesil modeller olarak adlandırılmaktadır. Kriz modelleri, ülkelerin yaşadıkları finansal kriz tecrübeleri üzerine geliştirilmiş ve her yeni krizde modeller geliştirilmiştir.

1.4.1 Birinci Nesil Kriz Modelleri

1970'li yıllarından itibaren Latin Amerika'da dış borç krizleri olarak ortaya çıkan iktisadi krizleri açıklamak amacıyla Krugman (1979) tarafından ortaya atılan ve Flood ve Garber tarafından geliştirilen teoriye birinci nesil para krizi teorisi denmektedir.⁶⁷

Birinci nesil kriz modellerine göre para krizi ekonomi politikalarındaki temel dengesizliklerden ve döviz kurunu sabit tutma arasındaki tutarsızlıktan kaynaklanmaktadır.⁶⁸ Bu modeller tutarsız makro ekonomik politikalar sonucunda temel ekonomik göstergelerde meydana gelen bozulmaların döviz kuru sisteminin çökmesine neden olacağını ve krizin oluşacağını belirtmektedir.

Para krizinin nedeni temel ekonomik değişkenlerdeki kötü gelişmelerin, hükümeti sabit döviz kurunu destekleyemez duruma getirmesidir. Sabit kur rejimin uygulandığı bir ekonomide kamu kesiminin sürekli olarak bütçe açığı vermeye devam etmesi ve bütçe açığını finanse etmek için para basma yöntemini tercih etmesi sürdürülemez politika uygulamalarıdır. Sabit kur sistemini korumak isteyen hükümetler, yabancı rezervlerini kullanmak durumunda kalır ve rezervlerde azalma görülür. Spekülatörlerin yerli paradan kaçışı rezerv kaybını hızlandırır. Sonuçta sınırlı rezervlere sahip merkez bankasının sabit kur sistemini sürekli olarak koruması

⁶⁶ Recep Tarı, v.d. "**Küresel Ekonomik Kriz ve Belirleyicileri Üzerine Bir Değerlendirme**", Edit.: Murat Çetinkaya, Nobel, Ankara, 2011. s. 10-11

⁶⁷ Mehmet Şişman, "Parasal Kriz Teorileri ve Gelişmekte Olan Ülkeler," **Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 2006, c.12 Sayı 1 s.17

⁶⁸ Vedat Akman, **a.g.e.** s.45

mümkün olamaz. Birinci nesil döviz krizi modellerine göre bu noktada para ya devalüe edilir ya da dalgalanmaya bırakılır.⁶⁹ Hükümetlerin ekonomik politikaları para krizine müdahale etmesinde sınırlı bir etkiye sahip olduğu görülmektedir.

1970'li yıllarda Latin Amerika'da yaşanan borç krizleri birinci nesil kriz modelleriyle açıklanmaktadır. IMF kriz yönetimi de, krizlerin açıklanmasında birinci nesil kriz teorilerinin "aşırı parasal genişleme ve ulusal paranın aşırı değerlenmesi" görüşlerini resmi olarak kabul etmiştir ve üye ülkelere bu duruma karşı sıkı para ve maliye politikalarını uygulamalarını önermiştir.⁷⁰

1.4.2 İkinci Nesil Kriz Modelleri

Obstfeld (1994) ikinci nesil kriz modellerini ERM (Avrupa Döviz Kuru Mekanizması) ve 1994 Meksika krizleri birinci nesil kriz modelleri tanımına uymadığı için yeni bir model olarak ortaya koymuştur. Bu kriz modeli spekülasyon atakları ve kendini besleyen model olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca, ikinci nesil kriz modeli makro ekonomik problemlere de vurgu yapmaktadır.⁷¹ İkinci nesil kriz modellerinin, birinci nesil kriz modellerinden daha gelişmiş bir modeldir.

İkinci nesil kriz modelleri, makroekonomik büyüklüklerde bozulma yaşanmadığı ve uygulanan iktisat politikalarında tutarsızlık olmadığı halde piyasalardaki olumsuz beklentilere bağlı olarak meydana gelebilen krizlerdir.⁷² Maliye politikalarının tutarlı olması ve sabit döviz kurunu korumak için yeterli döviz rezervlerinin bulunması, o ülkenin parasına yönelik oluşan spekülasyon saldırıları önlemeye yeterli olmayabilir ve finansal kriz yaşanabilir.⁷³

Bireylerin, sabit kurun terk edileceği beklentisine girmeleri dahi döviz kurunu korumanın maliyetini artıracaktır. Pariteyi korumanın maliyeti arttıkça, hükümetin ileri

⁶⁹ Bengül Gülümser Arslan, v.d. **Para Politikası** T.C Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2013,s.187

⁷⁰ Recep Tarı, v.d. **a.g.e.** s. 10

⁷¹ Fatih Yücel - Hüseyin Kalyoncu, **a.g.m.** s.57

⁷² Bengül Gülümser Arslan, v.d. **a.g.e.** 187

⁷³ H. Ayça Şimşek, "Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Maliye Politikaları: Teorik Bir Değerlendirme" **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 2008 13(1), s.196-197

bir tarihte bundan mutlaka vazgeçeceği beklentisi oluşacaktır. Ancak, beklentiler ve spekülasyon ataklar, bunun daha erken bir tarihte ortaya çıkmasına yol açabilecektir. Dolayısıyla, ikinci nesil modeller, temel esaslarda bir sorun yaşanmasa dahi, spekülasyon atak durumunda krize girilebileceğini göstermektedir.⁷⁴ Devalüasyon yapılması ihtimalini gören spekülasyoncuların milli para aleyhine pozisyon alarak, olması beklenen devalüasyonu vaktinden önce gerçekleştirmeleri söz konusu olacaktır. Milli paradan olabilecek kaçışı sezen spekülasyoncular daha önceden pozisyon alacaklardır. Dolayısıyla ile sabit döviz kurunu sona erdirecek kriz, bu sonucu gerektirecek değişiklikler tamamen gerçekleşmeden bile ortaya çıkabilecek ve sabit kur rejimini sona erdirebilecektir.⁷⁵ Finansal piyasaların yapısına daha uygun olmasına rağmen, modelin temelini oluşturan spekülasyoncuların beklentilerindeki ani değişimleri açıklamakta yetersiz kalmıştır. İkinci nesil kriz modellerinde, piyasanın davranışları her zaman rasyonel olmadığı için spekülasyon saldırılarının zamanlamasının tahmin edilemeyeceği ileri sürülmektedir

Bu modellerine göre sabit kur politikası izleyen bir hükümetin önünde iki seçenek bulunmaktadır. Birinci seçenek sabit kur rejimini sürdürmeyi veya kur rejimini terk etmeyi tercih edebilir. Kur rejimini devam ettirmenin avantajları; Enflasyonun kontrolüne yardımcı olması, uluslararası ticaret ve yatırımlardaki olumlu etkileri, ülkenin ekonomi politikalarının kredibilitesi açısından da önemlidir. Buna karşılık, sabit kur politikasının maliyeti ise; yüksek faiz oranları ve işsizlik şeklinde ortaya çıkmaktadır. İkinci nesil modellerde, hükümetler sabit kurun korumanın faydası, maliyetini aştığına inandığı sürece kuru korumaya devam edecektir. Fayda maliyet ilişkisinde maliyetin ağırlığı yükseldikçe beklentilerdeki bozulma da artacak, sabit kurun terk edilme olasılığı da giderek yükselecektir. Bu ekseninde ekonominin temel değişkenlerinde bir aşınma bulunmasa bile yatırımcıların kriz olacağı yönündeki kendi kendini besleyen beklentileri ile kriz tetiklenebilecektir.⁷⁶

İkinci nesil kriz modelleri incelenirken, “Bulaşma” ve “Sürü Psikolojisi” kavramları önem kazanmaktadır.⁷⁷ Bulaşma; bir ülkede çıkan krizin diğer ülkelere

⁷⁴ Süleyman Değirmen, v.d. **Kriz erken uyarı sinyalleri olarak reel ekonomi göstergeleri, Ekonomik Kriz öncesi erken uyarı sistemleri**, Arıkan Basım Yayım, s.468

⁷⁵ Muhammet Akdiş, **Global Finansal Sistem ve Finansal Krizler ve Türkiye**, Beta Basım, 2000, 1.basım, s.97

⁷⁶ Bengül Gülümser, v.d. **a.g.e.** s.187-188

⁷⁷ A. Fazıl Özsoylu, v.d. **Küresel Kriz ve Türkiye**, Karahan Kitabevi, 2010, s.20

yayılmasıdır. Meksika, Arjantin bu duruma örnek olarak gösterebiliriz. Başlangıç sebebi ne olursa olsun bir satış dalgası, koyun güdüsüyle çok daha büyük miktarlara ulaşılabilen ve o paradan sürü psikolojisi ile toplu çıkışlara neden olmaktadır.⁷⁸

Tablo 1: Birinci ve İkinci Nesil Finansal Kriz Modellerinin Karşılaştırılması

Birinci Nesil Kriz Modelleri	İkinci Nesil Kriz Modelleri
Krizler kaçınılmazdır.	Krizler bulaşıcıdır.
Krizler önceden tahmin edilebilir.	Krizler önceden Tahmin edilemez.
Beklentiler krizi hızlandırır.	Beklentiler kendi kendini besleyen niteliktedir ve krizlere yol açar.
Uygulanan politikalar, makro ekonomik göstergelerin bozulmasına yol açar.	Hükümetler makro ekonomik politikalar karşısında seçim yaparlar. (Kur rejimine tamam ve ya devam gibi)
Makro ekonomik göstergelerde bozulma, krizlere neden olur.	Makro ekonomik göstergelerde bozulma, kendi kendini besleyen kriz sürecini hızlandırır.

Kaynak: Savaş Durmuş, Finansal Krizleri Açıklamaya Yönelik Yaklaşımlar, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Journal of the Institute of Social Sciences** Sayı Number 5, Bahar Spring, 2010, s.37

1.4.3 Üçüncü Nesil Kriz Modelleri

1997 ortasında Tayland'da kriz ortaya çıkıyor. Kore, Endonezya, Malezya ve Filipinler'e sığıyor. Kriz 1998 yılında da devam ediyor. Bu ülkelerin bazılarında kamu bütçesi fazla veriyor, bu duruma, 1996 yılında bütçe fazlası veren Kore ve Tayland'ı örnek verebiliriz. Endonezya'nın ise bütçesi denk olduğu görülmektedir. Diğer ikisinin bütçe açığı çok azdı. GSMH'nin yüzde 0,5 kadardı. Bu ülkelerde disiplinsiz bir maliye politikası da görülmemiştir. 1997 yılında ortaya çıkan Asya krizini birinci nesil kriz modeliyle açıklanamamıştır.

Bu ülkelerde yüksek düzeyde işsizlik görülmemiştir. Dolayısıyla işsizlikle sabit kuru koruma arasında bir tercih yapmaları gerekmiyor. Hatta krizle birlikte

⁷⁸ Vedat Akman, **a.g.e** s.44-47

ekonomileri belirgin bir şekilde daralıyor. Oysa ikinci nesil kriz modeline uymuş olsa, hükümet devalüasyona giderek büyüme üzerindeki baskıyı kaldırmış olacaktı. Bu modele göre krizle birlikte ekonomik büyüme hızlarında bir büyüme olması gerekirdi. Asya'da patlak veren krizi ikinci nesil kriz modeliyle açıklamak mümkün olmamıştır.⁷⁹

Asya krizini açıklamak için yeni bir modele ihtiyaç duyulmuştur. Çünkü Asya krizinde bütçe açıklarının finansman yönteminin sabit kur sistemiyle tutarsızlığından kaynaklanan birinci nesil modellerle ne de makroekonomik büyüklükler kriz yaratacak düzeyde olmadığı halde spekülasyonların hükümetin sabit kur sistemini devam ettiremeyeceği yönünde oluşan beklentilerin neden olduğunu ikinci nesil döviz krizi modeliyle açıklanamadı. Bu nedenle, Asya krizi, üçüncü nesil model olarak adlandırılan yeni bir kriz modelini gerektirmiştir.⁸⁰

Üçüncü nesil kriz modelleri, Krugman'ın "ahlaki risk" ile Radelet ve Sachs'ın "spekülatif saldırı" yaklaşımlarına dayanmaktadır. Finansal araçların işlemlerinin, devlet garantisi altında olmasının ahlaki risk sorununa yol açtığını ifade eden Krugman, finansal sistemin böylelikle aşırı şekilde büyüdüğünü ve bu balonun patlayarak krizi tetiklediğini ileri sürmüştür. Diğer yandan Radelet ve Sachs, banka yükümlülüklerinin vade yapısının aktiflerin banka yapısından daha kısa olması nedeniyle, spekülatif saldırıların oluşacağını vurgulamıştır. Asya krizinden hareketle, bankacılık ve finans sektörünün rolünün stratejik önemini vurgulayan bu modeller, krizin çıkış nedenlerinin yanında krizin ülke ekonomileri arasında yayılma mekanizmasını açıklamaya çalışmaktadır.⁸¹ Asya krizi, özel sektörde yaşanan sorunlardan kaynaklanmaktadır. Özel sektörden kaynaklanan Asya krizi, üçüncü nesil para krizi modelinin oluşmasında temel etken olmuştur.

Üçüncü nesil kriz modellerine göre, krizin çıkmasındaki temel etken finansal piyasalardaki eksikliklerdir. Bu modellerde tipik olarak iki bozulma ortaya çıkmaktadır. Bunlar; devlet garantisinin varlığı şeklindeki kötü politikalar ve asimetrik bilgi veya sözleşmelerin yerine getirilmesindeki aksaklıklardır. Bulaşma etkisi bu modelde önemlidir. Krizlerin bulaşıcılığını üç durum için incelemektedir. Birincisi;

⁷⁹ Fatih Özatay, **a.g.e.** s.47

⁸⁰ Aydan Kansu, **Döviz Kuru Sistemleri Ve Döviz Krizleri Türkiye 1994 ve 2001 Krizleri**, 2.basım, Güncel Yayıncılık, 2006, s.119

⁸¹ Recep Tari, **a.g.e.** s. 11-12

çokuluslu büyük finansal kurumların sınır ötesi bağlantıları ile ülkelerarası borç vermeden kaynaklanan finansal bağlantılardır. İkincisi; ülkelerin karşılıklı ticari bağları veya üçüncü piyasalardaki rekabetçi tutumlarından kaynaklanan reel bağımlılıktır. Üçüncüsü ise; küreselleşen piyasalar nedeniyle yatırımcıların ortak yatırım yapma güdülerinin artması sonucu yatırımcıların, borçlu ülkelerin kredi yeterliliğinin yeniden değerlendirilmesi ve bunların kredi değerliliğini düşürmesidir.⁸²

Üçüncü nesil döviz krizi modelleri ile ilk defa mikroekonomik faktörlerin de döviz krizine yol açabileceği kabul edilmiştir. Bu modeller kapsamında krize yol açan mikro ekonomik faktörler aşağıda özetlenmiştir;⁸³

- Bankacılık sektörüne yönelik devlet garantisinin varlığı ve bunun ahlaki tehlike sorununu ortaya çıkartacak boyuta ulaşması,
- Aşırı yatırım,
- Vade yapısı ve toplam borç içinde dış borcun oranı,
- Bankacılık sektörünün problemleri (mevduat yapısındaki değişiklikler, varlıkların kalitesindeki bozulma, geri ödenmeyen krediler, banka iflaslarındaki artışlar),
- Finans sektöründeki kurumsal ve yapısal zayıflıklar.

Bankaların ve banka dışı finansal kurumların bilançolarının istikrarı çok önemli bir faktördür. Bankaların bilanço sorunları büyük ölçüde, para ve vade uyumsuzluğudur. Bankalar döviz ile borçlanıp, ülke parası cinsinden borç vermesi uyumsuzluğa neden olacaktır. Diğer bir uyumsuzluk ise; kısa vadeli borç alıp uzun vadeli yatırımlar için borç veriyorlarsa, sırasıyla hem para hem de vade uyumsuzluğu sorunlarıyla karşılaşılıyorlar demektir. Bir uyumsuzluk durumunda döviz kurunda bir değer kaybı, iflaslara yol açabilecek olan istikrarsızlığı harekete geçirmekte, sermaye akımlarının aceleciliği artmakta ve kriz yaratılmaktadır. Banka kırılabilirliğini arttıran diğer unsurlar; piyasa değerlerinden sapmış döviz kurları ve geri dönmeyen borçlar biçimindeki bilanço sorunlarıdır. Yani, bir ülkede döviz kurları sabit veya yarı sabit bir kur politikası gereği denge değerlerinden sapmışsa, finansal araçların kısa vadeli ve döviz cinsinden borçlan ve uzun vadeli yerli para cinsinden alacakları varsa; banka bilançoları geri dönmeyen borçlarla bozulmuş ise,

⁸² Fatih Yücel - Hüseyin Kalyoncu, **a.g.m.** s.57.

⁸³ Bengül Gülümser Arslan, v.d. **a.g.e.** s.188

bankaların likidite ödeyememe ve organizasyon bozukluğu sorunları var demektir. Böyle bir durum da, meydana gelen bir devalüasyon finansal şokların büyüklüğünü şiddetle arttırmaktadır.⁸⁴

1.5 Finansal Krizlerin Oluşum Nedenleri

Bir ülkede ekonomiyi, finansal istikrarsızlıklara açık duruma getiren çeşitli etkenler bulunmaktadır. Bu etkenleri makro ve mikro olarak sınıflandırmak mümkündür. Finansal istikrarsızlığın nedenleri;⁸⁵

- Finansal liberalizasyon
- Sabit döviz kuru sistemidir.
- Bu iki yaklaşıma;
- Sürdürülemez makroekonomik politikalar,
- Finansal yapıdaki zayıflıklar,
- Sermaye hareketlerindeki aşırı dalgalanmalar,
- Global finansal durum, politik istikrarsızlıklar,
- Teknolojik ve ekolojik alandaki hızlı değişim,
- Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişmeler.

Finansal krizleri ortaya çıkaran nedenleri Ural ise, şu şekilde sıralamıştır;⁸⁶

- Yanlış makroekonomik politikalar,
- Finansal yapıdaki zayıflıklar,
- Döviz sistemi ve kurunun belirlenmesindeki hatalar,
- Dışsal makroekonomik koşullardır.

Denetim ve düzenleme ile ilgili sorunlar olarak sıralanabilmektedir. Bu temel nedenler dışında, sistemin belli kısımlarını etkileyen ve ekonomik birimlerin, mevcut

⁸⁴ Oğuz Kara - Üzeyir Aydın, "Krizlerin Türkiye Ekonomisine etkisi: geleceğin öngörüsüne yönelik bir Deneme" **Ulusal İktisat Kongresi**, 20-22 Şubat 2008, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü, İzmir, (Çevrimiçi), http://www.deu.edu.tr/userweb/iibf_kongre/dosyalar/aydin.pdf, 08.12.2013

⁸⁵ Ahmet Turgut, "Türleri, Nedenleri ve Göstergeleriyle Finansal Krizler", **TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, Cilt.20, Sayı 4-5, Ankara, Kasım 2006-Şubat 2007, s.39

⁸⁶ Mert Ural, "Finansal Krizler ve Türkiye" **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:18 Sayı:1, Yıl:2003, s.15

durumlarını yeniden gözden geçirmelerine yol açan olaylar ve haberler bulunmaktadır. Söz konusu nedenlerden kaynaklanan finansal krizler, ekonomik faaliyetler üzerinde çeşitli etkilerde bulunmaktadır.⁸⁷

Krize giren bir ülke kendi çabalarıyla girdiği krizden çıkamıyorsa, bu ülkenin tekrar krize girmesi kaçınılmaz görülmektedir. Bu doğrultuda verilen kredilerin geri dönme olasılığı kaybolmaktadır. Ayrıca verilen kredilerin ahlaki riski arttıracak da vurgulanmaktadır. Bir finansal krizin oluşumu, uygulanmakta olan döviz kuru politikası, banka iflasları ve piyasadaki ödeme gücü yetersizlikleri gibi nedenlerden ortaya çıkmaktadır.⁸⁸

Finansal krizlerin oluşumunun önemli ve yaygın olan nedenleri; dışa açılım ve liberalizasyon, sabit döviz kuru, Kırılgan finansal sistem ve sürdürülemez makroekonomik politikalarıdır.

1.5.1 Ekonomilerin Dışa Açılması ve Finansal Liberalizasyon

Finansal piyasalardaki kontrollerin kaldırılması ve ekonominin uluslararası sermaye akımlarına açılması sürecine finansal liberalizasyon denmektedir. Bu süreçte genellikle hükümetlerin gelişmiş ülkelerin uluslararası finansal akımlarını kendi ülkelerine çekmek için bankacılık ve finans sistemi üzerindeki denetim, ve kısıtlamaları kaldırdığı ya da önemli bir ölçüde azalttığı deregülasyon (düzenlemelerin azaltılması) uygulamalarının bir sonucu olarak gösterilmekte ve ekonomilerin uluslararası sermaye akımlarına açılma süreci olarak ifade edilmektedir.⁸⁹

Finansal baskılamaya karşı finansal serbestlik politikalarının gündeme geldiği 1970'lerin başından itibaren yapılan akademik tartışmalar, 1980'lerde dünya ülkelerinin büyük bir kısmında finansal sistemlerin ciddi bir şekilde deregülasyonu ile sonuçlanmıştır.⁹⁰ Yeni dönem esas itibarıyla devletlerin ekonomideki faaliyetlerden

⁸⁷ Mert Ural, **a.g.e.** s.15

⁸⁸ Koray Duman, "Finansal Krizlere Karşı Politika Tercihleri" **Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, (8) 2004, s.39

⁸⁹ Bengül Gülümser, **a.g.e.** s. 191

⁹⁰ Ahmet Turgut, **a.g.m.** s.39

çekildiği yada azalttığı dönem olmuştur. Uluslararası fon hareketlerine, faiz ve döviz kurlarına getirilmiş olan sınırlamalar terk edilmiş, piyasaya giriş ve çıkışlar daha serbest hale gelmiştir. Mali kurumların daha geniş bir yelpazede işlemler yapması mümkün olmuştur. Finansal sistemler üzerindeki kısıtlamalar kaldırılması, finansal piyasalarında liberalizasyon uygulamalarının başlaması, beraberinde ciddi riskler de getirmiştir.

Finansal liberalizasyonun krizlere yol açacağı ilk olarak Carlos-Dias Alejandro'nun 1985 yılında yazdığı "Good-bye Financial Repression, Hello Financial Crash" başlıklı makalesi ile gündeme getirildi. Finansal liberalizasyon süreci geliştikçe liberalizasyon ve kriz arasındaki ilişkiyi ortaya koyan literatür giderek artmaya başladı. Yapılan birçok çalışma; finansal liberalizasyon ile finansal krizler arasında nedensellik ilişkisinin olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle finansal sitemini denetimsiz olarak serbestleştiren ülkelerde riskler hızla artmakta ve finansal krizlerin olduğu ekonomik çevreyi ortaya çıkartmaktadır.⁹¹

1980'li yılların ortalarında başlayan finansal bütünleşme dalgası, sermayenin gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler arasında hiçbir kısıtlama olmaksızın hareket etmesine imkan tanımıştır. Serbest hareket etme imkanı bulan sermaye, giriş yaptığı bazı gelişmekte olan ülkelerde yüksek büyüme rakamlarıyla ilişkilendirilmiştir. Ancak, gelişmekte olan diğer bazı ülkelerde ise; finansal krizlere sebebiyet vermesi nedeniyle ciddi sosyal ve ekonomik maliyetlerin sorumlusu olarak görülmüştür.

Tablo 1'de finansal liberalizasyon ve gelişmekte olan ülkelerde risk biçimleri gösterilmiştir. Döviz kurları, Sermaye kaçıışı, Kırılganlık, bulaşıcılık ve ülke durumu finansal liberalizasyon risk biçimleridir.

⁹¹C. Okan Tuncel, **Finansal Liberalizasyon ve Küresel Krizin Yapısal Nedenleri: Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Dersler** s.12 Bu çalışma, 27–29 May 2010, tarihlerinde Balıkesir Üniversitesi, Bandırma İ.İ.B.F tarafından düzenlenen "Finansal Liberalizasyon ve Küresel Krizin Yapısal Nedenleri: Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Dersler" adlı sempozyumda sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir. (Çevrimiçi),http://mpa.ub.uni-muenchen.de/42422/1/Finansal_Liberalizasyon_ve_Kueresel_Krizin_YapAe_sal_Nedenleri.pdf, 20.09.2013

Tablo 2: Finansal Liberalizasyonda Risk Biçimleri

Risk Biçimi	Tanım	Arttırıcı Faktörler
Döviz Kuru	Yatırımcıların varlıklarını satmaya karar vermesi ile ülkenin döviz kurunu çökmesi riski	Rezerv yetersizlikleri Yerli para konvertibilitesi Yatırımcıların sürü davranışları Gelişen ekonomilerin konumları
Sermaye Kaçışı	Varlık sahibi ajanların likit varlıklarını satarak varlık/yükümlülük oranının düşmesine neden olmaları ve kendi kendini besleyen beklentiler sonucu ülkeyi terk etme riski	Yatırımcıların sürü davranışları, Gelişen ekonomilerin konumları Yerli para konvertibilitesi Sermaye hareketlerine yönelecek mekanizmanın olmaması
Kırılganlık	Ekonomideki özel ve kamu borçlanıcılarının yükümlülüklerini yerine getirmelerine engel olacak ve iç ve dış şoklara duyarlılıklarının yüksek olması riski	Vade uyumsuzlukları Yükümlülük değerlerindeki oynaklık Finansal açıklık Yatırım, borçlanma kararlarını yönetecek yeterli mekanizmanın olmaması
Bulaşma	Başka bir yerdeki finansal ya da makroekonomik istikrarsızlığın ülkeye getirilmesi riski	Finansal açıklık Döviz kuru, sermaye kaçışı ve kırılganlık riskleri
Ülke	Finansal kriz sürecinde ülkenin bağımsız sosyal ve ekonomik politikalar uygulamasında kısıtların bulunması sonucu ortaya çıkan risk	Gelişen ekonomi konumu Risk yönetiminin yetersizlikleri

Kaynak: Grabel, İ. (2003) "Averting Crisis? Assessing Measures to Manage Financial Integration in Emerging Economics" **Cambridge Journal of Economics**, May, s.319

Özellikle kısa vadeli sermaye hareketlerinin ekonomide istikrarsızlık yapacaktır. Ülkeye gelmiş olan kısa vadeli yabancı fonların ülkeyi hızlı bir şekilde terk etmesine ve hızlı sermaye çıkışının döviz piyasasında, faiz oranlarında ve sonunda üretim üzerinde olumsuz etkiler ortaya çıkarmasına neden olmuş ve bu da ekonomik krizleri tetiklemiştir.⁹²

Ülkeye giriş yapan sermayenin kısa vadede ülkeyi terk etmesi halinde yaratacağı olumsuzlukları bertaraf etmek amacıyla devlet kontrolü önemlidir. Gelişmekte olan ülkelerin yaşadıkları bazı finansal kriz tecrübeleriyle gölgelenmiş ve

⁹² Güven Delice, **a.g.m.** s.58

finansal liberalizasyon uygulamaları çoğu ülkede finansal istikrarsızlık ve krizlerin temel sebebi olarak algılanmıştır.⁹³

1.5.2 Sabit Döviz Kuru

Sabit kur sisteminin uygulandığı bir ekonomide piyasa katılımcılarının ani bir şekilde ellerinde bulunan ulusal varlıkları yabancı varlıklara çevirmeleri ve döviz kurunun değerini korumak isteyen merkez bankasının döviz kuru piyasasına müdahale etmek amacıyla rezervlerini kullanması sonucunda ekonomik krize neden oluyor.⁹⁴

Kriz yaşayan ülkelerin hemen hepsinde sabit kura dayalı istikrar programlarının risk etkisi bulunmaktadır. Bu risklerden birincisi, bu tür programların sadece bankacılık sektörünü değil tüm toplum kesimlerini dövizle borçlanmaya itmektedir. İkincisi ve daha önemlisi ise, reel döviz kurunun aşırı değerlendirilmesi tasarruflar aleyhine tüketimi ve ithalatı arttırmaktadır. Bu da cari açık sorununa neden olmaktadır.⁹⁵ Cari açık ise finansal krize neden olabilmektedir.

Döviz kurunun belli bir çapaya bağlanarak sabitlenmesi ya da reel değerinin altında baskıda tutulması, finansal sektörü krizlere karşı daha kırılgan hale getirmektedir. Bununla birlikte krizlerinden korunma mekanizmalarından Merkez Bankasının son durak borç mercii işlevini yerine getirmesi ve döviz kurunun baskı altında tutulması, bankaların açık pozisyonlarının artmasını teşvik edici bir unsur oluşturarak döviz risklerini arttırmaktadır. Böyle bir politika, gelişmekte olan ülkelerde enflasyonist ortamın da etkisi ile finans kurumları dışındaki işletmelerin borç portföylerinde döviz borçlarının önemli bir yer tutmasına neden olmaktadır. Bu şekilde uygulanan politika neticesinde döviz krizleri ile bankacılık krizleri arasındaki tetikleme mekanizması güçlenmektedir.⁹⁶

⁹³ Şerife Özşahin, Türkiye ekonomisinde Finansal Liberizasyon ve Ekonomik Büyüme ARDL Yöntemi İle Analizi, **S.Ü İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, s. 387

⁹⁴ Bengül Gülümser v.d. **a.g.e.** s.187

⁹⁵ Ahmet Turgut, **a.g.m.** s. 40

⁹⁶ Koray Duman, "Finansal Krizlerin Nedenleri, Etkileri ve Bankacılık Sektörüne Yansımaları", **Finans-Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi**, 2002, s.46

1.5.3 Kırılgan Finansal Sistem

Finansal sistemdeki zayıflıklar da finansal istikrarsızlığa neden olmaktadır. Örnek olarak, Asya krizinde göze çarpıcı etken olarak makro ekonomik istikrarsızlık değil, finansal kırılganlığın önemli olduğu görülmektedir.

Asya ülkelerinde görülen krizi finansal yapıdaki faktörler krizi tetikleyen unsur olmuştur. Aynı şekilde 2008 Global Finansal kriz de finansal sistemde meydana gelen kırılganlıkların sonucu olarak ortaya çıkmıştır.⁹⁷

Minsky, sağlam ekonomi ile kırılgan ekonomi ayırımını yaparak kırılganlığı tanımlar. Buna göre, bir ekonomide eğer yükümlülüklerin yerine getirilmesi noktasında ortaya çıkan küçük bazı aksamalar sistemde zincirleme olarak büyük değişimlere neden olmuyorsa ya da olsa bile sistem çok kısa bir zamanda kendini toparlayabiliyorsa o sistemin sağlam olduğu ileri sürülebilir. Buna karşılık, eğer yükümlülüklerin yerine getirilmesi açısından bazı aksamalar karşısında sistem çok büyük tepkiler veriyorsa ve sistem kendini toparlayamıyorsa o sistem kırılgan bir yapıya sahiptir denir. Sistem genelinde geçerli olan bu yapı tek tek firmalar, hane halkları ve finansal kurumlar için de geçerlidir. Bir iktisadi birimin sağlam bir yapıya mı kırılgan bir yapıya mı sahip olduğu, bu iktisadi birimin elde edeceği nakit akımları ile yerine getirmesi gereken yükümlülüklerle bağlı olarak belirlenir. Bu bağlamda eğer bir birimin elde edeceği nakit akımları (gelir-kar vb.) yükümlülüklerini yerine getirmesini sağlıyorsa o birimin sağlam olduğu, aksi takdirde kırılgan olduğu söylenebilir. Bu açıklama, son 2007-2008 finansal kriz döneminde de görüldü. Eşik altı konut piyasasında yükümlülükler yerine getirildiği için bu piyasada başlayan problemler kısa sürede tüm sistemi etkilemiş ve sistemin kendisini toparlaması uzun bir sürece yayılmıştır ki günümüzde süreç hala devam etmektedir.⁹⁸

1997-98 Asya krizi ve sonrasında ortaya çıkan bazı krizler (2001 Türkiye ve 2001 Arjantin krizleri gibi) kesin bir şekilde makro ekonomik değişkenlerden kaynaklanmamış, finansal zayıflıklar da krizlerin oluşmasında büyük bir rol oynamıştır. Daha genel bir ifadeyle, bankaların ve banka dışı finansal kuruluşların

⁹⁷ Burak Darıcı, **a.g.m.** s.22

⁹⁸ Erkan Tokucu, "Hyman Minsky'nin Finansal İstikrarsızlık Hipotezi Çerçevesinde Finansal Krizler ve Çözüm Yolları" **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt 67, No. 2, 2012, s.197

bilançolarındaki kırılganlıklar piyasalardaki güven kaybıyla birlikte sermayenin finansal sistem dışına çıkmasına ve finansal kurumların büyük zararlara uğramasına sebep olmaktadır⁹⁹

Banka ve banka dışı kurumların borçlarının vade yapısının kısa olması ve varlık yükümlülük dengelerini kuramamış olmaları finansal kırılganlık açısından önemli sonuçlar doğurmaktadır. Finansal sistemin kırılgan olmasında en önemli etken varlık-yükümlülük dengesinde ulusal-yabancı para dengesinin kurulamamasıdır. Varlıkların ulusal paraya bağlı kaynaklardan oluşturulması, yükümlülüklerin ise yabancı para ve bu paralara bağlı araçlardan oluşması özellikle gelişmekte olan ülkelerde kırılganlığın en önemli nedenidir. Uzakdoğu Asya krizinde de bu süreç yaşanmış ve döviz kurundaki yukarı yönlü hareketler (ulusal paranın değer kaybı) varlık-yükümlülük dengesini daha da bozmuştur. Finansal sistemin kırılgan bir yapıya sahip olması sonucu, panik ya da kırılganlığı tetikleyecek, yükümlülüklerini yerine getirmek isteyen finansal kurumlar ulusal paraya bağlı varlıklarını, yabancı paraya bağlı yükümlülüklerini yerine getirmek için yabancı para birimine dönüştürdükçe, kurların yukarı gitmesine paralel olarak zarar edeceklerdir. Sürdürülemez bu durum banka ve banka dışı kurumların iflasına neden olacağından finansal istikrar açısından önemli bir risk oluşturmaktadır.¹⁰⁰

Finansal sistemdeki risk ve oynaklıkların artmasıyla birlikte, finansal kurumlardan herhangi birinin yükümlülüklerini yerine getirememesi durumu, bulaşıcılık etkisiyle, diğer kurumlara da sıçrayacak ve finansal sistem çalışamaz hale gelebilecektir. Bu nedenle finansal piyasalarda faaliyet gösteren kurumların mali yapılarının güçlü olması finansal istikrarın sağlanması ve sürdürülebilmesi açısından kilit rol oynamaktadır.¹⁰¹

⁹⁹ Ali Arı, **Küresel Finansal İstikrarsızlık Çağında IMF'nin Değişen**, Rolü Bu çalışmanın ilk versiyonu 18-21 Ekim 2012 tarihinde Azerbaycan'ın Bakü şehrinde düzenlenen Avrasya Sosyal Bilimler Forumu'nda sunulmuştur. (Çevrimiçi), <http://www.kirkclareli.edu.tr/download/files/45710622/12-02.pdf>, 05.06.2014

¹⁰⁰ Burak Darıcı, **a.g.m** s.22

¹⁰¹ **A.e**

1.5.4 Sürdürülemez Makroekonomik Politikalar

Finansal krizlerde makroekonomik istikrarsızlıklar önemli bir rol oynamaktadır. Sürdürülemez makroekonomik süreçte kamunun izlediği para ve maliye politikaları ön plana çıkmaktadır. Genişleyici para ve maliye politikaları ekonomilerin istikrarını bozan ve enflasyona neden olan en önemli sebeplerin başında gelmektedir. Kamunun açık vermesi ile birlikte ortaya çıkan genişleyici maliye politikaları makro ekonomik istikrarı tehdit etmektedir.¹⁰² Aşırı genişlemeci para ve maliye politikaları uygulamaları, kredi hacmini arttırıp, borç miktarının artmasına ve gayrimenkul yatırımlarda spekülasyon artışına yol açmaktadır.

Kamunun verdiği bu açıkları iç piyasadan borçlanma ile finanse etmesi ise bankaların varlık yükümlülük dengesi üzerinde yük oluşturabilmektedir. Kamu açıkları bankaları kamuya mahkûm hale getirmekte bankacılık ve dolayısıyla finansal sistemi risk altına sokabilmektedir. İzlenen bu tür makro ekonomik politikaların sürdürülmesinin zorluğuna bağlı olarak meydana çıkaracağı diğer ekonomik sorun da bankacılık krizleri şeklindeki istikrarsızlık ihtimallerinin artmasıdır. Dengesizliğin kriz şeklinde kendini göstermesi sürecinde ise bulaşıcılık etkisi ve uluslararası rezervlerin yetersiz olması tetikleyici olabilmektedir. Türkiye ekonomisinde Kasım 2000 ve Şubat 2001’de yaşanan krizler sürdürülemez makro ekonomik politikalara iyi birer örnektir.¹⁰³

Genişlemeci politikalar sonucunda artan enflasyonu kontrol edebilmek, dış dengeyi iyileştirmek ve varlık fiyatlarını düzeltmek amacıyla sıkı para ve maliye politikalarının uygulanması, ekonomik faaliyetlerin yavaşlamasına, borcun geri ödenmesinde güçlüklerle, alınan kredilerin yeterince etkin bir biçimde kullanılmamasına neden olmaktadır.

1990’lı yıllardan itibaren gelişen ülkeler büyümelerini dış kaynağa dayandırmaktadır. Sermaye hareketlerinin özendirilmesi sonucunda ülkelerin bağımsız para veya maliye politikası uygulama şansı ortadan kalkmaktadır. Çünkü, ülkeler, uzlaşmaz üçlü gereği sermaye, faiz ve döviz kurundan sadece birisini kontrol edebilmektedir. Son yıllarda gelişen ülkelerde döviz kurunu kontrol altına

¹⁰²Burak Darıcı, **a.g.e.** s.21

¹⁰³**A.e**

olarak serbest faiz politikası uygulaması yaygınlık kazanmıştır. Bu sayede sermaye girişleri ekonomide makro ekonomik ısınma veya "balon etkisi" de denilen yapay bir genişleme etkisi doğurmaktadır. Böylece ulusal para arzı artmakta, borsa spekülasyon biçiminde yükselmekte, ulusal para aşırı değer kazanmakta ve sonuçta ihracat gerilerken ithalat artmaktadır. Ekonomik, siyasal veya doğal bir olay ya da gelişme, geleceğe ait beklentileri aniden olumsuzluğa dönüştürebilmekte ve yabancı sermayenin kitleler halinde ana ülkelerine geriye dönmesi için ilk kıvılcımı oluşturmaktadır. Yakın geçmişteki finansal krizlerin çoğunda buna benzer bir gelişme gözlemlenmektedir.¹⁰⁴

Sürdürülemez makro ekonomik politikaların ortaya çıkmasında merkez bankalarının bağımsız olmaması, amaçlarında tam bir açıklık sağlanamaması, hükümetlerin açık bütçe politikaları izlemelerine zemin hazırlayan yasal boşlukların ve uygulamaların bulunması, hükümetlerin siyasi güçlerini kötüye kullanması ve mali istikrarı göz önünde bulundurmaması yatmaktadır. Bu tür uygulamalar makro ekonomik istikrar açısından sorun yaratmakta ve bu durum finansal istikrarın sağlanmasını güçleştirmektedir.¹⁰⁵

1.6 Finansal Krizlerin Özellikleri

Finansal krizler birbirlerine benzemezler, bununla birlikte görünüşteki yüzeysel farklılıklara bakarak bir ayırımı gitmek de yanıltıcı olabilir. Krizlerin çoğunun merkezinde varlık fiyatlarında yaşanan önemli değer kayıpları, mali başarısızlıklar, likidite krizleri ve bir ülkede patlak veren krizin başka ülkelere yayılması gibi olaylar yer almaktadır.¹⁰⁶

1720 Güney Deniz Balonu, 1825 küresel finansal krizi, Japonya'nın kayıp on yılının (1991-2000) habercisi olan ani yükselme ve çöküşü, Amerika tasarruf ve kredi krizi (Saving&Loan) ya da 1980'ler ve 1990'larda gelişmekte olan ekonomileri olumsuz etkileyen onlarca kriz olmuştur. Bu krizlerde ortak gelişen olaylar; akıl dışı

¹⁰⁴ Ahmet Turgut, **a.g.m.** s. 41

¹⁰⁵ Burak Darıcı, **a.g.e** s.21

¹⁰⁶ Bengül Gülümser, v.d. **a.g.e.** s. 179

çoşku, borçlanma piramitleri, finansal yenilikler, varlık fiyatlarının şişmesi, panik, bankalara hücumdur.¹⁰⁷

1.6.1 Varlık Fiyatlarında Düşüşler, Balonların Patlaması

Hisse senedi, konut veya diğer varlıkların fiyatlarında meydana gelen önemli düşüşler finansal krizleri tetikleyebilir. Bu duruma varlık fiyatlarında yaşanan balonun patlaması denir.

Balonların oluşumunu ve ardından patlama sürecini anlamak önemlidir. Ekonomik birimler bir varlığın fiyatının yükseleceği beklentisine girmişlerse o varlığa yönelttikleri talepleri de artacaktır. Talep artışı varlığın fiyatını artıracak ve fiyat artışı ise; fiyatın artmaya devam edeceği yönündeki beklentiyi arttıracaktır. Alınan bir konutun fiyatı daha da artacağı düşüncesi, yani fiyat artışı beklentisinin devam etmesi ise, tekrar talebin artmasına neden olacaktır. Böylece varlığın temel fiyatı ile piyasa fiyatı arasındaki fark iyece açılacaktır. Yani mali varlığın değeri bir hava kabarcığı gibi büyüyecektir. Belirli bir dönemin sonunda o varlığın fiyatı, temel değerinin üzerinde bir fiyat ile satılmaya başlanacaktır. Bu şekilde varlık fiyatlarının aşırı değerlendirilmesi durumu balon diyoruz.¹⁰⁸

Çoğu kriz, belirli aktif varlıkların fiyatının asıl değerinin çok üzerinde yükseldiği bir balonla başlar. Bu tür balonlar, genellikle yatırımcıların yükselişten pay alabilmek için gereğinden fazla borçlanacaktır, borç birikimi el ele ilerleyecektir. Varlık değerlerinin hızla artması kredi arzındaki aşırı artışa bağlıdır. Kredi arzı artmadan öncede varlık fiyatları, gelecekteki fiyat artışı beklentileri de varlık fiyatlarını yükseltebilir.¹⁰⁹

Varlık fiyatlarının temel fiyattan sapmaları, belirli bir dönemin ardından patlama olasılığı çok yüksektir. Ekonomik birimler zaman içerisinde ellerinde bulunan varlığın fiyatının çok fazla arttığından endişe etme durumuna gelir ve varlığı satmaya başlarlar. Varlığın satışının başlaması ile birlikte fiyatları da aşağıya doğru

¹⁰⁷ Nouriel Roubini - Stephen Mihn, **a.g.e.** s.22

¹⁰⁸ Fatih Özatay, **a.g.e.** s.61

¹⁰⁹ Nouriel Roubini - Stephen Mihn, **a.g.e.** s.25

hareket eder ve bu durum o varlığın beklenen getirisi üzerine duyulan güvenin iyice sarsılmasına yol açarak daha fazla satışın olmasına sebep olur. Varlık fiyatlarındaki bu düşüş uzun bir süre devam edebileceği gibi bir gün içerisinde çöküş de yaşanılabilir. Balonun patlaması her ne kadar piyasada yeterince tecrübesi olmayanlar için beklenmeyen bir durum olsa da daha önceden tamamıyla tahmin edilemeyen bir olgu değildir.¹¹⁰

Finansal istikrarsızlık, cari üretim fiyatlarına nispeten varlık fiyatlarında (hem finansal hem de sermaye varlıklarının fiyatlarında) ani değişikliklerin meydana geldiği bir süreçtir. Varlık fiyatları, finansal piyasa koşullarındaki değişikliklere ani tepkiler verir; cari üretim fiyatları ise reel piyasa süreçlerine bağlı hareket eder. Bu yüzden cari üretim fiyatlarının oynaklığı çok daha azdır. Bu iki fiyat, farklı piyasalarda belirlenir ve farklı değişkenlerin fonksiyonudur.¹¹¹

Finansal varlık fiyatında meydana gelen oynaklığın ilgili finansal piyasayı risk altına sokması ve oynaklığın bulaşıcılık etkisi ile diğer finansal piyasaları etkilemesi durumunda, finansal sistem istikrarsızlığa girme eğiliminde olacaktır. Bu durum kamusal müdahalenin gerekliliğine işaret etmektedir.¹¹²

1.6.2 Finansal Krizlerde İflaslar

Krizler sonucu ekonomik istikrar bozulmakta, firma ve şirket iflasları artmakta, gelir dağılımı bozulmakta ve birçok sosyal olumsuzluk meydana gelmektedir.

Tipik bir kriz sürecinde varlık fiyatlarındaki düşüş finansal kurumların bilançolarında önemli sıkıntıların yaşanmasını beraberinde getirir. Finansal kurumların iflas edecek duruma gelmeleri varlıklarının değerinin, yükümlülüklerinin değerinin altına düşmesi veya bilançolarının net değerinin negatif olması anlamına gelmektedir.¹¹³ Kriz sürecinde varlık fiyatları düşmekte ve düşen varlık fiyatları

¹¹⁰ Bengül Gülümser Arslan, v.d. **a.g.e.** s. 180

¹¹¹ Ali Şem, Hüseyin Altay, "Finansal İstikrarsızlık Hipotezi Bağlamında Global Finansal Kriz" **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 10(1), s.167

¹¹² Burak Darıcı, **a.g.e.** s.34

¹¹³ Bengül Gülümser, v.d. **a.g.e.** s. 182

aracıların iflas etmelerine, işlemlerini durdurmalarına ve varlık deflasyonuna neden olmaktadır.

Hızla yayılan Asya krizi, etkileşim içinde oldukları ülkeleri de etkileyerek, oralarda da iflaslara neden olmuştur. 1997-98 Asya krizi, 2001 Türkiye ve 2001 Arjantin krizleri sonucunda finansal yapıdan kaynaklanan iflaslar görülmüştür. Tayland krizini bu duruma örnek verebiliriz. Tayland'da ortaya çıkana Asya Krizi sonucunda, Tayland'da 91 finans kurumundan 58'i iflas etmiştir. Ekonomiyi ayakta tutan ailelerin malvarlıkları yüzde 60 oranında eridi.¹¹⁴

1.6.3 Finansal Krizlerde Likidite Yetmezliği

Finansal krizler bütün sistemi etkilemektedir. Finansal kriz başlamadan önce güçlü bir sermaye yapısına sahip olan bir finansal kuruluş bile krizin etkisi ile taahhüt ettiği ödemeleri yapamayacak duruma gelebilecektir. Kriz dönemleri belirsizliğin arttığı ve ekonomiye duyulan güvenin azaldığı bir ortam yaratmaktadır. Likidite yetmezliği süreci finansal krizin yaşanma sürecinde ortaya çıkan en belirgin olaylardan biridir. Kriz dönemlerinde ortaya çıkan likidite yetmezliği sorununa verilecek en belirgin örneklerden biri banka hücumlarıdır.¹¹⁵

Başlangıçta finansal kurumların likiditeleri yeterli olmasına rağmen, ekonomide bir kırılganlık ortaya çıkmışsa, mevduat çekişleri, kur hareketleri ve faizlerin yükselmesi likidite sorunu oluşturacaktır. Bu durum gergin ortamları olduğu dönemler, ileriye ilişkin belirsizliklerin arttığı ve risk algısının yükseldiği dönemlerde görülmektedir. Normal koşullarda bir mali kurum geçici nakit sıkışıklığını gidermek için başka bir mali kurumdaki kısa vadeli borç alır. Bankalar arası mali piyasalarda bu durum normaldir. Bankaların sermaye sorunu olmadığı dönemlerde bile geçici olarak bu tip borçlara gereksinim duyabilirler. Piyasaların bozuk olduğu dönemde kredilerin geri dönme riski olduğu için bankalar kredi vermek istemezler. Sermayenin sağlam bile olsa ciddi bir likidite sorunu orta çıkmaktadır. Bu tip durumlara 2007-

¹¹⁴ Vedat Akman, **a.g.e.** s.129

¹¹⁵ Bengül Gülümser, **a.g.e.** v.d. a.g.e. s.182

2008 krizinde olduğu gibi merkez bankaları, piyasaların likidite ihtiyacını karşılamaları gerekmektedir.¹¹⁶

1.6.4 Finansal Krizlerde Finansal Bulaşıcılık

Bir yerde başlayan sorunun bir başka yere sıçraması iki düzeyde ele alınabilir. Bir ülke içindeki bulaşıcılık, belirsizlik ve risk algısı nedeniyle A bankası B bankasına kısa vadeli borç vermiyor. Bu da B bankasının bir hafta önce C bankasından aldığı borcu ödemekte zorluk çekecektir. C bankası da nakit krizine girebilir. Bu sorun tün sisteme yayılabilir. Bulaşıcılıktan asıl kast edilen bir ülkede patlak veren krizin başka ülkelere yayılmasıdır.¹¹⁷

Finansal krizlerin yaşandığı sırada gözlenen başka bir ortak nokta ise krizlerin bir ekonomiden bir diğerine çok çabuk yayılabilmesidir. Krizin bir ülkeden diğerine sıçraması veya herhangi bir ülkede kriz yaşandığı bilgisinin, kendi ülkemizde kriz yaşanması olasılığını arttırması durumuna finansal krizlerin bulaşıcılığı adı verilmektedir.¹¹⁸ Ülkeler arasında sınırların kaldırılması (küreselleşme) sonucunda herhangi bir ülkede meydana gelen ekonomik krizler diğer ülkeleri kolaylıkla etkilemektedir.

Finansal sistemdeki risk ve oynaklıkların artmasıyla birlikte, finansal kurumlardan herhangi birinin yükümlülüklerini yerine getirememesi durumu, bulaşıcılık etkisiyle, diğer kurumlara da sıçrayacak ve finansal sistem çalışamaz hale gelebilecektir. Bu nedenle finansal piyasalarda faaliyet gösteren kurumların mali yapılarının güçlü olması finansal istikrarın sağlanması ve sürdürülebilmesi açısından kilit rol oynamaktadır.¹¹⁹

¹¹⁶ Fatih Özatay, **a.g.e.** s.55-57

¹¹⁷ **A.e.**, s.59

¹¹⁸ Bengül Gülümser, v.d. **a.g.e.** s.183

¹¹⁹ Burak Darıcı, **a.g.e.** s.22

1.6.5 Finansal Krizlerde Ticaret Kanalı

Ülkeler arası ithalat ve ihracata dayalı ticaret ortaklıkları genellikle bölgesel yakınlıklara bağlı olarak oluşurlar.¹²⁰

Finansal krizin etki kanalları arasında ticaret kanalı önemli bir yere sahip olduğu ifade edilebilir. Gelişmiş ülkelerde harcamaların düşmesine paralel olarak, ithalat talebinde yaşanan düşmeler, gelişmekte olan ülkelerin ihracatlarında ve sonrasında üretimlerinde daralma yaşanmasına neden olmuştur. Özellikle, ihracat rakamları ve ekonomik büyüme rakamları arasında yüksek korelasyon bulunan ülkelerin, finansal krizden en fazla etkilendiği kanalın dış ticaret kanalı olduğu ifade edilmektedir.¹²¹

1.6.6 Finansal Krizlerde Kredi Kanalı

Daraltıcı para politikası uygulandığı varsayımı altında para arzında bir daralma olması faiz oranlarında artışa neden olmaktadır. Artan faiz oranlarıyla artan kredi maliyetlerini karşılamak daha yüksek getirisi olan riskli yatırımlarla mümkün olacağı için firmalar bu tarz yatırımlara yönelmektedir. Bu durum kredilerin dönmeme riskini artırdığı için bankaların, müşteri yüksek faiz oranı ödemeyi kabul etse bile, firmalara sağlanan kredilerde sınırlamalara gitmesine neden olmaktadır. Bu durum finansman akışında bankaya muhtaç olan firmaların yatırımlarını düşürmesine hatta iflas etmesine neden olmaktadır. İflaslar sonucu üretimde daralma ortaya çıkmakta, bu durum ise hâsılayı düşürmektedir.¹²²

¹²⁰ Bengül Gülümser, v.d. **a.g.e.** 183

¹²¹ Musa Bayır, **2008 Finansal Krizinde Para Politikası Uygulamaları: Türkiye Örneği**, T.C Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı Yüksek Lisan Tezi, Balıkesir, 2012, s.100

¹²² M. İlker Parasız, **Para Politikası**, Ezgi Kitabevi, 4. Baskı, 1996, s.102

1.6.7 Finansal Krizlerde Sürü Davranışı

Yatırımcıların yatırım kararlarını verirken kendi kişisel değerlendirmelerini göz ardı ederek diğer yatırımcıların kararlarını taklit etmeleri veya diğer yatırımcıların görüşlerinden, davranışlarından etkilenerek kendi fikirlerini değiştirmeleri ve çoğunluğun hareketleri yönünde davranmalarına sürü davranışı adı verilmektedir.¹²³

Sürü davranışını en iyi şekilde 1987 krizini araştıran bir çalışmada “Shiller” tarafından (1989) yapılmıştır. Shiller satılan hisse senetlerinin tek sebebini fiyatların daha da düşeceği şeklinde varolan yaygın kanaata bağlamaktadır. Para krizleri açısından bakılırsa başlangıç sebebi ne olursa olsun bir satış dalgası, koyun güdüsüyle çok daha büyük miktarlara ulaşabiliyor o paradan sürü psikolojisi ile toplu çıkışlara yol açabilmektedir.¹²⁴

¹²³ Bengül Gülümser, v.d. **a.g.e.** s.185

¹²⁴ Vedat Akman, **a.g.e.** s.47

2.İKİNCİ BÖLÜM: YUNANİSTAN'DA YAŞANAN FİNANSAL KRİZLER VE EKONOMİK ETKİLERİ

Yunanistan'daki ekonomik kriz değerlendirilirken akla ilk önce Yunan halkının tembel olduğu düşüncesi gelir. Siesta yapmaktan çalışmaya fırsat bulamadıkları için kriz olması çok normaldir.¹ Yunan halkı gelirlerinin üzerinde harcama yapması ve bu harcamaları Avrupa birliği yardımları sayesinde yaptıkları için kriz oldu düşüncesi yaygındır.

Katerina Kitidi ve Aris Chatzistefanou, hazırladıkları belgeselde Yunanistan krizi hakkında Yunan halkının kafası çok karışık olduğu görülmektedir. Bu belgeselde, Yunanistan halkı bu Kriz değil, aldatmacadır, demektedir. Nouriel Roubini kriz ekonomisi eserinde "kriz başladıktan sonra bile, gerçeklerle yüzleşmeyi reddetmeye devam etti."² İfadesi kriz başladıktan sonra, Yunanistan halkının içinde bulunduğu durumu anlatmaktadır. Kriz başladıktan sonra uzun bir süre krize inanmadılar. Yunan halkındaki ortak düşüncesi; krizin varlık nedeni, Avrupa birliğinden daha çok yardım almak için yapılan bir oyundu.

2.1 Yunanistan'da Yaşanan Finansal Krizlerin Tarihsel Gelişimi

Yunanistan'da yaşanan finansal krizleri kuruluşundan 1950 yılına kadar geçen dönen birlikte değerlendirilmesi gerekir. Yine 1950 ile 2004 arasında yaşanan finansal krizler birlikte ele alınmaktadır.

2.1.1 Yunanistan'da 1821-1950 Döneminde Yaşanan Krizler

Yunanistan'ın finansal krizler tarihi; 1821 Yunan isyanıyla birlikte başlamaktadır. Yunan isyanı önderleri, bağımsızlık mücadelelerini sürdürebilmek

¹Katerina Kitidi - Aris Chatzistefanou, debtocracy (Borçokrasi), Belgeseli <http://subpolitik.files.wordpress.com/2013/01/yunanistandaki-kriz.pdf>, Belgeselin orijinali, (Çevrimiçi), <http://www.debtocracy.gr>, 08.09.2013

² Nouriel Roubini, Stephen Mihn, **Kriz Ekonomisi Dünya Ekonomisinin Çöküşü ve Geleceği**, Çev. Işıl Tezcan, Pegasus Yayınları, İstanbul, 2012, s.23

için 1824 yılında Londra para piyasasından “Bağımsızlık Borçlanması” adı altında sekiz yüz bin, 1825 yılında ise; iki milyon pound borç aldılar. Fakat hareketin ileri gelenleri alınan kredileri hedefleri doğrultusunda kullanmayarak, yandaşları ve çıkarları için kullandıkları için borçlarını ödeyememişti. 1830’da kurulduğunda yaşayabilmesi gerekli olan krediyi Yunanistan’a borçlarından dolayı kimse kredi açmamıştır. Ancak “Teminatlı Borçlar” adı altında kredi verilir. Ancak Yunanistan yine borçlarını ödeyemez. 1843’te Büyük Güçler Yunanistan’dan tüm kamu harcamalarını kısıp, gümrük gelirlerini dış borç ödemesine ayırmasını istiyordu. 1854 yılında İngiliz ve Fransızlar alacaklarını tahsil edebilmek için Pire limanını işgal etmişler, sonuçta bir uzlaşma sağlanmıştır. Ancak, 1864’te tekrar ödeme sıkıntısına düşen Yunanistan’ın borçlarının yeniden yapılandırılmasını talep etmesi üzerine gümrük gelirleri ipotek altına alınarak borçlar yeniden yapılandırmıştır. 1879-1890, 1897, 1881, 1884, 1887, 1889, 1890 yıllarında Yunanistan devamlı borç almak zorunda kalmıştır. 1884 borçlanmasında neredeyse tüm limanların gümrük gelirleri karşılık olarak gösterilmiş, 1877 yılı borçlanmasında ise, tekel gelirleri ipotek edilerek yönetimi Reji İdaresine bırakılmıştı. Ancak üretime dayanmayan, yabancı sermaye girişi üzerine kurulan düzen sürdürülebilir olmayacak; 1893’te Yunanistan yükümlülüklerini yerine getiremeyerek bir kez daha iflasını isteyecekti. 1897 Osmanlı ile girdiği savaşta hezimete uğrayarak, yine iflas etmiştir. Savaş sonrası Uluslararası Mali Komisyon kurularak borç veren ülkeler alacakları tahsil edebilmek için tedbirler almak zorunda kaldılar.³ Borçla kurulan devlet günümüze kadar çeşitli dönemlerde borç almak zorunda kalarak, borçlarla varlığını devam ettirmiştir.

2.1.2 Yunanistan’da 1950-2004 Döneminde Yaşanan Krizler

Yunanistan’da 1950’li yıllara kadar tarıma dayalı bir ekonomi hüküm sürmüştü ve II. Dünya Savaşı sonrasında başlayan sanayileşme çalışmaları, 1949’da sona eren iç savaştan sonra yabancı sermaye yatırımlarının ülkeye sınırlı olmakla birlikte ilgisinin artması ile hız kazanmış ve ekonominin bileşenlerinde değişim yaşanmıştır. Yaklaşık 15 yıl süren sanayileşme hareketleri, 1967-1974 arasındaki askeri cunta yönetimi esnasında kesintiye uğramış ve siyasi istikrarsızlığın doğal sonucu olarak

³M. Fatih Tayfur, “Yunanistan Ayakta Kalabilir mi?” **Analist Dergisi** Ağustos 2011 sayısı, (Çevrimiçi), <http://www.usakanalist.com/detail.php?id=394>, 24.04.2014

ekonomi sıkıntılı bir dönemden geçmiştir. 1970'li yılların sonlarına doğru AB üyeliği öncesinde Yunanistan'da korumacı politikalar terk edilmeye başlamış ve dışa açık bir model benimsenmiştir. 1 Ocak 1981 tarihinde AB üyeliği ile birlikte hem siyaset hem de ekonomi alanında yeni bir dönem başlamıştır. Bütçe açığı, kamu borç stoku, kamuya ait şirketlerin bütçeye getirdiği yük, yabancı yatırımların ülkeye istenen düzeyde çekilememesi dönemin en önemli sorunları olarak görülmektedir. 80'li yıllarda kırılan ekonomik yapının devam etmesi nedeniyle 1985 yılında iki yıllık bir istikrar paketi için AB'den 1,7 Milyar ECU kaynak sağlanmış; ancak bu iki yıl sonunda da istenen düzeyde başarı sağlanamamıştır.⁴

Dış borçlar 1990 sonrasında da artan kamu açıklarının finansmanında yoğun olarak kullanılmaya devam etmiştir. 1992'ye gelindiğinde dış borçların GSYİH'ya oranı yüzde 100'lere ulaşmıştır. 1991-1995 arasında ekonomik büyüme yine AB ortalamasının gerisinde; yüzde 1,2'lerde kalmıştır. 1993 yılında AB'de yaşanan ekonomik durgunluk Yunanistan'ı diğer üye ülkelerden daha fazla etkilemiştir. 1998 yılında hükümet Avrupa Para Birliği'ne (EMU) katılım kararıyla kapsamlı bir özelleştirme programını başlatmıştır. İstatistikler; Yunanistan ekonomisinin ancak 1995 yılından sonra diğer AB üyesi ülkelere daha hızlı büyüdüğünü göstermektedir. 1996-2000 arasında büyümede yüzde 3,5 ortalaması yakalanmıştır. Yukarıda da ifade edildiği gibi, AB üyeliği sonrasında Yunanistan'da ciddi değişimler yaşanmıştır. AB'den sağlanan fonlar ekonomiye büyük katkı sağlamış ve sağlamaya da devam etmektedir. Yunanistan 1 Ocak 2001'de Avrupa Para Birliği'ne (EMU) dahil olmuş ve bu tarihten itibaren para ve faiz politikaları Avrupa Merkez Bankası'nca tespit edilmeye başlamıştır. Enflasyonun 1996-2000 ortalaması yüzde 4,9 iken; 2001'de yüzde 2'ye düşmüş ancak kamu borç stokunun GSYİH'ya oranı yüzde 100'ün üzerinde seyretmeye devam etmiştir. Ülkenin EMU'ya dahil olmasından sonra ekonomik büyüme hızlanarak devam etmiştir. 2001-2005 arasında Euro Bölgesinde ortalama büyüme yüzde 1,4 iken Yunanistan ekonomisi aynı dönemde ortalama yüzde 4,4 büyüme göstermiştir.⁵

⁴ T.C. Atina Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, **Yunanistan'ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik Ticari İlişkileri** Atina, 2012, s. 1

⁵ T.C. Atina Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, **a.g.e** s. 1

Dünya büyük borç tarihini 7 alt başlıkta inceleyecek olursak, Yunanistan tablo 2'de görüldüğü gibi 4 alt dönemde ciddi şekilde borçlandığı görülmektedir.⁶

Tablo 3: Dünya Borç Tarihi (1820-1990)

Dönem	Seçili Ağır Borçlu Ülkeler	Seçili Borç Veren Ülkeler	Borç Miktarı (milyar dolar)
1826-1830	Yunanistan , Latin Amerika'nın büyük bir bölümü, İspanya	İngiliz hisse senedi yatırımcıları	3
1840-1845	Meksika, Portekiz, İspanya, ABD'nin dokuz eyaleti	İngiliz ve Fransız hisse senedi yatırımcıları	6
1875-1882	Mısır, Yunanistan , Latin Amerika'nın büyük bir bölümü, Osmanlı İmparatorluğu	İngiliz hisse senedi yatırımcıları, Alman Bankaları, Fransız Devleti	40
1890-1900	Yunanistan , Latin Amerika, Portekiz, Sırbistan	Alman, İngiliz ve Fransız hisse senedi yatırımcıları, Barings Bankası	20
1911-1918	Bulgaristan, Meksika, Osmanlı İmparatorluğu, Rusya	Fransız hisse senedi yatırımcıları	200
1931-1940	Çin, Fransa, Almanya, Yunanistan , Macaristan, Latin Amerika'nın büyük bir bölümü, Polonya, Türkiye, İngiltere, Yugoslavya	İkinci Dünya Savaşı'nın galipleri	80
1982-	Latin Amerika'nın büyük bir bölümü, Polonya, Filipinler, Sahra-Altı Afrika'sının büyük bir bölümü, Türkiye, Yugoslavya	Fransız, Batı Alman, Japon, İngiliz ve Amerikan bankaları, G-7 ülkeleri, IMF, Dünya Bankası, Afrika Kalkınma Bankası	430

Kaynak: Suter, C. Debt Cycles in the World Economy: Foreign Loans, Financial Crises and Debt Settlements, 1820-1990, 1992, s.69

2.2 Yunanistan'da Yaşanan Finansal Krizin Gelişim Süreci

2007 yılının ortalarında ABD emlak piyasasında başlayıp, zamanla finansal piyasalara yayılan, 2008 yılının Eylül ayında aralarında Lehman Brothers'ın da bulunduğu bazı büyük mali kuruluşların iflası ile derinleşerek dünyaya yayılan bir

⁶ Suter, C. (1992). Debt Cycles in the World Economy: Foreign Loans, Financial Crises and Debt Settlements, 1820-1990, Boulder, Colo: Westview Press, s. 69. Alıntı, Kenan Çelik, v.d. Uluslararası İktisat, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2013

küresel krizin ortaya çıkmıştır. İlk başta, ABD'nin mortgage kredilerine bağlı yerel bir finansal çalkantı olarak görülen kriz; kısa sürede dünya finansal sistemini kilitlemiş, birçok finans kurumunun batmasına, birçoğunun ise devletleştirilmesine neden olmuştur.⁷ Krizin olumsuz etkileri Avrupa Birliği'nde de ciddi boyutlarda hissedilmiştir.

2007 yılında ABD'de başlayan ve 2008 yılında küresel krize dönüşen ekonomik kriz; Euro Bölgesinin kurulduğu 1999 yılında beri görülen ilk kriz olmuştur.⁸

2009 yılında işbaşına gelen Yeni Demokrasi Partisi (YDP) önceki hükümet (PASOK) döneminde bütçe hesaplarında hata yapıldığını ileri sürerek düzeltme çalışmaları başlatmıştır. Bu çalışma daha önce EMU'ya geçiş için gerekli kriterlerin sağlanıp sağlanmadığını izlemekle yükümlü olan AB İstatistik Kurumu Eurostat'ı harekete geçirmiştir. Eurostat 1997 yılı verilerine kadar geri giderek bir inceleme başlatmış ve yeniden yapılan hesaplamalar neticesinde Yunanistan'ın Euro'ya geçiş için gerekli ekonomik kriterlerden bir kısmına sahip olmadığını tespit etmiştir. Eurostat 1997'de bütçe açıklarının GSYİH'ya oranını daha önce açıklanan yüzde 3,9'dan yüzde 6,4'e çıkarmıştır. Aynı şekilde 1998 rakamı yüzde 2,5 yerine yüzde 4,1 ve 1999 rakamı yüzde 1,6 yerine yüzde 3,4 olarak değiştirilmiştir.⁹ Yunanistan'da krizin ilk belirtileri 2008 küresel krizin başlaması ile görülmeye başlamıştır. 2009 yılında, Yunanistan'da seçimle iktidara gelen yeni hükümetin mali verilerin çarpıtıldığını açıklaması, Yunanistan'ın ekonomik krizinin resmi başlangıcı sayılabilir.¹⁰ 2009 yılında etkisini gösteren Yunanistan ekonomik krizi alınan ekonomik tedbirlere rağmen, 2014 yılında da krizin etkileri ciddi boyutlarda devam etmektedir. Krizin etkileri ne zaman sona ereceği konusunda belirgin bir tarih öngörülememektedir.

⁷ Ersan Bocutoglu - Aykut Ekinci, "Genel Teori, Küresel Krizler ve Yeniden Maliye Politikası" **Maliye Dergisi**, Sayı 156, Ocak Haziran 2009, s. 66

⁸ 2013 Euro Plus Monitor: From Pain to Gain
<http://www.lisboncouncil.net/publication/publication/101-the-2013-euro-plus-monitor-from-pain-to-gain-.html>, 09.08.2014

⁹ T.C. Atina Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, **a.g.e.** s. 24

¹⁰ Yaşar Köse - Hakan Karabacak, "Yunanistan Ekonomik Krizi: Nedenleri, Etkileri ve Alınan Tedbirlere İlişkin Bir Değerlendirme" **Maliye Dergisi**: Sayı 160 Ocak-Haziran 2011, s.291

2009 yılının Ekim ayından bu yana Yunanistan denilince akla ilk gelen ekonomik kriz ve krizin sosyoekonomik etkileridir. 2009 yılında borç stokunun GSYİH'ya oranı yüzde 129,7 ulaştı. Ekonomi büyüme hızının pozitif değil negatif olması Yunan ekonomisinin ne kadar savunmasız bir şekilde kaldığını en açık bir şekilde göstermiştir. Krizin ilk yılının Nisan ayında Yunan ekonomisinin iflas edeceği ve bu yükü kaldıramayacağına genel kanaat oluşturmuştur. Yunanistan ekonomik krizin oluşturduğu mali yükü kaldıramadığı takdirde Euro ülkelerinin, Yunan tahvillerine yaptıkları yüksek yatırımlardan ötürü, ağır şekilde etkilenmeleri büyük olasılık olduğu net bir şekilde görülmektedir. Bu durum Yunan ekonomisindeki sorunlar, küresel olarak büyük ve zincirleme tepkilere neden olmuştur. İlk etapta ağır tepkiler notlandırma kuruluşları,* Yunanistan notunu dramatik bir şekilde düşürmüşlerdir. Bunların sonucunda Yunan ekonomisi küresel bazda güven kaybetti.

Bunun üzerine 2010 yılı Ocak ayı itibarıyla Yunan hükümeti köklü ve sert değişiklikleri içeren İstikrar ve Kalkınma Programı¹¹ yapmıştır. Bu programın amacı kamu harcamalarını azaltmak dolayısıyla kamu açıklarının azaltılması, GSYİH artış, Kamu borç stokunu azaltmak ve kamu gelirlerini artırmaktır. İstikrar ve kalkınma programı, piyasalarda kaybedilen güvenin tekrar kazanılması ve faizlerin yükselişi durdurma konusunda etkin olduğu söylenemez.

Euro bölgesi Yunan ekonomisinde görülen krizi önceden öngöremedikleri için hazırlıksız bir şekilde Yunanistan ekonomik krizi ile karşı karşıya kaldılar. Başlangıçta Euro Bölgesi liderleri bu krizi çözmek için isteksiz bir tavır sergilediler.¹² Ancak zamanla Euro bölgesi Yunan ekonomisine müdahale etme konusundaki tereddütleri azalmıştır. Yunanistan'a yardım konusunda çok istekli görünmeyen

*"Fitch" ve "Standard & Poor's" (S&P), sırasıyla 8 ve 16 Aralık 2009 tarihlerinde Yunanistan'ın kredi notunu "A-"den "BBB+"ya düşürmüştür. "Fitch" ve "S&P"nin söz konusu kararlarını "Moody's" de izlemiş, "A1"de tuttuğu kredi notunu 23 Aralık 2009 tarihinde "A2"ye indirmiştir. Not indirimi yapan derecelendirme kuruluşları hükümetin alacağı kararları ve daha da önemlisi uygulayıp uygulamayacağını yakinen takip edeceklerini belirterek her an yeni bir not indirimine de gidebileceklerinin sinyallerini vermiştir. Moody's biraz daha ileri giderek Portekiz ve Yunanistan'ın borçlarını ödeme konusunda hızlı davranmaması halinde ekonomilerinin yavaş bir ölüme doğru gidebileceğini vurgulamıştır. 2010 yılında Moody's Yunanistan'ın kredi notunu dört kademe düşürerek, A3 olan notunu Ba1 düşürdü. Yunanistan çöp olarak nitelendirilen bir seviyeyi görmüş oldu. 2011 yılında Moody's Yunanistan'ın notunu üç kademe indirerek temerrüt seviyesinin bir kademe üzerine Ca seviyesine çekmiştir.

¹¹ Yunanistan Ekonomi Bakanlığı, (Çevrimiçi) <http://www.minfin.gr>, 05.03.2014

¹² P. Kazakos, (2011): **Κάτω από παγκόσμιο έλεγχο η Ελληνική Οικονομική Πολιτική**, 2011, Αθήνα, Παπαζήσης. s.20-30

Almanya, yapılan AB Liderler Zirvesi sonucunda ikna olmuştur. Bunun sebeplerini aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz:¹³

- Ekonomik ve mali krizden kurtulmak için, devlet harcamalarını azaltmaya yönelik yeni politikaların üretilmesi,
- Yunanistan'daki ekonomik gelişmelere Euro para biriminin sarsıcı etkilerde bulunması, özellikle Yunanistan bankacılık sisteminin çökmesi, Almanya ve Fransa'nın bankacılık sistemlerinin de çökmesine neden olacağından, Yunanistan'ın borç krizinden çıkmazından kurtulmasının AB için ne kadar önemli olduğu daha iyi anlaşılmaktadır.
- Yunanistan ile aynı durumda olan diğer Avrupa ülkelerinin olması (Portekiz, İrlanda, İspanya ve İtalya),
- Yunanistan'ın kredilendirilmesinde IMF desteğinin de olması. IMF gibi bu tür durumlarda tecrübe edinmiş olan bir kuruluşun Yunanistan'ı kurtarma kredisinin içinde bulunması güven ortamını artırıp, uygulanan programın verimliliğini arttırmıştır.

Ekonomik kriz Yunanistan'ın önceden yapması gereken ve ihmal ettiği yapısal değişiklikleri yapmaya zorlamıştır. Bu ortamda yapılan seçimler sonucu kazanan partiden ve yeni kurulan hükümetten Yunan halkının beklentileri üst düzeyde olmuştur. Yeni kurulan hükümetin ekonomik krizden kurtuluşun temellerini atacakları beklentisi oluşmuştur. Yeni hükümetten Avrupa ve Yunanistan halkı güven ortamının yeniden oluşturacağı beklentisi vardı.

Yunan ekonomisi, kriz sonrası yanlış bir ekonomik politikayı kaldırabilecek durumda olmadığı için hata yapmaması gerekiyordu. Çünkü Avrupa cephesine baktığımızda ise Yunanistan'a yardım etme konusunda pekte taraftar olmayan büyük bir kesim olduğunu görüyoruz. Bu kesim, Yunanistan'ın köklü değişiklikleri gerçekleştiremeyeceğine inanmaktadır. Ancak yaygın görüşe göre Yunanistan'a yardım yapılmazsa ekonomik kriz domino etkisi göstererek diğer Avrupa ülkelerine yayılma riski olduğu için, yardımın kaçınılmaz olduğu görüşünde birleşiyor.

¹³ X. Fotopoulou, **Οικονομική Ύφεση στην Ευρώπη & Μετανάστευση Η περίπτωση της Ελλάδας**, 2012, Αθήνα s.40-41

11 Nisan 2010'da AB Ekonomi ve Maliye bakanları, 25 Mart'ta alınan ilke kararını temel alarak, Yunanistan'a 30 milyar Euro tutarında bir yardım sağlama üzerinde uzlaşma sağlanmıştır. Ardından Avrupa Birliği ve IMF Yunanistan'ı içinde bulunduğu mali krizden çıkarabilmek için gerekli kaynağı sağlayacak anlaşmayı imzalamıştır. Yardım paketine ilişkin anlaşmanın içeriği ve yardım miktarı 2 Mayıs 2010 tarihindeki Euro grup toplantısında Avrupa Komisyonu, Avrupa Merkez Bankası, IMF ve Yunan yetkililer tarafından karara bağlanmıştır. Anlaşmaya varılan yardım paketi ile Yunanistan'a üç yıl içinde 110 milyar Euro yardım yapılacaktır. Böylelikle, Euro Bölgesi 30 milyar Euro'su ilk yıl içinde olmak üzere toplamda 80 milyar Euro'ya kadar Yunanistan'a karşılıklı kredi vermeye karar verdiler. Bu yardım paketine, IMF de 30 milyar Euro destek sağlayacaktır. Sağlanacak mali yardım fonunda ödemelerin Yunanistan'ın yükümlülüklerini yerine getirmesi halinde yapılacaktır. Ayrıca ülkenin durumunun üç aylık raporlarla sürekli izleneceğini belirtmiştir Komisyon yetkilileri IMF'nin de kendi değerlendirmesini yapacağını fakat iki kurumun değerlendirmelerinde görüş birliği aranacağını ve bir sonraki kredi diliminin serbest bırakılması için birlikte onay verileceğini belirtmiştir.¹⁴ Bu yardım paketinde önemli bir husus vardır, bu da; Avrupa ülkeleri IMF'nin de destek vermesi koşulu ile Yunanistan'a finansal destek vermeyi kabul etmesidir.

Mayıs 2010 yılında Yunanistan'ın bozulan finansal yapısı için destek olmaya karar veren Avrupa Birliği; krizden çıkış için hazırlanan Yunanistan ekonomik programı başlıca üç konuda ilerleme sağlamayı amaçlamaktadır:¹⁵

- Güvenin ve mali istikrarın tekrar sağlanması: Programın, 2013 yılına kadar alınacak tedbirleri ortaya koyan güçlü bir mali çabayı öngörmektedir ve Yunan hükümetinin bu çabaları desteklenmelidir. Alınan önlemler sonucunda güvenin tekrar temin edilmesi amaçlanmaktadır. Bütçe açığının ve borcun GSYİH'ye oranının amaçlanan oranlara düşürülmesi başarı için önemli olduğu vurgulanmıştır.

¹⁴ İktisadi Kalkınma Vakfı, (Çevrimiçi), http://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/avrupa_birligi_ve_imf_yunanistana_saglanacak_yardim_paketi_uzerinde_anlasmaya_vardi.pdf, 23.08.2014

¹⁵ IMF (International Monetary Fund), **Country Report, Greece: Staff Report on Request for Stand-By Agreement**, 2010, No:10/110, s.8

- Rekabet ortamının tekrar sağlanması: Ekonomik rekabet gücünü artıracak yapısal değişiklikleri içeren bir program uygulanmalıdır. Bu Programın amacı, Yunanistan ekonomisinin daha fazla yatırım ve ihracat odaklı bir modele geçişini kolaylaştırmak ve maliyetlerin azaltılmasına ve fiyat rekabetçiliğinin iyileştirilmesine yönelik yapısal reformları içermektedir. Program göre, devletin ekonomideki rolünün azaltılması gerekmektedir. Sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin temellerini atmak ve istikrarı sağlamayı hedeflemektedir.
- Finansal sektörün istikrarının güvence altında alınması: Program kapsamında, mali sistemin ve özellikle bankacılık sisteminin güçlendirilecektir. Bankacılık sisteminin güçlenmesi, bağımsız bir mali istikrar fonunun kurulması ile başarılacaktır. Mali istikrar fonu ile bankalara ihtiyaç olduğunda mali destek sağlamayacaktır. Potansiyel likidite baskılarını hafifletmek üzere, hükümet likidite desteklerini genişletilecektir.

2 Mayıs 2010 tarihinde ise Yunanistan'ın Avrupa Komisyonu, IMF ve Avrupa Merkez Bankası ile toplam 110 milyar Euro'luk finansal destek paketi üzerinde uzlaştıkları ve bu kapsamda stand-by anlaşması yaptıkları kamuoyuna duyuruldu. Bu uzlaşma ile Yunanistan ekonomisinin piyasaya olan güvenin yeniden tesis edilerek 2014 yılında kamu bütçe açığının GSMH'ye oranının yüzde 3 düzeyine düşürülmesi hedeflendiği ifade edildi.¹⁶ Paranın teslimatı 3 aylık ara ile verilmesi öngörülürken, toplamda 12 parça halinde teslim edilmesi kararı verilmiştir. Tabi Avrupa ve IMF heyetinin öngördüğü şartlar bozulmaması şartıyla bu destek devam edeceği kararlaştırılmıştır.¹⁷

Mali yardım çerçevesinde öngörülen tedbirleri üç ana başlık altında toplanabilir. Bunlar; harcama tedbirleri, gelir tedbirleri, yapısal reformlardır.

Harcama tedbirleri: Euro'ya geçilmesi ile birlikte harcamalarda artış olmuştur. Memur maaşları, tüketim ve sosyal transfer harcamaları bütçeye önemli bir yük

¹⁶İlhan Dağdelen, 'Avrupa Bütünleşme Sürecinde Yunanistan Borç Krizi' A.Ü Avrupa Topluluğu Araştırma ve Uygulama Merkezi, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, 2011, Cilt: 10, No:2, s.3

¹⁷“Οικονομική επικαιρότητα Υποστήριξη στην Ελλάδα”, (Çevrimiçi), http://ec.europa.eu/greece/news/economic-news/economic2_el.htm, 01.02.2014

getirmiştir. Bu yükün azalması için, ücretler ve emekli maaşları program süresince sabit kalacaktır. Yüksek emekli aylıklarında kesinti yapılacak, Paskalya, Noel ve yaz ikramiyeleri kaldırılacaktır. Kamu kurumlarına yapılan ödenekler azaltılacaktır. AB'den sağlanan fonlar etkin kullanımı sağlanacaktır.

Gelir tedbirleri: Genel KDV oranlarında artış yapılacaktır. Genel KDV yüzde 21'den yüzde 23'e çıkarılması öngörülmüştür. Özel tüketim vergisinin artırılması ve AB müktesebatı ile uyumlu bir yapıya gelmesi sağlanacaktır. Gayrimenkullerin daha yüksek oranlarda değerlendirilmesi, geçici bir kriz vergisi konulması, ruhsatsız bina ve kurumlara vergi ve harçlar konulması, şans oyunları işletmelerine ve lisans ücretlerine yönelik vergi artışları yapılması öngörülmektedir.

Yapısal mali reformlar: Yapısal reformlar gelir ve harcamalar üzerindeki kontrolü güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Bütçeyi etkin kontroller yapılmasını ve ayrıca vergi idarelerinin iyileştirilmesini içermektedir.¹⁸

Yunan ekonomisi aldığı önlemlere rağmen dengesizlikten bir türlü kurtulamadı. 12 Mart 2011 tarihinde, Yunanistan'ın kredi borcunu geri ödemesinin tarihi uzatıldı ve bazı kolaylıklar sağlanmış oldu. Böylelikle Yunanistan için hayati önemi olan bu karar sayesinde kredi borcunun geri ödenmesi 7,5 yıllığına uzatıldı ve aynı zamanda faiz oranı yüzde 1 düşürüldü. Bunlara rağmen krizin büyümesi ile birlikte halkında da huzursuzluğu gittikçe çoğalıyordu. Ekonomi küçülüyor ve buna paralel olarak işsizlik hızla yükseliyordu. 2010 yılının Mart ayındaki işsizlik verileri yüzde 11,6 iken 2012 yılının yüzde 24,2'ye tırmanmıştır.¹⁹

Ekonomik krizin artması sonucu Yunanistan başbakanı, düzenlenen zirveler sonunda, ülkenin içinde ve aynı zamanda Euro bölgesinde de karışıklık yaratan borç alma konusunu oylamak için referandum ilan etti. Ancak Yunanistan'ın Euro para biriminde kalması gerekliliği tüm çevrelerce kabul görmesi sonucu, referandum iptal edildi ve yerine işbirliği hükümeti kuruldu.

¹⁸ IMF (International Monetary Fund), **Country Report, Greece: Staff Report on Request for Stand-By Agreement**, 2010, No:10/110, s.11

¹⁹ Ελληνική Στατιστική Αρχή, "Εργατικό Δυναμικό", (Çevrimiçi), http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/PAGE-themes?p_param=A0101, 8.11.2013

Haziran ayına gelindiğinde orta vadeli yeni tasarruf ve gelirlerin çoğalmasını öngören bir paket oylandı. Ancak kalkınmanın mümkün olmaması ve borçların azalma göstermemesi 2011 yılının Haziranında Yunanistan'ı ikinci büyük borç paketine gerekliliği ortaya çıkmıştı. 2011 yılı ekonomik göstergeleri her alanda kötüye gitmesi sonucu, 2012 yılı Mart ayında Euro bölgesi maliye bakanları, Yunanistan için ikinci Ekonomik Uyum Programı finansmanı onayladı.*

21 Temmuz AB liderler zirvesi Avrupa'daki krizi değerlendirmek ve Yunanistan'a yapılacak yardım için toplandı. Almanya ve Fransa, Yunanistan'a yardım için uzlaştı. Küresel piyasaların ana gündemi haline gelen AB liderler zirvesi Brüksel'de gerçekleşti.²⁰ Temmuz 2011 döneminde Avrupa Birliği Zirve toplantısında Yunanistan için bir "Marshall Planı" onaylanarak, yeni bir yardım paketi sunulmasına karar verilmiştir. Bunun öncesinde, olumsuz olan ortamı değiştirmek üzere, Yunan Başbakan Papandreou 17 Haziran itibariyle kabine değişikliğine gitmiştir. Ancak bütün bu değişikliklere ve çalışmalara rağmen, 2011 sonbaharına geldiğimizde, Yunan ekonomisinin yine iflasın eşiğinde olduğu anlaşılmıştır. Buna istinaden 26 Ekim 2011'de Avrupalı liderler tekrar toplanarak Yunan tahvillerinin değerinin yüzde 50 oranında indirilmesine ve bu şekilde Yunanistan'ın borcunun yarısının silinmesine karar vermişlerdir. Akabinde başbakan Papandreou'ya uygulanan yoğun baskılar sonucunda, kendisi istifa ederek geçici hükümetin kurulmasının önünü açmıştır. 11 Kasım 2011 tarihinde Loukas Papadimos başbakanlığında kurulan geçici hükümet döneminde, 21 Şubat 2012'de tahvil takası mekanizması sayesinde Yunanistan'ın 100 milyar Euro'luk borcu silinmiş (borcunun nominal değerinin yüzde 53,5 oranına isabet etmektedir) ve 130 milyar Euro ilave yardım almasına karar verilmiştir. Tabii, bütün bunların koşulu olarak daha sıkı tedbirler alması gerekmektedir.²¹

Yunanistan'a birinci kurtarma paketi ve ikinci kurtarma paketi kapsamında toplam 460 milyar Euro yardım yapılması kararlaştırılmıştır. Bu yardımı, Avrupa

*http://ec.europa.eu/greece/news/economic-news/economic2_el.htm Birinci ve ikinci Ekonomik istikrar paketlerinin tam metni bu adresten ulaşılabilir.

²⁰2013 Euro Plus Monitor: From Pain to, (Çevrimiçi)

<http://www.lisboncouncil.net/publication/publication/101-the-2013-euro-plus-monitor-from-pain-to-gain-.html>, 09.08.2014

²¹ T.C. Atina Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, **Yunanistan'ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik Ticari İlişkileri**, 2012, Atina, s.24

Merkez Bankası, Euro Bölgesi, IMF ve banka ve sigorta şirketleri (tahvil iskontosunu olarak) tarafından yapılması kararlaştırılmıştır.²²

Yunanistan yapması gereken yapısal değişiklikleri uzun yıllar popülist gerekçelerle ihmal ettiği için ekonomik krizle karşı karşıya kalmıştır. Yapılan seçimler sonucu iktidara gelen hükümetin gerekli olan tedbirleri alarak en kısa sürede ekonomik krizden kurtaracağı beklentisi oluşmuştu. Ancak Yunan ekonomisinin bu zor durumdan çıkması kısa zamanda olması mümkün olmamıştır. Piyasalarda azalan güvenin yeniden tesis edilmesi ve ekonomin işler hale gelmesi için Yunan halkı uzun bir süre özveride bulunması gerekecektir.

2.3 Yunanistan'da Yaşanan Finansal Krizlerin Sebepleri

2008 küresel krizi Yunanistan ekonomisinde güvensizlik ortamı ile birlikte, makroekonomik dengeleri ciddi düzeyde etkilemiştir. Yunan ekonomisinde var olan zayıflıklar bu kriz nedeniyle belirgin bir hale gelmiştir. Cari açık ve kamu borcunda görülen dengesizlikler Yunan ekonomisinde ciddi bir burhana neden olacaktır. Yunanistan'ın ikiz krizi diyebileceğimiz bu durum, uzun yıllar görülen cari açıkların ve dış borçların birikmesi sonucunda oluşmuştur. Küresel durgunluğun da etkisi ile Yunanistan cari açığı dikkatleri üzerine çekti ve kriz derinleştikçe daha da büyüdü. Daha sonra aynı durumun AB'nin benzer ülkelerinde de görülmesi ve bu ülkelerin sayısının bir hayli çok olması AB'yi çok kritik bir krizin içine itti. Euro bölgesinde yapılan analizler sonucunda, kamu idaresinin verimli bir şekilde yürütülmediği ve Yunanistan'ın ekonomik krizin zirvesinde olduğu fark edildi.²³

Yunanistan ekonomik krizini inceleyen ekonomistler, krizi sadece küresel nedenlere dayanarak incelemenin yeterli olmayacağını ifade ediyorlar. Yunan ekonomik krizi üzerinde çalışan ekonomistler yaptıkları analizler sonucunda, ekonomik krizin nedeni birden fazla etkenin bir araya gelmesi ile oluşmuştur.

²² Sinn, Hans-Werner (2012), "Economic History; Germany, Greece and the Marshall Plan, a Riposte", **The Economist**, June 21. (Çevrimiçi),

<http://www.economist.com/blogs/freeexchange/2012/06/economic-history-1>, 25.7.2014

²³ X. Fotopoulou, **a.g.e.** s.20

Yunanistan ekonomik nedenlerini, ilk akla gelenler; yüksek mali borçlar, kamu harcamalarının kontrolsüz dağılımı, devasa büyüklükte olan kamu borcu, kısıtlı ihracat, yok denilecek kadar az olan rekabet ve istihdam'ın sağlıklı bir varlık gösterememesi gibi. Yunanistan ekonomik krizini anlayabilmek için krize sebep olan etkenleri ayrıntılı olarak incelemek gerekmektedir.

Yunan ekonomisi 2008 küresel krizinden evvel gayet sağlıklı bir ekonomi görünümünde idi. Son 35 senede, 2010 yılına kadar, Yunan halkı rahat bir hayat yaşıyordu. Bunu sosyal ve yaşam alanlarındaki rahatlıkta, yaşam standardının yükseldiğini görebiliriz. Yunan ekonomisi yüzeysel bir bakışla her ne kadar sağlıklı görünse de, aslında durum tam tersinden ibaret idi. Bu zayıf ekonominin en büyük dayanağı AB'den gelen para yardımları ile beraber, ilk planda kamunun, ikinci planda da şirket ve ailelerin yüksek düzeyde borçlanması ve ucuz işçiliğin ise yabancı göçmenlerce karşılanmasıdır.²⁴ 1980'li yıllardan sonra borçlanma daha da büyüme kaydetti, bunların bir kısmı sosyal alanlarda harcansa da, genel olarak, Avrupa standartlarını göre verimsiz bir şekilde kullanılmıştır. Kamu borçları yatırıma dönüşmemiş, tüketim harcamalarında değerlendirilmiştir.

Finansal kriz, ortaya çıktığı ülkenin, makro iktisadi, sosyoekonomik ve hatta siyasal yapısının özelliklerine göre farklılık gösterir. O bakımdan, bir krizi incelerken, o krizle özdeşleşen ülkenin yapısal özelliklerini de bilmekte yarar vardır.²⁵

2.3.1 Euro'ya Geçişin Yunanistan'da Yaşanan Finansal Krize Etkisi

Ekonomik ve parasal bütünleşmeyle, bütünleşmeye giden ülkeler arasında mal ve hizmetlerin, emek ve sermayenin herhangi bir engelle karşılaşmadan serbestçe dolaşabileceği bir iç pazarın oluşturulması hedeflenmiştir. Ekonomik anlamda tam olarak bütünleşmiş bir alanın oluşturulabilmesi için Avrupa Merkez Bankası ve tek para uygulamasına gereklidir. Parasal Birlik, ortak makro ekonomik hedeflere ulaşılabilmesi için politikaların birlikte uygulandığı bir parasal birliğe ihtiyaç duyulacaktır. Bu gereksinimden dolayı 1 Haziran 1994 tarihinde Frankfurt'ta kurulan,

²⁴ M. Drettakis, **Οι δημοσιονομικές διαστάσεις της κρίσης στην Ελλάδα' στο: Οικονομική κρίση και Ελλάδα, Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας**, 2011, Αθήνα, s.143

²⁵ İrfan Kalaycı, Büyük Durgunluk ve Avrupa Refah Devleti Modeli Açısından Norveç, Yunanistan ve Türkiye: Diyalektik İlişkiler, **Sayıştay Dergisi** Sayı: 90/ Temmuz-Eylül 2013, s.22

Avrupa Merkez Bankası 1 Temmuz 1998 tarihinden itibaren resmi olarak görevine başlamıştır. Avrupa Merkez Bankası'nın nihai hedefi Euro alanında fiyat istikrarını sağlamaktır.²⁶ Avrupa Birliği'nin küresel parası Euro'nun pozisyonunu koruyabilmesi için, istikrarlı ekonomik ve politik birliğe ihtiyacı vardır.

Resmi adı "Avrupa Birliği Antlaşması" olan Maastricht Antlaşması 7 Şubat 1992'de Avrupa Topluluğu Konseyi'ni oluşturan on iki üyenin devlet ve hükümet başkanları tarafından imzalanmıştır. Üye ülkelerin parlamentoları tarafından onaylandıktan sonra da 1993 yılında yürürlüğe girmiştir.²⁷

1992 yılında imzalanan Maastricht Anlaşması ile Avrupa Ekonomik ve Parasal Birliği'ne (EMU) geçişin gerçekleştirilebilmesi için üye ülkelerin uymaları gereken (bütçe açığı ve borç stokunun GSYİH'ya oranı ile enflasyon ve uzun vadeli faiz oranlarının belirli bir seviyede olmasını içeren) makroekonomik kriterler belirlenmiştir. Bu çerçevede anılan kriterlere üye ülkelerce uyum konusunda 1997 yılı ekonomik verileri esas alınmak suretiyle, para birliğine katılacak ülkelerin tespiti ve anılan ülkelerin katılımı ile 1999 yılı başında ortak para birimine (EURO) geçilmesi kararlaştırılmıştır.²⁸

Maastricht Antlaşması'nın öngördüğü ekonomik yaklaşma kriterlerine uyum sağlayan ülkeler Euro para birimi dahil olabileceklerdi. Söz konusu Maastricht Antlaşması'nın öngördüğü ekonomik yaklaşma kriterleri şunlardır.²⁹

- Yıllık bütçe açığı GSYİH'nın yüzde 3'ünü aşmamalıdır.
- Kamu borçları GSYİH'nın yüzde 60'ını geçmemelidir.
- Fiyatların istikrarı kıstası: Enflasyon oranı, enflasyonun en düşük düzeyde olduğu üç ülkenin ortalamasından en çok yüzde 1,5 oranından fazla olabilir.

²⁶ TCMB, "Avrupa Merkez Bankası ve Ekonomik ve Parasal Birlik", (Çevrimiçi), http://www.tcmb.gov.tr/yeni/banka/emu/AMB_ve_EMU.pdf, 04.02.2014

²⁷ Rıdvan Karluk, **Avrupa Birliği**, Beta Yayınevi, İstanbul, 2011, s.167-168.

²⁸ **A.e.** s.154.

* Söz konusu oran Amsterdam Antlaşmasında alınan karar uyarınca 1999 yılı itibariyle +/- % 15 ' e çekilmiştir.

²⁹ Uluslararası Politik Akademisi, **Maastricht yaklaşma Kriterleri: Türkiye Ekonomisinin Değerlendirilmesi**, (Çevrimiçi), <http://politikaakademisi.org/maastricht-yakinlasma-kriterleri-turkiye-ekonomisi-degerlendirmesi>, 16.02.2014

- Zamanla faiz oranının uyumlaşması kistası: Uzun vadeli faiz oranı, enflasyonun en düşük olduğu ülkelerin ortalamasının yüzde 2 'den daha fazla geçmemelidir.
- Üye devletlerin paraları son iki yılda devalüe edilmemiş olacak ve Avrupa Para Sistemi'nin döviz kuru mekanizması içinde diğer üye devletler paralarına \pm yüzde 2.25* dalgalanma marjıyla bağlı bulunacaktır.

Yukarıda sıralanan Maastricht ekonomik kriterlerine uyumlu olmayan Yunanistan Euro para birimine katılımı arzu etmesine rağmen, uyum kriterlerini yerine getirememesi nedeniyle anılan birliğe 1999 yılı başında dahil olma şansı olmamıştır. Yunanistan 1 Ocak 2001'de Euro'yu para birimi olarak kullanmaya başlamadan önceki yıllarda yüksek düzeyde seyreden enflasyon oranı ve yüksek borçlanma faizleri ile karşı karşıyaydı. Gerek enflasyon, gerekse borçlanma faiz oranları yüzde 10'un üzerinde seyretmekteydi. Aynı zamanda ülkenin reel büyüme oranı oldukça düşük seviyelerde gerçekleşmekteydi. Üstelik 2001 yılında Yunanistan'ın kamu borç yükünün GSYİH'YA oranı yüzde 103,4 düzeyindeydi. İktisadi göstergeleri bu şekilde diğer Avrupa Birliği üyelerine kıyasla oldukça kötü olduğu ve Maastricht uyum kriterlerini karşılamadığı için Yunanistan 1999 yılında Euro alanına ilk anda girememiştir. 1999 ve 2001 yılı arasında yürüttüğü sıkı para politikası ile enflasyon ve faiz oranlarını düşüren ülke, kamu borç yükünün GSYİH'ya oranının yüzde 60'ı geçmemesini öngören uyum kriterini hâlâ yerine getirememesine rağmen Euro alanına kabul edilmiştir.³⁰ 1981 yılında AB'ye üye olan Yunanistan, 2001 yılında Euro alanına dâhil olarak parasal birliğin bir parçası olmuştur. Yunanistan Euro bölgesi için gerekli olan ön şartları yerine getirmeden Euro bölgesine girmesi, ekonomik krizin nedenlerinden biri olmuştur.

Avrupa'daki finansal düşüşün yaygınlaşmasındaki ve bu kadar sert olmasında iki büyük faktör vardır. Birincisi, Euro bölgesinin yapısal oluşumu ikincisi ise, kullanılan para birimi olan Euro'dur. Küresel bir para birimi olan Euro, bir parada sahip olması gereken tüm özelliklere sahiptir.³¹ Euro paranın sahip olması gereken;

³⁰İlhan Dağdelen, 'Avrupa Bütünleşme Sürecinde Yunanistan Borç Krizi' A.Ü Avrupa Topluluğu Araştırma ve Uygulama Merkezi, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, 2011, Cilt: 10, No:2, s.2

³¹“ Το ευρώ στον κόσμο”, (Çevrimiçi),

değer ölçüsü, mübadele aracı olma ve değer taşıyıcısı olma fonksiyonlarının tamamına sahiptir.

Euro para birimi ülke ekonomilerinin birbirine sıkı bir şekilde bağlı olmasına ve Euro Bölgesi ülkesinde meydana gelen olumsuz bir gelişmenin diğer Euro Bölgesi ülkelerine de kısa sürede yayılmasına yol açmaktadır. Euro bölgesi ülkeleri kendi başlarına Euro parası ile ilgili politika üretme imkânları yoktur. Bu durum Yunan ekonomisinin kısa vadede ekonomik krizden çıkabilmesi kendi imkânları ile olası görünmemektedir. Bundan dolayı Kriz döneminde tartışılan konuların başında Yunanistan'ın Avrupa para birimi olan Euro'dan ayrılması olmuştur.

Kriz ortaya çıktığında Yunanistan'ın önünde iki temel seçenek vardı. Birinci seçenek; Avrupa Ekonomik ve Parasal Birliği'ni terk etmek, ikincisi ise; uluslar arası düzeyde finansal destek talebinde bulunma seçeneğidir. Yunanistan ikincisini tercih etti.³² Yunanistan'ın Avrupa Ekonomik ve Parasal Birliği'ni terk etmesi, sorunları çözmek yerine daha fazla derinleştireceğine inanlar çoğunluğu oluşturuyorlardı. Oluşan bu ikilemin aşılması amacıyla 17 Haziran 2012'de yapılan seçimlerde merkez partilerin koalisyon şeklinde de olsa hükümet kuracak yeterli çoğunluğu (300 sandalyeli mecliste 160 sandalye) sağlaması ile birlikte, Yunanistan'da Euro ve kemer sıkma programları konusunda köklü bir politika değişikliği riski şimdilik ortadan kalkmış görünmektedir.³³ Sonuç olarak 17 Haziran 2012* tarihinde gerçekleşen seçimler Yunanistan'ın Euro para biriminde kalmasını savunan partilerin kazanması sonucunda Yunanistan para birimi tartışması sona ermiştir. Yunanistan bu tarihten itibaren ekonomik krizi aşmak için borçlanma yolu tercih edecektir.

Yunanistan'daki iktisadi krizin AB ülkelerini domino etkisi ile yayılma riski Euro ve Euro Bölgesinin itibarını sarmıştır. Euro yani Avrupa para birimi ile Euro bölgesinin kurulması dünyada bir heyecana sebep olmuştu. Ancak Yunanistan'ın Euro'ya geçiş için gerekli olan kriterleri yerine getirmeden Euro Bölgesine dahil

http://ec.europa.eu/economy_finance/euro/world/index_el.htm, 01.02.2014

*http://el.wikipedia.org/wiki/Ελληνικές_βουλευτικές_εκλογές_Ιουνίου_2012 Seçimlerin ayrıntılı sonuçları bu sayfada bulunmaktadır. 05.03.2014

³² İlhan Dağdelen, **a.g.m.** s.2

³³ Özgür Uçar, "**Yunanistan'ın Euro Bölgesinden Ayrılmasının Olası Ekonomik Etkileri**" Avrupa Birliği Bakanlığı Ankara, 2012, s.8 (Çevrimiçi), http://www.abgs.gov.tr/files/EMPB/grexit_impact_on_turkey_print_version.pdf, 08-03-2014

olması ekonomik kriz öncesinden sıkıntılara neden olmaya başlamıştır. Ekonomik krizle birlikte Euro sorgulanmaya başlamış, Euro bölgesi dağılma riskiyle karşı karşıya kalmış, Euro'nun ve Euro bölgesinin itibarı sarsılmıştır. Yunanistan, Avrupalıların parasal birliği ve Maastricht ölçütlerini gözden geçirmelerine neden olmuştur. Euro Bölgesinin geleceği Almanya ve Fransa'nın özel çabaları belirlemektedir.³⁴ Yunan ekonomisinin Euro ile bütünleşmesiyle birlikte ekonomik yapı tamamen farklılaşmış ve kalkınma açısından çok farklı sonuçları beraberinde getirmiştir. Dünyanın diğer piyasa ekonomilerine ayak uydurma çabası, ülke ekonomisinin lehine diye sonuçlanması beklenirken aleyhine bir şekilde sonuç verip sanayi üretimi ve tarımı alt üst edecek şekilde ülkenin ekonomik dengesini bozdu.

2.3.3 Popülist Harcamaların ve Yanlış Algıların Yunanistan'da Yaşanan Finansal Krize Etkisi

Yunanistan toplumu ve AB, gerçek olmayan yapay verilerle ekonominin iyi durumda olduğu inandırıldı. Yunanistan ekonomisinde yapısal değişikliklere gidilmeden, yeni ekonomik gereksinimlere uymadan başarılı olacağı empoze edildi. AB yardımları sayesinde yüksek yaşam kalitesi elde eden Yunanlılar, ekonomik büyüme olmadan bu tüketim standardının devam edeceği kanaati hakimdi. AB ülkelerinin Yunan halkına vefa borcu olduğu için Yunanistan'a bakmak zorunda oldukları düşüncesi yoğun olduğu için bilinen ve yapılması gereken yapısal değişiklikler devamlı ötelenmiştir.

Diğer bir yanlış algı ise, Yunan kamunun en güvenilir işyeri olduğu düşüncesidir. Bunun doğal sonucu girişimcilik ruhunun yok olmasıdır. Kalkınmanın tek yönlü, yani sadece kamu ile olabileceği zihniyeti aşılandı. Bugün Yunan ekonomisi hala bu zihniyetten kurtulma çabaları vermektedir. Başka gelişmiş ülke ekonomilerine bakacak olursak, Yunanistan'da kamu sektörü daha iyi iş koşulları ve yüksek maaş olanakları ve aynı zamanda da kamudaki kalıcı memurluk özelliği ile çok daha cazip görülmektedir. Günümüze bir göz atmamız gerekirse bunların sonucunda bürokratik trafiğin çok sıkışık bir devlet yapısı ortaya çıktığını ve bunların devlet içi ekonomide büyük bir rekabet açığı meydana getirdiğini görebiliriz. Çıkarları doğrultusunda

³⁴ Theodoros D. Sakellariopoulos, "Debt Crisis and the Welfare State in Greece", Global Dialogu, Panteion University of Athens, Atina, 2012, s.1

hareket eden halkın bir kısmının baskısı ile politik bedel ile karşı karşıya olmaktan korkan hükümetler hiç bir köklü değişikliğe gidememiştir.

Politik yolsuzluklar olarak adlandırabileceğimiz, partilerin seçmen kitlesini memnun etme anlayışı Yunan ekonomisini yokuşa sürüklemiştir. Harcamaların devasa boyuta ulaşmasının ana sebepleri kamuya gereği olup olmadığını incelemeyen yapılan atamalar ve gerçekleşen erken emeklilikler, kamu yapılarının inşaatları ve onların gereksinim derecelerinin göz önünde bulundurulmadan hesapsızca verilen ücretlerdir.³⁵

Avrupa Komisyonunun yıllık yayınladığı verilere göre Yunanistan'da reel ücretler 2000 yılından 2009 yılına kadar geçen süreçte yüzde 24 oranında artmış görünmektedir.³⁶ Yunan ve genel olarak Akdeniz ülkeleri genelinde maaşlarda çok hızlı yükselişler göze çarpmıştır. Bunun en büyük nedeni düşük faizler olup bir başka nedeni de Avrupa kuzeybatı ülkelerine yetişebilme çabasıdır.³⁷

Yunanistan'da personel giderleri ve sosyal harcamalarda geçtiğimiz on yıl içerisinde belirgin bir artış olduğu görülmektedir. Ancak sadece personel giderlerindeki artış ve sosyal harcamalar ekonomik krizi açıklamak için yeterli olmamasına rağmen; politik emeller için savrulan rüşvetleri göz önünde bulundurduğumuzda kamuya ait paraların ekonomik ve sosyal bir değeri olmayan alanlarda büyük bir miktarlarda harcama yapılması, Yunan ekonomisinde büyük sorunlara yol açmıştır.³⁸

2.3.4 Savunma Harcamalarının Yunanistan'da Yaşanan Finansal Krize Etkisi

Vergi gelirlerinin GSYİH içerisindeki payının diğer Avrupa Birliği üyeleri ile kıyaslandığında düşük olmasının yanı sıra yine başka ülkelerle kıyaslayarak ele alındığında ülkenin askeri harcamalarının da dikkat çekici bir orana sahip olduğu

³⁵ M. Drettakis, **a.g.e.** s.159

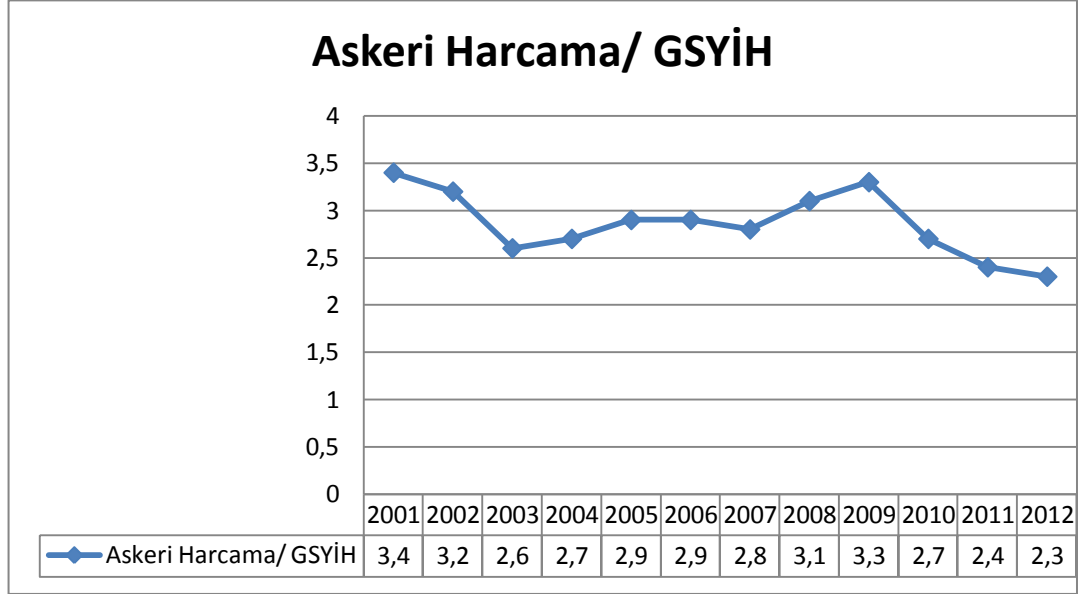
³⁶ İlhan Dağdelen, **a.g.m.** s.10

³⁷ Dimitrios Malliaropoulos, **Η απώλεια ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας μετά την είσοδο της χώρας στην ONE** Πανεπιστήμιο Πειραιώς, 2010, s.5

³⁸ İlhan Dağdelen, **a.g.m.** s.7

göze çarpmaktadır.³⁹ Grafik 1’de Yunanistan askeri harcamalarının GSYİH’ya oranı gösterilmektedir. Buna göre 2009 yılında askeri harcamaların GSYİH içerisindeki payı yüzde 3,3 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Grafik 1: Yunanistan Askeri Harcamalarının GSYİH’ya Oranı

Kaynak: Stockholm International Peace Research Institute, “SIPRI Military Expenditure Database”, (Çevrimiçi), http://www.sipri.org/research/armaments/milex/milex_database, 20.07.2014

Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI) verilerine göre 2005 ile 2009 yılları arasında Yunanistan en büyük beşinci silah ithalatçısı konumundadır. Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü'nden elde edilen bilgiler Tablo 3’de gösterilmiştir. Bu listeye göre Yunanistan en çok silah ithal eden ülkeler arasında beşinci olduğu görülmektedir.

³⁹ A.e. s. 9

Tablo 4: En Büyük Silah İthalatçısı Olan Ülkeler (2005-2009)

Sıra	Ülke	İthalat Harcaması (A.B.D. Doları)
1	Çin	10.892
2	Hindistan	8.398
3	Güney Kore	7.087
4	Birleşik Arap Emirlikleri	6.514
5	Yunanistan	4.615
6	İsrail	3.912
7	Singapur	3.816

Kaynak: Stockholm International Peace Research Institute, “En Büyük Silah İthalatçısı Olan Ülkeler (2005-2009)”, (Çevrimiçi), <http://armstrade.sipri.org/armstrade/page/toplist.php>, 20.07.2014

Tablo 4’de sıralama 2001 ile 2012 yılları ortalamalarına göre yapılmıştır. Bu tablo incelendiği zaman Yunanistan en çok silah ithal eden yedinci ülke konumundadır.

Tablo 5: En Büyük Silah İthalatçısı Olan Ülkeler(2001-2012)

Sıra	Ülke	İthalat Harcaması (A.B.D. Doları)
1	Hindistan	28,776
2	Çin	27,875
3	Güney Kore	10,430
4	Birleşik Arap Emirlikleri	11,914
5	Pakistan	10,430
6	Avustralya	10,365
7	Yunanistan	10,286
8	ABD	9,095
9	Türkiye	7,962

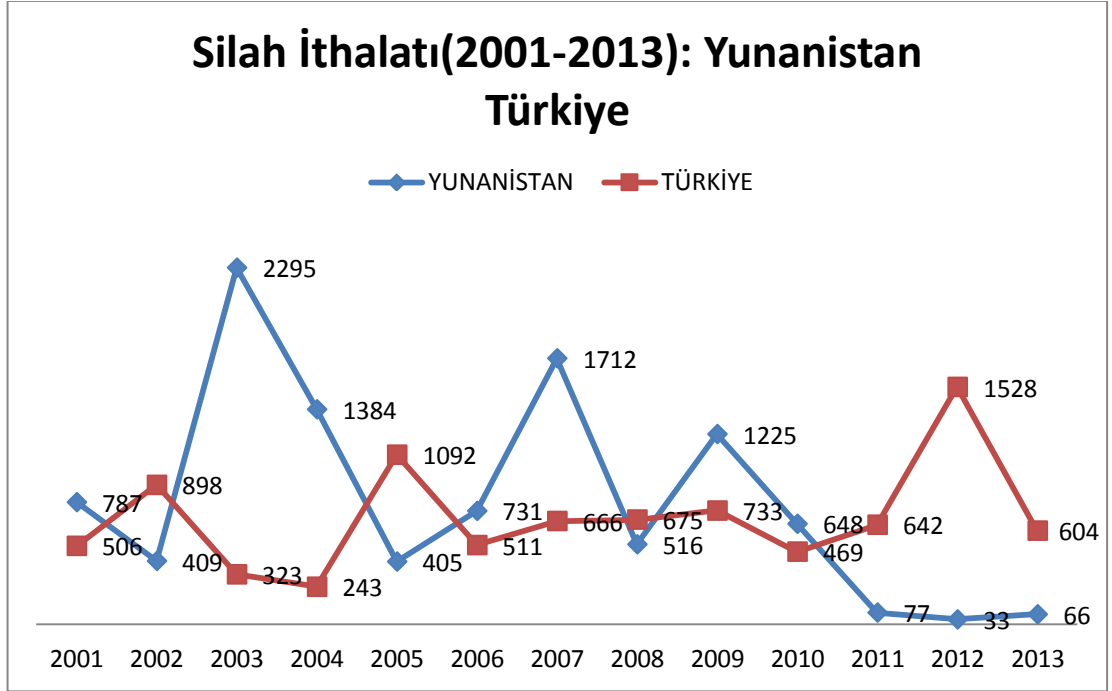
Kaynak: Stockholm International Peace Research Institute, “En Büyük Silah İthalatçısı Olan Ülkeler (2001-2012)”, (Çevrimiçi), <http://armstrade.sipri.org/armstrade/page/toplist.php>, 20.07.2014

Yunanistan'ın yüksek askeri harcama yapmasının en büyük nedeni Türkiye'yi NATO üyesi olmasına rağmen, askeri tehdit olarak görmesidir. Türkiye ve Yunanistan arasında Ege ve Kıbrıs sorunu gibi çeşitli sorunların olmasına rağmen, Türkiye ve Yunanistan NATO üyesi ve aynı zamanda Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğini hedefi vardır. Böyle bir ortamda Türkiye'nin Yunanistan için bir tehdit oluşturması olası değildir. Türkiye'nin barış ortamını güçlendirmeye dönük çabalar içeren dış politikalar üretmektedir. Böyle bir ortamda Yunanistan'ın Türkiye'yi bir tehdit olarak algılaması abartılı bir durumdur.

Yunanistan 2008 yılı sonrasında ekonomiyi derinden sarsan bir krizle karşı karşıya kalmasına rağmen, savunma harcamaları bakımından hala dünyada ilk yedi içinde bulunuyor. 2009 yılında ise, Yunanistan hala silah ithalatı bakımından dünyada beşinci sırada yer almaktadır. Ekonomik krizin kendisini tamamen hissettirdiği 2010'dan itibaren savunma harcamalarının azalmaya başladığı görülmektedir. 2011, 2012 ve 2013 yıllarında Yunanistan silah ithalatının büyük oranda azaldığı görülmektedir. 2001-2010 döneminde Türkiye tarafından yapılan savunma harcamaları Yunanistan'ın gerisinde kalmaktadır. Türkiye'den gelebilecek tehdit algısının çok güçlü olması Yunanistan'ın savunma harcamalarını kısması konusunda ciddi bir isteksizliğe neden olmaktadır. Türkiye'ye karşı yapılan silahlanma Yunan ekonomisinin çıkmazını oluşturmuştur. Yunanistan'ın savunma harcamalarını bu kadar yüksek tutması ekonomik krizin nedenlerinden biri olan kamu borç stokunun artışına neden olmuştur. Yunanistan, Türkiye'yi sürekli tehdit olarak görmesi sonucunda, askeri harcamalarını yüksek tutmuş silahlanma ve savunma sanayisine odaklanması ekonomisinde onarılması güç hasarlara yol açmıştır.

Grafik 2'de Yunanistan ile Türkiye'nin silah ithalatı karşılaştırılmıştır. Yunanistan ekonomik büyüklüğü Türkiye'den küçük olmasına rağmen silah ithalatı 2010 yılına kadar genelde Türkiye'den fazla olmuştur. Bu da Yunanistan ekonomisine ciddi bir yük getirmiştir.

Grafik 2: Silah İthalatı (2001-2013): Yunanistan Türkiye

Kaynak: Stockholm International Peace Research Institute, "Silah İthalatı (2001-2013)" (Çevrimiçi), http://armstrade.sipri.org/armstrade/html/export_toplist.php, 20.07.2014

2.3.5 Vergilendirme Sisteminin Yunanistan'da Yaşanan Finansal Krize Etkisi

Vergi, devletin ya da devletten aldığı yetkiye dayanarak kamu tüzel kişilerinin geniş anlamdaki kamusal faaliyetlerinin gerektirdiği harcamaları karşılamak ya da kamusal görevlerinin gereklerini yerine getirmek amacıyla ve yasal esaslara uymak kaydıyla hukuki zor altında, karşılıksız olarak ve geri vermemek üzere gerçek ve gerçek olmayan kişilerden aldıkları parasal tutarlardır.⁴⁰ Devlet kamu hizmetlerini karşılamak için bireylerden zor kullanarak para tahsil etmek zorundadır.

Yunanistan'daki vergilendirme sistemine baktığımızda ise vergilendirmenin krize önemli bir etkisi olduğunu görüyoruz. Yunanistan vergilendirme sistemi aşırı derecede karışık ve masraflı olması, verginin adaletsiz dağılımı ve vergilerin mali açıdan etkileri olmaması Yunan hükümetinin borçları ödemesindeki zorluğuna zorluk

⁴⁰ Halil Nadaroğlu, **Kamu Maliyesi Teorisi** 9. Baskı, İstanbul, 1996, s.216-217

katıyor. Aslında yakın zamana kadar Yunanistan'da küçük esnafta vergi kaçırma olayı yok denecek kadar azdı. Ekonomik kriz sonrası vergi yükü ve masrafları artan küçük esnaf vergi kaçırma eğilimi baş göstermiştir. Türkiye'den Yunanistan'a gelen bir kişinin dikkatini çekecek konulardan biri; alışveriş esnasında, esnafın istinasız herkese kasa fişini kestiğini görmesidir.

Hükümetlerin kamu gelirlerini arttırmak için kriz öncesine kadar olan süreçte bir dizi girişimler dışında vergi reformlarını köklü bir biçimde gerçekleştirmemesini seçimlerde başarılı olma kaygısına bağlamak mümkündür. Bunun yerine hükümetleri teşkil eden siyasi partiler seçimlerde kendi siyasi geleceklerini riske etmemek için borçlanma yoluna giderek bütçeyi finanse etmeye ve mevcut borç stokunu çevirmeye yönelmişlerdir. Euro piyasasının 2000'li yıllar boyunca hem likidite bolluğuna sahip bir seyir izlemesi, hem de bu piyasada yer alan hükümetlere geniş bir alandan düşük faizle borçlanma olanağı sağlaması bunda etkili olmuştur.⁴¹

Vergi kaçırmanın Yunanistan ekonomisine yıllık maliyetinin 15 milyar Euro olduğunu tahmin ediliyor. Johannes Kepler University'den Friedrich Schneider ülkelerin kayıt dışı ekonomileriyle yaptığı çalışmalarla biliniyor. 2007'de yaptığı çalışmaya göre kayıt dışı ekonomi, Yunanistan milli gelirinin yüzde 25'i kadar. Bu oran Avrupa'nın diğer sorunlu ülkeleri İtalya, İspanya ve Portekiz'de de epey yüksektir.⁴²

Kayıt dışı ekonomik faaliyetleri yüksek olmasına rağmen, Yunanistan, vergi kaçakçılığı ve yolsuzluklarla mücadelede zorlanıyor. Ancak geçtiğimiz yıllarda bazı başarılarla da imza atıldı. Örneğin vergi idarelerine dijital sistemler getirildi ve 2010 ile 2012 yılları arasında 12 milyar Euro'nun üzerinde vergi cezası tahsil edildi. 10'u aşkın ünlü kişi ve hatta eski bir bakan, vergi borçları ya da yolsuzluk suçlarından tutuklanarak, cezaevine konuldu. Bundan birkaç yıl önce böyle bir şeyi düşünmek bile mümkün değildi. Vergi uzmanı ve aynı zamanda Yunan Ticaret Birliği danışmanı Antonis Mouzakis, artık vergi kaçaklığı ile mücadele eden makamların bir yandan borçlar, diğer yandan resesyonun oluşturduğu kısır döngüyü kırmak zorunda olduğunu vurguluyor ve şöyle devam ediyor: "2008 yılından beri şirketlerin cirosu düşüyor ve çoğu zarar ediyor. Bu nedenle birikmiş vergi borçlarını ödeyemiyorlar.

⁴¹ İlhan Dağdelen, **a.g.m** s.8

⁴² Yunanistan'da Vergi Sorunu, <http://www.sistematikrisk.com/2011/07/05/yunanistanin-vergi-sorunu/> , 15.02.2014

Üstelik son yıllarda öncelikle küçük işletmelerin vergi yükü arttı. Vergisini ödemekle ailesinin geçimini sağlamak arasında tercih yapmak zorunda kalan kimse vergisini yatırmaz.”⁴³ 2013 yılı için de bu durum ağırlıklı olarak görünmektedir. Özellikle Yunan halkının haraci (haraç) dedikleri vergileri ödemek istemeyen halk çoğunluktadır. Ancak bu vergiler elektrik faturası içinde geldiği için hane halkları zor durumda kalmaktadırlar.

2.3.6 Yunanistan’ın Ekonomik Politikasının Yunanistan’da Yaşanan Finansal Krize Etkisi

Yunan ekonomisinin uyguladığı ekonomik model günümüzün ekonomik durumunda yapısal olarak epey zayıf kalmaktadır. Yunan ekonomisini rekabetten uzağa iten unsurları kısaca şöyle sıralayabiliriz:⁴⁴

- Sermaye birikimi ve teknolojik modernizasyonda geri kalmıştır. Yunanistan ekonomisi ulusal boyutta ekonomi stratejileri geliştirmemekle beraber, girişimcilikte de hatırı sayılır bir varlık gösteremedi. Uygulanan üretim metotları ve kalkınma için gerekli şartların yeterli olmayışı; ekonomik başarıyı olumsuz etkenleri olmuştur.
- İthalatın ihracata göre çok daha fazla olması ve bunun ticaret dengesinde büyük bir açığa yol açmasına neden olmaktadır. (GSYİH’nın yüzde 14’den fazla olması).
- Yunanistan ekonomik kalkınmanın sadece devlet (kamu) ile olabileceğine görüşü benimsenmiş ve özel sektörün yeteri kadar teşvik edilmemiştir. Bu durum Yunan ekonomisinin diğer Avrupa ekonomilerine göre geri kalma sebeplerinin temelinde yer almaktadır. Bununla beraber dış yatırımcıları çekmede de önemli bir başarı sağlanamamıştır. Devlet merkezli, kalkınma çabaları politik sebeplerden meydana geldiğinden, ekonomik ilişkileri kolaylaştırmak yerine daha da birbirine karıştırmış ve zorlaştırmıştır.

⁴³ Yunanistan’da Vergi Kaçırma Rekoru, (Çevrimiçi), <http://www.dw.de/yunanistanda-vergi-ka%C3%A7%C4%B1rma-rekoru/a-16334365>, 15.02.2014

⁴⁴ X. Fotopoulou, **a.g.e** s.20

Yukarıda anlattıklarımız kriz öncesinde sadece ekonomik ve politik çevrelerce bilinmekle kalmayıp, halkın birçok kesimi tarafından az ya da çok derecede bilinen bir durumdur. Fakat kriz ile karşı karşıya kalınması ekonomiyi kritik bir noktaya getirdi. Ekonomik, politik ve toplumsal kalkınma açısından yanlış bir modelin uygulanması günümüz Yunanistan'ı büyük bir krizin ortasına itti. Geline nokta ise, Yunanistan ekonomisi bu şekilde gidemeyeceğidir. Ancak fark edilen olumsuzluk Yunan ekonomisi için yeni bir başlangıca sebep olabilir. Sağlıklı ve istikrarlı bir ekonomi için Yunanistan ekonomisinde köklü değişiklikler olması gerekmektedir.

2.5 Yunanistan'da Yaşanan Finansal Krizin Ekonomik Etkileri

Yunanistan'da yaşanan finansal kriz ekonomik dengeleri derinden etkiledi. İstihdam azalırken, yoksulluk ülke genelinde arttığı görüldü. Ekonomide büyüme tersine döndü ve sanayi üretimi azaldı. Borç stoku ve cari açık rekor düzeyleri gördü. Bankacılık sektörü krizle birlikte en çok etkilenen kurumlardan oldu.

2.5.1 Yunanistan'da Yaşanan Finansal Krizin İstihdama Etkisi

İşsizlik, çalışma gücünde ve arzusunda olan ve cari ücretten çalışmaya razı olup da iş bulamayan kişilere işsiz (gayri iradi işsiz) denir.⁴⁵ Bu tanıma göre çalışmak istemeyen kişiler işsiz olarak sayılmamaktadır. Buna göre, kişi açısından işsizlik durumunun varlığı için, öncelikle kişinin çalışma isteğinde, yani iş arıyor olması gereklidir. İkinci olarak, çalışma yeteneğine sahip olması, yani bedensel ya da zihinsel olarak çalışmasını engelleyecek bir sakatlığının bulunmaması gereklidir. Son olarak da piyasada yeteneğine uygun bir ücret getiren bir iş bulamaması söz konusu olmalıdır.⁴⁶

İşsizlik, çalışabilecek durumda olan kişilerden bir bölümünün çalışmamayı tercih etmelerinden ve dolayısıyla da iradi olarak işsiz olmalarından kaynaklanan bir

⁴⁵Sadun Aren, **İstihdam Para ve İktisadi Politika**, Savaş Yayınları, Dokuzuncu baskı, Ankara, 1989, s.6

⁴⁶ Kuvvet Lordoğlu, v.d, **Çalışma Ekonomisi-2** T.C Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, 2013, s.132

durum değildir. Tam tersine işsizlik, çalışabilecek durumda olan kişilerden bir kısmının çalışmak istedikleri halde iş bulamamalarından ve dolayısıyla da gayri iradi olarak işsiz olmalarından kaynaklanan bir durumdur. Bir başka bir deyişle, işsizlik kavramı hem iradi işsizliği hem gayri iradi işsizliği değil, sadece gayri iradi işsizliği kapsar.⁴⁷

İşsizlik kavramının anlaşılması bakımından aktif nüfus kavramı önemlidir. Aktif nüfus, toplam nüfusun bir ücret karşılığında çalışacak durumda olan kesimi ifade eder. Çalışabilir nüfus da denebilecek bu kesim; çocuklar, emekliler, çalışmayacak durumda alanlar v.b kişiler çıkarıldıktan sonra bulunur.⁴⁸ İşsizlik kavramı içine bir ülke nüfusunun tamamı girmez. Aktif nüfusun içinde iradi ve iradi olmayan işsizlerin tamamı vardır. İşsiz olarak bizi ilgilendiren işsizler, iradi olmayan işsizlerdir.

TÜİK'in tanımı ise; referans dönemi içinde istihdam halinde olmayan (kar karşılığı, yevmiyeli, ücretli ya da ücretsiz olarak hiçbir işte çalışmamış ve böyle bir iş bağlantısında olmayan) kişilerden iş aramak için son üç ay içinde iş arama kanallarından en az birini kullanmış ve 15 gün içinde işbaşı yapabilecek durumda olan kurumsal olmayan çalışma çağındaki tüm kişiler işsiz nüfusuna dahildir.⁴⁹ Yine TÜİK'e göre işsizlik oranı ise; işsiz nüfusun işgücü içindeki oranıdır.

Grafik 3'e baktığımız zaman Yunanistan da işsizlik oranı 2006 yılından, 2008 küresel kriz yılına kadar bir azalma göstermiş olsa da krizin başlangıcıyla birlikte işsizlikte belirgin bir şekilde artış görülmüştür. Özellikle 2009'de küresel krizin etkisiyle birlikte Yunanistan'daki işsizlik oranı artmaya başlamış ve işsizlik oranı 9,5 olarak gerçekleşmiştir. Krizin etkilerini azaltmak için, ülkede uygulanan sıkı mali politikalar sonrası kamu kurum ve kuruluşlarına memur ve işçi alımları durdurulmuş özel sektörde birçok kuruluşun iflas noktasına gelmesi işyerlerinin kapanması işsizliğin artmasında etkili olmuştur.

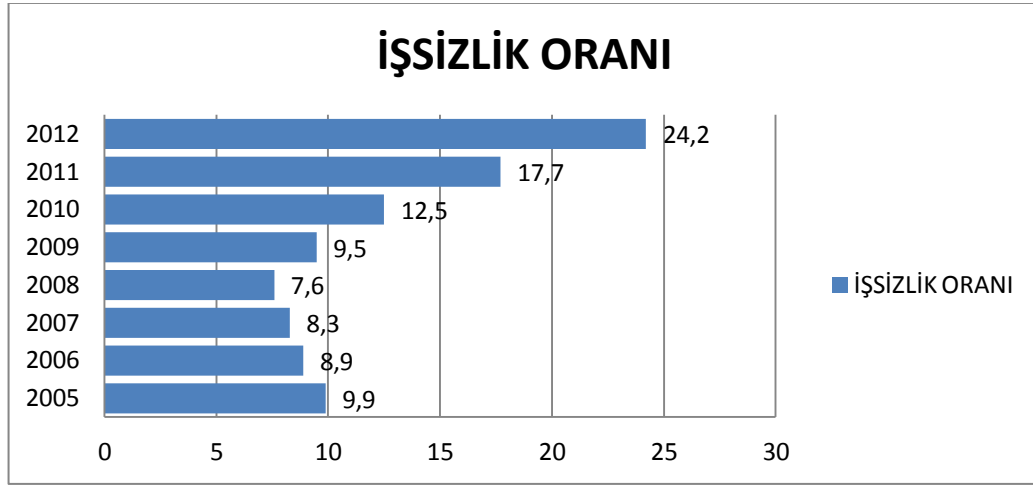
⁴⁷ M. Erdal Ünsal, **Makro İktisat**, Turhan Kitapevi, 5.Baskı, Ankara 2003, s.12

⁴⁸ Aziz Köklü, **Makro İktisat**, S yayınları, Ankara, 3. Baskı, s.68

⁴⁹ TÜİK, Tanım ve Kavramlar, (Çevrimiçi),

http://www.tuik.gov.tr/MicroVeri/Hia_2011/turkce/metaveri/tanim/index.html, 27.02.2014

Grafik 3: Yunanistan İşsizlik Oranı

Kaynak: Ελληνική Στατιστική Αρχή, “Εργατικό Δυναμικό “, (Çevrimiçi), http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/PAGE-themes?p_param=A0101, 08.11.2013

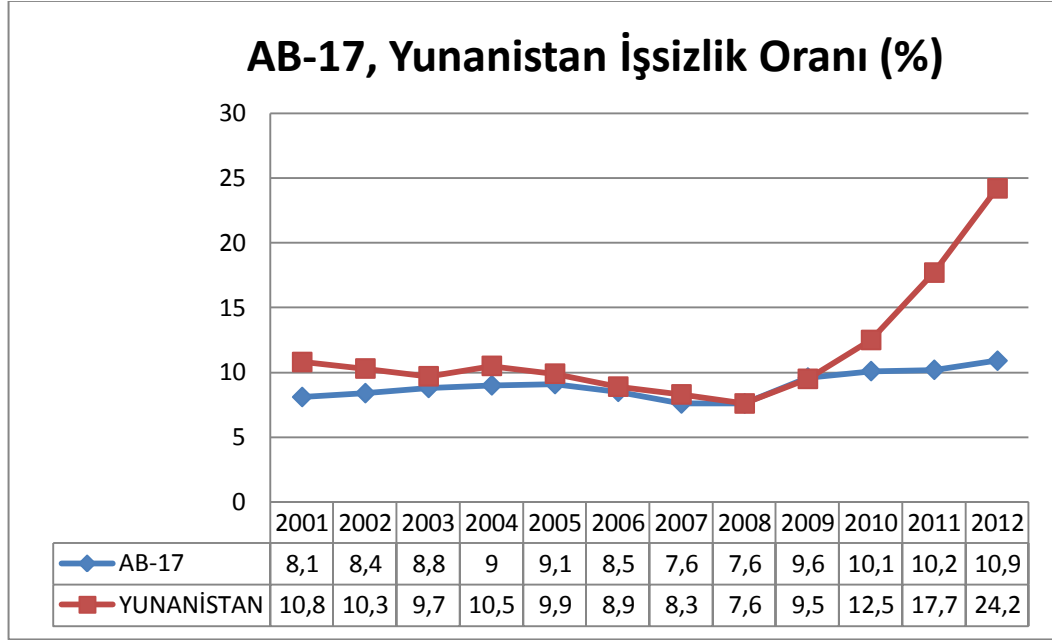
2009 ve devam eden yıllarda Yunanistan’da işsizlik oranı devamlı artış göstermiştir. 2012 yılında işsizlik yüzde 24,2 olarak görülmüştür. Ancak bu oran işsizlikte zirve noktası henüz değildi. Mayıs 2013 ELSTAT verilerine göre işsizlik 27,6 oranına ulaşarak tarihi bir rekor kırmıştır. 2014 Ağustos’ta ise işsizlik oranı 25,6’ya gerilemiştir.⁵⁰

Avrupa Birliği ile Yunanistan işsizlik oranı karşılaştırılması Grafik 4’te gösterilmiştir. 2001 - 2008 dönemi Avrupa birliği ile Yunanistan arasında işsizlik oranlar arasında ciddi bir fark olmadığı görülecektir. 2001 sonrası işsizlik oranı Avrupa birliğinin üzerinde olmasına rağmen aradaki fark yüksek değildir. 2008 yılında AB ile Yunanistan işsizlik oranı yüzde 7,6 olarak aynı düzeyde gerçekleşmiştir. 2008 yılına kadar Yunanistan ekonomisi istihdam oranları dalgalanma kaydetse de genel anlamda Euro bölgesinin istihdam oranlarının hep üzerinde olmuştur.

Ancak 2008 küresel krizi ile birlikte başlayan finansal kriz hem Avrupa birliğini hem de Yunanistan’ı etkilemiştir. Avrupa birliğinin tamamında işsizlik oranı artmış olmasına rağmen, Yunanistan’da ki artış oranı çok daha yüksek olmuştur.

⁵⁰ Ελληνική Στατιστική Αρχή, “Εργατικό Δυναμικό “, (Çevrimiçi), http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/PAGE-themes?p_param=A0101, 17-10-2014

Grafik 4: AB-17 ile Yunanistan İşsizlik Oranın Karşılaştırılması

Kaynak: Ελληνική Στατιστική Αρχή, “Εργατικό Δυναμικό”, (Çevrimiçi), http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/PAGE-themes?p_param=A0101, 08.11.2013

Eurostat, “Unemployment Rate By Sex And Age Groups - Monthly Average”, (Çevrimiçi), http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=une_rt_m&lang=en, 08.11.2014

Sonuç olarak görüyoruz ki, Yunanistan’ın bugünkü işsizlik oranları AB göre 3 kat daha fazladır. Bu da istihdamın, Avrupa kriterlerinden çok uzak olan, Yunan ekonomisi için en büyük problemi oluşturduğunun kanıtıdır. Onun için bu güne kadar uygulanmış olan istihdam politikalarını bir kenara bırakıp politik iktidarların yeni ve doğru istihdam politikalarına yönelmeleri şarttır.

2.5.2 Yunanistan’da Yaşanan Finansal Krizin GSYİH’ya Etkileri

Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) ise bir ülkede belirli bir dönemde yurtiçinde üretilen nihai malların ve hizmetlerin piyasa değerlerinin toplamıdır. Günümüzde ekonomik performansın asıl ölçüsü olarak GSMH değil, GSYİH kullanılmaktadır. Bunun bir nedeni, uluslararası ekonomik entegrasyonun yoğunlaşması, ekonomik sınırların siyasal sınırları tanımamasıdır. Bir diğer nedeni GSYİH’nin ölçümünün daha kolay olmasıdır. Zira net dış faktör gelirlerini belirlemek istatistikî açıdan

güçtür. Başka bir nedeni ise ekonominin istihdam yaratma gücünü GSYİH'nin daha iyi temsil ediyor olmasıdır.⁵¹

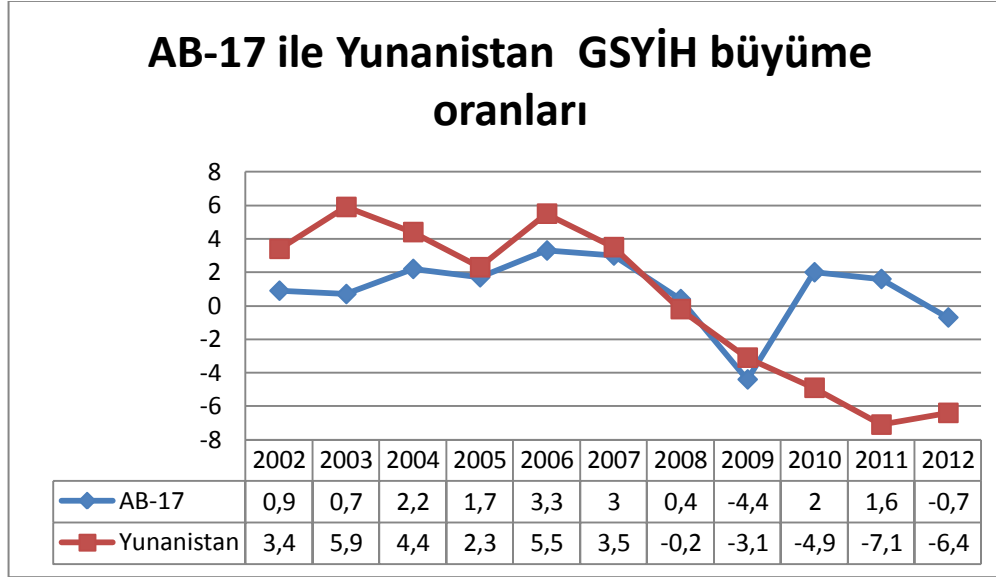
2004 Atina olimpiyat oyunları* ile taçlanan istihdam ve bunun beraberinde gelen pozitif GSYİH büyüme oranları, 2008 küresel krizin baş göstermesi ile sert düşüşler kaydetmeye başlamıştır. Grafik 5'de görüldüğü üzere, 2011 yılında GSYİH rekor düzeyde sert bir düşüş gerçekleşmiştir. 2011 yılındaki GSYİH Yüzde 7,1 oranında küçülmüştür. Bunun en büyük sebeplerinden biri Avrupa ve IMF heyetinin ekonomik ve politik yaptırımları sayılabilmektedir. 2013 yılında ise GSYİH küçülme oranı yüzde 4,2'ye gerilemiştir.

2001-2007 arasında yüzde 4 civarındaki ortalama büyüme Euro bölgesinde yer alan ülkeler içindeki en yüksek büyüme oranıdır. Diğer bir ifadeyle, 2008 ekonomik krizin başlayacağı tarihe kadar Yunanistan ekonomisinin GSYİH oranları, AB-17 ülkelerinin ortalamasına göre, daha yüksek olmuştur (Grafik 5). 2008 yılına kadar pozitif büyüme gösteren Yunan ekonomisi bu tarihten itibaren negatif büyüme ile devam etmek zorunda kalacaktır. 2009 yılında AB ülkeleri ile Yunanistan'ın GSYİH ortalaması karşılaştırıldığı zaman, AB ülkeleri GSYİH Yunanistan'a göre daha çok küçülmüştür. AB ülkeleri yüzde 4,4 küçülürken, Yunanistan ise yüzde 3,1 küçülmüştür. Ancak bu dönemden sonra AB ülkeleri bir toparlanma sürecine girerken, Yunanistan'da krizin derinleşmesi söz konusu olmuştur.

Yunanistan İstatistik Kurumu (ELSTAT) verilerinin incelenmesinden 2011 yılındaki daralmanın en önemli nedenlerini özetlersek; üretimde düşüş, tüketim harcamalarındaki düşüş, azalan sabit yatırımlar ve daralan dış ticaret olduğu anlaşılmaktadır.

⁵¹ Sami Taban, v.d. **İktisadi Büyüme**, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1. Baskı, 2013, s.6

Grafik 5: AB-17 ile Yunanistan GSYİH Büyüme Oranları

Kaynak: EUROSTAT, "Real GDP Growth Rate", (Çevrimiçi),
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tec00115>, 10.07.2014

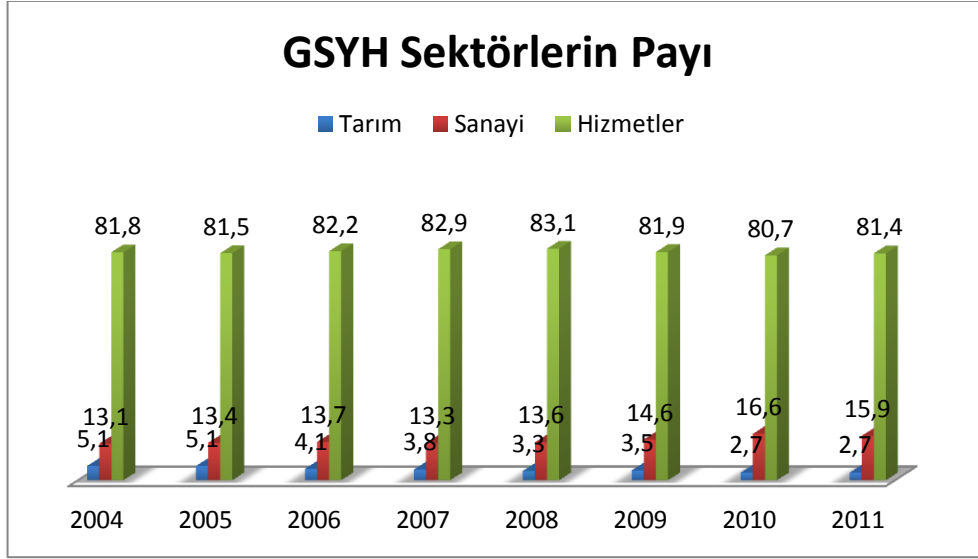
ELSTAT, (Çevrimiçi),
http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/PAGEthemes?p_param=A0704&r_param=S EL84&y_param=2012_04&mytabs=0, 10.07.2014

Grafik 6, incelendiğinde, sanayinin GSYİH içindeki payı 2010 yılında 2 puanlık bir artışla yüzde 14,6'dan yüzde 16,6'ya çıkmıştır. 2011 sonunda bu pay yüzde 15,9'a gerilemiştir.

Yunanistan'da tarımın GSYİH'ya olan katkısı 2003 yılında yaklaşık yüzde 5,7 iken bu oran 2009 yılında yüzde 3,5 olmuştur. İşgücünün yüzde 10'u bu sektörlerde istihdam edilmiştir. Yunanistan'da tarıma dayalı ürünlerin ihracat oranı diğer AB üyesi ülkelerden çok daha fazladır.⁵²

⁵² Tolga Taylan, **Yunanistan Ülke Raporu**, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi, 2011, s.6

Grafik 6: Yunanistan GSYİH Sektörler Payı

Kaynak: EUROSTAT, Database, (Çevrimiçi),

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database, 20.07.2014

Grafik 6’te, GSYİH bileşenleri incelendiğinde tarımın payının devamlı bir düşme eğilimi görülmektedir. Son 5-6 yılda tarımın payında toplamda 2 puan civarında bir azalış mevcuttur. Tarım sektörünün GSYİH içindeki payı 2011 sonunda yüzde 2,7 payla 2010 düzeylerinde kalmıştır. Küresel kriz öncesi tarımın payı GSYİH içinde azalmaya başlamıştır. Ekonomik kriz düşüş eğilimini değiştirmemiştir.

Hizmetler sektörünün GSYİH’ye katkısı çoğu gelişmiş ülkede olduğu gibi önemli yer tutmaktadır. Hizmetler sektörünün düşük katma değerli yapısı finansal sistemin 1990’lı yıllarda modernizasyonu ile değişmiştir. Turizm, gemicilik, finans, inşaat ve telekom sektörün en önemli kalemleridir. İnşaat dahil hizmetler sektörünün GSYİH içindeki payı son 10 yıldır yüzde 80 seviyelerinin üzerinde seyretmektedir. 2010 yılında yüzde 80,7’ye gerileyen hizmetler sektörünün GSYİH içindeki payı 2011’de yüzde 81,4 olmuştur.⁵³

2.5.3 Yunanistan’da Yaşanan Finansal Krizin Dış Borç Stokuna Etkisi

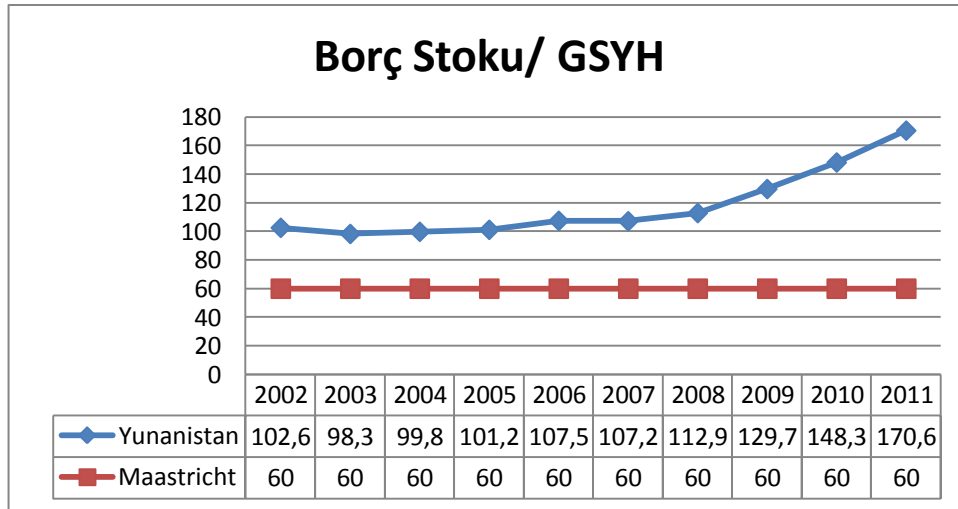
Yunanistan ekonomisinin en temel sorunu, büyümenin ve kamu maliyesinin ağırlıklı olarak dış borçlanmayla finanse edilmesi olmuştur. Bu süreçte GSYİH’ye

⁵³ T.C. Atina Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, a.g.e s.25

oran olarak yüzde 100'ü aşan Yunanistan'ın kamu borç stoku, ilgili Maastricht kriterinin (kamu borcu GSYİH'nin yüzde 60'ını aşmayacaktır) oldukça üzerinde bir seviyeye ulaşmıştır. Dış borçlanmayla sağlanan kaynaklar ise üretim kapasitesini artıracak verimli yatırımlara yönlendirilememiş, rekabet gücünü artırmaya yönelik gerekli yapısal reformlar gerçekleştirilememiştir.⁵⁴

Grafik 7'de 2008 yılında borç stoku/GSYİH oranı 112,9 iken, ekonomik kriz sonrası bu oran hızla artmaya başlamış ve 2011 yılında zirve düzeyine çıkarak yüzde 170,6 olarak gerçekleşmiştir.

Grafik 7: Yunanistan Borç Stoku/ GSYİH Oranı ile Maastricht Kriteri'nin Karşılaştırılması

Kaynak: Wikipedia, "Οικονομία της Ελλάδας", (Çevrimiçi), [http://el.wikipedia.org/wiki/Οικονομία της Ελλάδας](http://el.wikipedia.org/wiki/Οικονομία_της_Ελλάδας), 25.07.2014

2011 yılında açıklanan destek paketine göre Yunanistan'a 460 milyar Euro kaynak aktarılacaktır (Tablo:5). Bu da GSYİH'nin yüzde 212'si yapmaktadır. Kriz konjonktüründe Almanya'nın son yardımı Yunanistan GSYİH'sinin yüzde 60'ını ve toplam Avrupa yardımı ise Yunanistan GSYİH'sinin yüzde 200'ünü aşmıştır.⁵⁵ Borçlarını ödeyemeyen Yunanistan uluslararası destek sayesinde kaynak temin edebilmiştir. Yunanistan'a bu büyüklükte kaynak sağlanmış olması, Yunanistan'ın krizden çıkması için yeterli görülmemektedir. Alınan destekle birlikte birçok alanda

⁵⁴ Özgür Uçar, a.g.e s.8

⁵⁵ Sinn, Hans-Werner, "Economic History; Germany, Greece and the Marshall Plan, a Riposte", 2012, **The Economist**, June 21.

<http://www.economist.com/blogs/freeexchange/2012/06/economic-history-1>, 25.07.2014

reformlar yapılması durumunda ekonomik krizin etkisi uzun bir dönem için azaltılarak borç stoku/GSYİH n oranı dış borcun çevrilebilir bir düzeye getirilmesi hedeflenmektedir.

Yunanistan'da dış borcun önemli kısmı kamu sektörüne aittir. 2009 yılı sonu itibariyle Yunanistan toplam dış borcunun yüzde 78,9 kamu sektörüne aittir. Yunan ekonomisinin cari açığı arttıkça, hem dış borcu artmış, hem de toplam dış borç içinde kamunun payı artmıştır. Yunanistan'ın borç stoku/GSYİH oranı, Maastricht Kriterinin üzerinde olmuş ve AB ortalamasının çok üzerinde seyretmiştir. Kriz sonrası kamu borcunun GSYİH oranı 2011 yılında yüzde 170,3'e çıkarak tarihi bir rekor kırmıştır.⁵⁶

Tablo 6: 2011 yılı itibariye Yunanistan'a Yapılan Uluslararası Yardımlar

Kaynak	Yardım	Milyar Euro
Avrupa Merkez bankası	Toplam	148
Euro Bölgesi	1. Kurtarma Paketi (ödenen)	53
	2. Kurtarma Paketi (1. paketten kalanla birlikte)	145
IMF	1. Kurtarma Paketi	30
	2. Kurtarma Paketi	18
Banka ve Sigorta Şirketleri (Yunanistan'dakiler hariç)	Tahvil Iskontosu	66
Toplam		460

Kaynak, Sinn, Hans-Werner, "Economic History; Germany, Greece and the Marshall Plan,a Riposte", 2012, **The Economist**, June 21. (Çevrimiçi), <http://www.economist.com/blogs/freeexchange/2012/06/economic-history-1>, 25.7.2014

⁵⁶ Belgin Akçay, **Türkiye'de Cari Açığın Sürdürülebilirliği: Borç Krizindeki Yunanistan ile Karşılaştırılma**, Bu çalışma, Gazi Üniversitesi tarafından 22-23 Aralık 2011 tarihleri arasında düzenlenen VII. Ekonomik Yaklaşım Kongresinde sunulan tebliğin gözden geçirilmiş ve güncellenmiş versiyonudur. <http://www.scopemed.org/fulltextpdf.php?mno=150944> pdf s.27

2.5.4 Yunanistan'da Yaşanan Finansal Krizin Sanayi Üretimine Etkisi

Eurostat verilerine göre, ekonomik büyüklük açısından AB üyeleri arasında inceleme yapıldığında, 2011 yılı itibariyle Yunanistan'ın 13. sırada yer aldığı görülmektedir. Birliğe sonradan üye olan ülkeler içinde sadece Polonya; Yunanistan'ın önünde yer almıştır. Öte yandan, Türkiye'nin AB üyesi olması durumunda sıralamada birliğin 5. büyük ekonomisi olarak İtalya'nın hemen ardından yer alacağı görülmektedir.⁵⁷

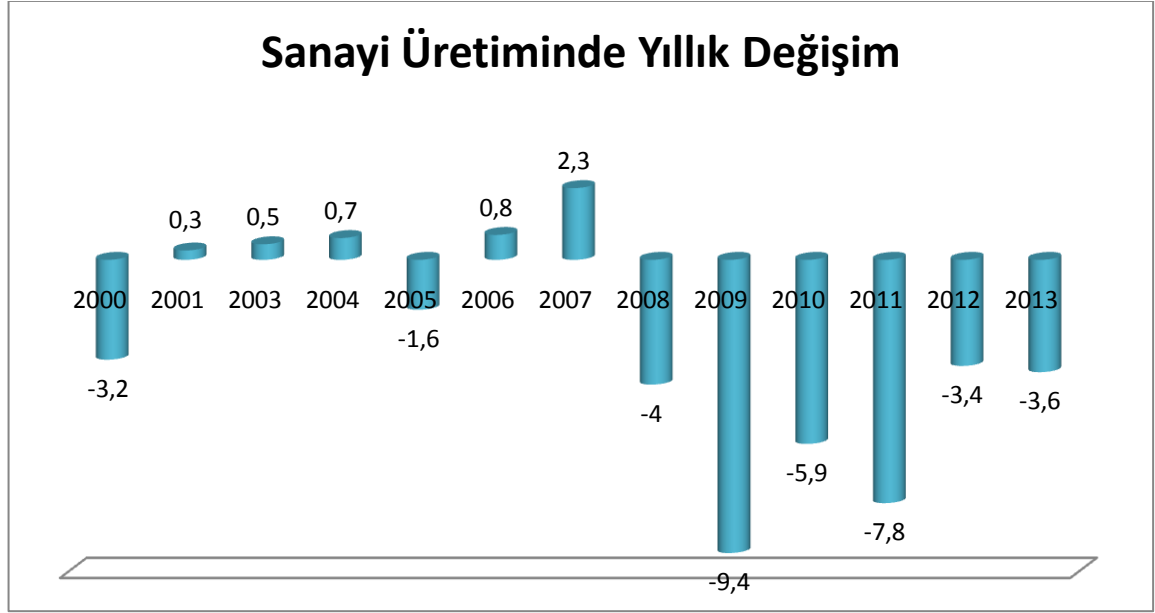
Dışa açık bir ekonomi olan Yunanistan'da, kamu sektörü; devam etmekte olan özelleştirme programına rağmen hala ekonomide en önemli aktör olma pozisyonunu sürdürmektedir. 2004-2009 arasında yaklaşık 7,5 Milyar Euro tutarındaki özelleştirmeye (yüzde 75'i yabancı sermaye tarafından satın alınmıştır) rağmen devlet hala çok büyük bir işveren konumundadır. Geçmişte yabancı sermayenin ilgisini çekmede başarısız olan Yunanistan'a 2006'da daha önceki dönemlerin aksine ciddi yabancı sermaye girişi olmuştur. İstatistik Kurumu verilerine göre, 2006 yılındaki 6,2 Milyar \$ doğrudan yabancı sermaye yatırımı Yunanistan tarihinde en yüksek sermaye girişinin olduğu yıldır. 2008 ve 2009 yıllarında sırasıyla 3 ve 2,4 Milyar Euro yabancı sermaye girişi olmuş ve 2009 sonu itibariyle Yunanistan'daki doğrudan yabancı sermaye stoku 45 Milyar Euro'ya yaklaşmış bulunmaktadır. Ancak 2010 ve 2011 yıllarında, ülkenin içinde bulunduğu kriz ortamından dolayı çok ciddi yatırımlar gerçekleşmemiştir.⁵⁸

Grafik 8'de Sanayi yıllara göre değişimini göstermektedir. Sanayi yıllık üretim 2007 yılında yüzde 2,3 artış göstermesine rağmen, 2008 küresel kriz sonrası yüzde 4 ve 2009'da yüzde 9,4 azalmıştır. 2008 sonrası sanayi üretimi ciddi bir düşüş eğilimine girmiş ve negatif büyüme 2013 yılını da devam ederek yüzde -3,6 olarak gerçekleşmiştir.

⁵⁷ T.C. Atina Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, **a.g.e.** s. 26

⁵⁸ **A.e.** s. 27

Grafik 8: Sanayi Üretiminde Yıllık Değişim

Kaynak: Bank of Greece “Summary Of The Annual Report 2013” (Çevrimiçi), http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/Summary_Annrep2013.pdf, 15.10.2014

Ekonomik krizin kaynağı sadece kamu borçları değil aynı zamanda ülke genelindeki üretim tabanının trajik bir şekilde zayıflamasıdır. Zayıf bir mali yönetim ve devasa büyüklükteki kamu borcu, büyük ölçüde, Yunan ekonomisinin üretim açığının belirtileridir.⁵⁹

2.5.5 Yunanistan’da Yaşanan Finansal Krizin Cari Açık Üzerindeki Etkisi

Literatürde cari açık / GSYİH oranı kriz göstergesi olarak yer almaktadır. Bu oranın yüzde 5’ ü geçmesi durumunda, ülkenin finansal kriz açısından tehlikeli bölgeye girmiş olduğu kabul edilmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta cari açık / GSYİH oranının tek başına önemli bir gösterge olmadığıdır. Asıl önemli olan, bu açığın nasıl finanse edileceğidir. Yani bir ülke yüzde 5’ ün üzerinde cari açık/ GSYİH seviyesinde bulursa dahi eğer bu açık uzun vadeli yabancı yatırımlarla finanse ediliyorsa o ülkedeki finansal sistemin kırılganlığından bahsederken daha

⁵⁹ G. Stasinopoulos, *Η Κρίση της Οικονομικής Πολιτικής στην Ελλάδα, 1991-2010: Προς Αναζήτηση Νέου Μοντέλου Οικονομικής Πολιτικής, στο, Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, Οικονομική Κρίση και Ελλάδα, Αθήνα, 2011, s.168*

dikkatli olmak gerekmektedir. Ancak bu açık, kısa dönemli yabancı sermaye ya da halk arasındaki ifadesi olan sıcak para ile finanse ediliyorsa; o zaman ülke açısından gelecekte bekleyen riskten bahsetmek mümkün olmaktadır.⁶⁰

Yapılan araştırmalar cari açığın tehdit unsuru olmaya başladığı seviye genelde ülkenin cari açığının GSYİH içindeki payının yüzde 5 düzeyini aştığı seviye olduğunu göstermektedir. Bu seviyenin üzerinde kalan ve süreklilik arz eden cari açıkların var olduğu ekonomilerde cari açıklar sürdürülebilir olmaktan giderek uzaklaşmaktadır.

Borç krizine girmesine kaynaklık eden nedenlerin başında, yüksek kamu borcunun da eşlik ettiği süreklilik arz eden yüksek cari açıkları gösterilmektedir. Sürekli yüksek düzeyde seyreden kamu borçları sürdürülebilir olması oldukça zordur. Sonuçta ekonomi ani durma (sudden stop) olayını yaşamıştır. "Ani durma" olayı, ülkenin uluslararası sermaye piyasalarına erişiminin aniden sona ermesi yani ülkenin ihtiyacı olan dış kaynağa artık ulaşmanın imkânsız hale gelmesi durumudur.⁶¹ 1980'li yıllardan beri sürekli yüksek cari açıklara sahip olan Yunan ekonomisi, 2009 yılına gelinceye kadar cari açıklarının finansmanında herhangi bir sorunla karşılaşmamıştır.

Yunan ekonomisi yüksek cari açıklarına rağmen bunu 2009 yılının son çeyreğine kadar sürdürebilmiş bir ülkedir. Üstelik yüksek cari açıkları, uzun yıllardan beri iktisat literatüründe genel kabul gören cari açığın ekonomi için tehdit unsuru olmaya başladığı cari açık/GSYİH seviyesinin (yüzde 5) oldukça üzerinde seyretmesine rağmen herhangi bir sorunla karşılaşmadan sürdürebilmiştir. Çünkü cari açığın finansmanında uzun yıllar bir sorunla karşılaşmamıştır.⁶²

Otuz yılı aşkın bir süredir AB üyesi olan Yunanistan, uzun yıllardan beri yüksek cari açığa sahip olan yani döviz çıkışının yaşandığı, diğer bir deyişle net gelir transferinin yapıldığı ülke konumunda olmuştur. 2000 yılından itibaren son 10 yıllık döneme ait ülkenin cari açık düzeyi yüzde 5'in oldukça üzerinde seyretmiştir. Bu

⁶⁰ Ahmet Turgut, "Türleri, Nedenleri ve Göstergeleriyle Finansal Krizler", **TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, Cilt:20, Sayı:4-5, Kasım 2006/Şubat 2007, s. 45

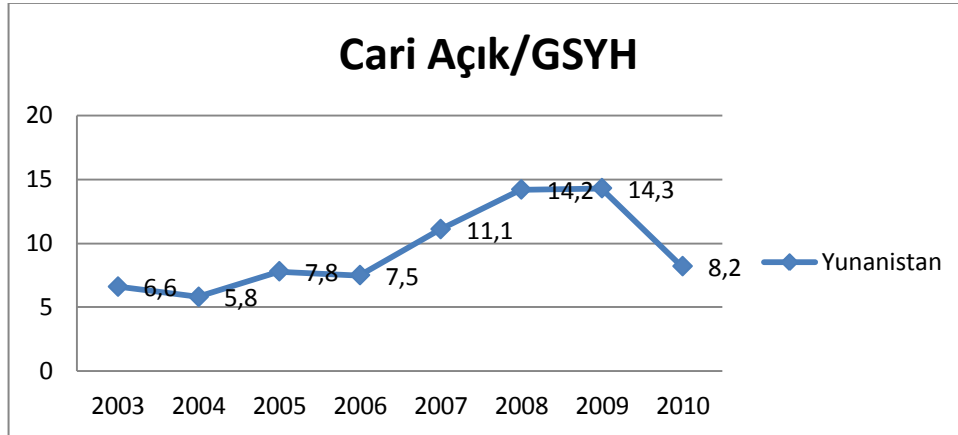
⁶¹ Belgin Akçay, (2012) "Yunanistan Ekonomisinde Devlet Borç Krizi-Cari Açık İlişkisi" **Maliye Dergisi**, Sayı 163, Temmuz-Aralık 2012, s.17

⁶² **A.e.** s.23

oran kabul edilebilir bir düzey değildir. 2003 yılından itibaren ise ülkeden net gelir transferi önceki döneme göre ikiye katlanarak iki haneli rakamlara çıkmış, 2008 yılında cari açık/GSYİH oranı yüzde 14,3 seviyesine ulaşmış ve tarihi rekorunu kırmıştır.⁶³

1980 ve sonrası yıllarda cari açık yüzde 5 civarında seyretmiştir. Ancak 2000'li yıllara gelindiğinde cari açığa bir artış gözlenmiştir. Grafik 9'da görüldüğü üzere Yunanistan ekonomisinin cari açık/GSYİH'ya oranı 2001 yılından sonra artış seyri göstermiştir. Yunanistan'ın cari açığı kabul edilebilir sınır olan yüzde 5 sınırını devamlı geçmiştir. Ancak 2006 yılından sonra cari açığa hızlı bir yükselme söz konusudur. 2008 küresel krizin olduğu yıl cari açık/GSYİH'ya oranı yüzde 14,2 gerçekleşmiştir.

Grafik 9: Yunanistan Cari Açık/GSYİH

Kaynak: Bank of Greece, "ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών", (Çevrimiçi), http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/ισοζυγίου_τρεχουσών_συναλλαγών.pdf, 16.10.2014

Uzun yıllardır yüksek cari açıklarını sürdüren Yunan ekonomisi, 2007 yılında başlayan ve kısa sürede küreselleşen krizin etkisiyle uluslararası piyasalarda oluşan belirsizlik ve tedirginlik ortamında daha kırılganlaşmış ve cari açıkları sürdürülebilir olmaktan giderek uzaklaşmıştır. Başlangıçta krizin yarattığı güvensizlik ortamında Yunanistan, yükselen fonlama maliyetleri ile de olsa cari açıklarını finanse etmeye ve borçlarını çevirmeye devam etmiştir. Daha sonra Yunanistan'ın finansal istikrarsızlık riskinin artmasıyla uluslararası piyasadaki yüksek faiz düzeyinden de

⁶³ A.e. s.18

yeni borç bulmakta zorlanmaya başlamış ve ekonomi aniden durma sürecine girmiştir. Sonuçta devlet borç krizi ortaya çıkmış ve kısa sürede kriz derinleşmiştir.⁶⁴

2.5.6 Yunanistan'da Yaşanan Finansal Krizin Bankacılık Sektörüne Etkisi

Yunanistan'da 1997 yılından itibaren ticari bankacılık sektöründe hızlı bir konsolidasyon süreci görülmektedir. Özelleştirme programları dahilinde kamuya ait altı bankanın satışı tamamlanmış bulunmaktadır. Ticari bankalar arasındaki birleşmeler neticesinde beş büyük banka pazarın yaklaşık %80'ine hakim durumdadır. Devlet, Yunanistan Ulusal Bankasındaki (NBG) hisselerinin önemli bir bölümünü özel sektöre devretmiş, büyük bankalar içinde yer alan Emporiki Bankasının tamamını özelleştirmiştir. Alpha Bank, EFG Eurobank ve Piraeus Bankası Yunanistan'daki diğer 3 büyük bankadır. Ülke genelinde en fazla şubesi olan kamuya ait Yunanistan Ziraat Bankasının sektörde önemli bir yeri vardı.⁶⁵ Ancak ekonomik kriz sonrası bankacılık sektöründe ciddi boyutta değişiklikler olacaktır. Birçok banka diğer bankalar tarafından satın alınacak ve Yunanistan'da faaliyet gösteren banka sayısı azalacaktır.

Yunanistan'da 20 Aralık 2008 tarihinde hükümet tarafından 28 milyar Euro'luk destek paketi açıklanmış, mevduat hesaplarına 100.000 Euro'ya kadar garanti getirilmiş, ödenmeyen kredilerde sınır 10.000 Euro'dan 20.000 Euro'ya yükseltilmiş ve kamu harcamalarının artırılması düşünülmüştür. Piyasanın canlandırılması için daralan iç talebin artırılması ve banka ve şirket iflaslarının önüne geçilmesi amaçlanmıştır.⁶⁶ Ancak alınan bu tedbirler yeterli olmamış iflas eden şirket ve bankalar olmuş. Bu bankalar krizden etkilenmeyen diğer bankalar satın alınmıştır.

Başlangıçta Yunan bankalarının krizden çok etkilenmemesi iki ana sebebi vardır. Birinci sebebi Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Yunan banka sektörünün mortgage ev kredilerine dayalı olmaması ve Yunan bankalarındaki hesapların nakit

⁶⁴ Belgin Akçay, **a.g.m.** s.31

⁶⁵ Tolga Taylan, Yunanistan Ülke Raporu **T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi**, 2011, s.11

⁶⁶ **A.e.** s.5

açısından kuvvetli olmasıdır. Ancak, krizin etkileri kendini iyice belli ettikçe ve Yunan kamu borcu da gün yüzüne çıktıkça Yunan bankalarındaki kredi faizi olduğundan yukarılara çıkmıştır. Öte yandan ise halk banka hesaplarında bulunan parayı yurt dışına çıkarması ve dolayısıyla da servetlerini korumaya yönelmesinden ötürü bankalarda nakit sıkıntısı yaşanmıştır.²

Ethniki Bank (NBG), Yunanistan'ın önemli bankalarındandır. Devletin ekonomisinde etkin rol alan, Ethniki Bank kriz sonrası aldığı tedbirler sayesinde Yunanistan ekonomisindeki etkin rolünü devam ettirmektedir. Türkiye'de Finansbank satın alan Ethniki Bank, Küresel ekonomik kriz sonrası Yunanistan'a göre ekonomisi daha güçlü olan bir ülkede bankası olması sayesinde, Yunan Güneydoğu Avrupa'nın lider bankalarından olmuştur. Kriz sonrası Ethniki Bank, bankacılık faaliyetlerinde en çok kar ettiği yer Türkiye'deki Finansbank olmuştur. Ethniki Bank; EFG Eurobank Eragasias ve Probank isimli bankaları kriz sonrası satın almıştır. Eurobank da sırası ile krizi atlama amaçlı hamlelerin en başında hisse senetlerini 712 Euroya çıkarttı. 2011 yılında Alpha bank ile yapılan birleşme anlaşması gerçekleşmeden iptal olurken, Tahidromiko Tamieftirio ve Proton Bank aynı günde satın alarak Yunan piyasasında ve Doğu Avrupa ülkelerine kıyasla çok iyi bir konuma gelmiştir. Ancak, 2013 yılının şubat ayına gelindiğinde ise Ethniki bank Euro Bank'ı satın almıştır. Ziraat Bankası olan ATE bank, 675 milyon euroluk hisse senedi çoğaltma politikasına rağmen 2012 yılı temmuz ayında Pireus Bank tarafından satın alınmıştır. Pireus Bank da sırasıyla kriz ile mücadele etmek ve varlığını sağlayabilmek için kademeli olarak hisse senedi basımına gitmiştir. Hisse senedi satışlarının başarılı sonuç vermesi ve daha sonra da Bankanın Geniki bank ve ATE bank isimli bankaları satın alması ile beraber ülke içinde çok sağlam bir mevkiye gelmesi sağlanmıştır. Son olarak Cyprus Bank'ın da alımını gerçekleştiren banka ülke genelinde çok iyi bir duruma gelmiştir. 2013 yılında son olarak Millenium Bank'ın alımını gerçekleştiren banka Yunan ekonomisinin en büyük bankaları arasında yerini almıştır. Sonuç olarak Yunan bankalarının kriz ile mücadele etmesinde bankaların hisse senetleri artışına gitmesi belirleyici rol oynamıştır. Aynı zamanda bankalar arası nakit akışını hızlandırmak veya rahatlatmak amaçlı bankalar arasında birleşmeler gerçekleşmiştir. Yunan bankalarının yüksek risk taşıyan ürünlere yönelmemesi de Yunan banka piyasası açısından belirleyici

olmuştur. Yunan banka sektörü kriz evveli duruma daha güçlü bir konuma gelmeyi başarmıştır.⁶⁷

2.5.7 Yunanistan'da Yaşanan Finansal Krizin Diğer Etkileri

Finansal kriz, işyerleri, yoksulluk, gelir dağılımı, siyasi yapı ve eğitim üzerinde de ciddi boyutta olumsuz etkiledi.

2.5.7.1 Finansal krizin İşyerleri Üzerindeki Etkileri

Krizin etkileriyle beraber Yunanistan'da sosyal huzursuzluklar giderek artmış ve 2010 yılında 7 tane grev gerçekleştirilmiştir. 2010'un ilk yarısında 200 Yunan firması iflas etmiş, 1500 yabancı perakende firması ülkeyi terk etmiştir. Çoğu küçük ölçekli 27.500 yerel mağaza kapanmış olup, 10 firmadan 7'si ciddi likidite sorunuyla yüz yüzedir. Bütçe hedefine ulaşmak için vergi gelirlerini artırma, sosyal güvenlik açıklarına fırsat vermeme, devlet varlıklarının değerlendirilmesi (Telekom lisanslarının yenilenmesi, finansman harçlarının artışı), kamu sektörü harcamalarının, askeri ve sağlık harcamalarının daraltılması gibi önlemlere ağırlık verilecektir.⁶⁸

Yunan Ulusal Ticaret Konfederasyonu'nun yıllık raporunu açıklayan Profesör Apostolos Dedusopulos, Yunanistan'da 2009 yılından bu yana (2013) kapanan 130 bin işyeri kapandığını açıklamıştır. Buna karşın sadece 45 bin işyeri açılmıştır. İstihdamın 20 yıl öncesine döndüğünü ve kalkınma hızının gerilediğini, bu dönemin daha da süreceğini ve istihdam alanındaki ilerlemenin ise ağır bir şekilde gelişeceğini kaydetti. Dedusopulos, iş alanındaki belirsizlikten dolayı fazla mesai ücretlerinin de yüzde 75 oranında ödenmediğini belirtti. Yunan Ulusal Ticaret Konfederasyonu Başkanı Vasilis Korkidis de ticaret alanındaki belirsizliğin devam etmesine rağmen geçen yıllara oranla karamsarlığın bir nebze olsun azaldığını söyledi.⁶⁹

⁶⁷ Aleksandra Karassava, **Οι Επιπτώσεις της Οικονομικής Κρίσης στον Ελληνικό Τραπεζικό Κλάδο**, Εκδόσεις ΤΕΙ Πειραιά, Αθήνα, 2014, s. 28-36

⁶⁸ Tolga Taylan, **a.g.e.** s.5-6

⁶⁹ <http://www.haberler.com/yunanistan-da-2009-yilindan-bu-yana-85-bin-isyeri-5378262-haberi/>, (Çevrimiçi), 13.06.2014

2.5.7.2 Finansal Krizin Gelir ve Yoksulluk Düzeyine Etkisi

Kriz ile birlikte alınan önlemler ilk önce kamu çalışanlarını etkiledi, kamu çalışanlarının maaşları yüzde 40'lara varan kesintilere gidildi. Krizden ikinci sırada etkilenen kesim emekliler, üçüncü sırada etkilenen ise özel sektör çalışanları oldu. Hem kamu hem de özel sektör çalışanlarının, 13. ve 14. maaş olarak da bilinen yıllık ikramiyesi kesildi. Maaşlara ekstra vergiler getirildi ve emeklilik yaş sınırı yükseltildi. Özel sektör çalışanlarının uğradığı hak kesintilerinin en önemlisi ise toplu sözleşmelerin iptal edilmesiydi. Ayrıca özel sektör çalışanlarının on binlercesinin aylarca maaş alamadığını da eklemek gerekir.⁷⁰

Yunanistan'da da ekonomik krizin ardından bütçe açığını kapatmak için, ekstra vergiler konulmuştur. Halk tarafından haraç* olarak adlandırılan bu vergiler; krizi yoğun şekilde hisseden orta ve dar gelirlilerin üzerinde yüklenmiştir. Bunların yanı sıra halkın genelinin ödediği diğer vergilerin de yükseltildi. Yeni vergi uygulamaların getirildi; bu yeni vergilerin bazıları faturalara eklendi. Halkın geneli bu ekstra vergileri "haraç" olarak anılan ekstra vergileri, halkın büyük kesimi ise bu "haraç"ları ödemekte zorlanıyor.⁷¹ Bu vergilerin tahsilâtını garanti altına almak için, Yunanistan hükümeti, haraç vergilerini elektrik faturası ile birlikte tahsil ediyor. Halk bu vergileri ödemek istemedikleri durumda elektrikleri kesileceği için haraç vergilerini ödemek zorunda kalıyorlar. Bu nedenden dolayı bazı hanelerin elektrikleri kesilmektedir.⁷² Toplum tarafından tepkiyle karşılanan haraç vergileri, halkın yoğun tepkisi üzerine daha sonra yeniden düzenlenerek toplumun yoksul kesimi olarak görülen işsizler, kalabalık aileler ve düşük gelirliler muaf tutulmuştur.

Yunanistan İstatistik Kurumu'nun (ELSTAT) hazırladığı rapora göre, 2013'te nüfusun yaklaşık üçte biri (3 milyon 795 bin kişi) kişi başına düşen milli gelirin yüzde 60'ından daha azıyla yaşadı. Yoksulluk sınırında bulunanların oranı ekonomik krizin patlak verdiği 2010 yılında yüzde 27,6 iken bu oran sürekli artarak 2011'de yüzde 27,7, 2012'de yüzde 31 ve 2013'te de yüzde 34,6'ya yükseldi. ELSTAT verilerine

⁷⁰ <http://www.debtocracy.gr>, (Çevrimiçi), (08-09-2013)

* Halkın haraçı vergi (χαρατσι εφορια) olarak adlandırılan vergi. Özelliği elektrik faturası ile tahsil edilmesidir. Ödenecek vergi miktarı konutun ya da işyerinin metrekaresinde göre hesaplanır. (haraçı vergisi=metrekare x 4,08)

⁷¹ <http://www.debtocracy.gr>, (Çevrimiçi), 08.09.2013

⁷² <http://www.newsbomb.gr/tags/itemlist/tag/XAPATSI%20ΔEH> (Çevrimiçi), 08.03.2014)

göre, vatandaşları yoksulluk sınırının altında bulunan ülkeler arasındaki sıralamada Bulgaristan yüzde 49,3 ile birinci sırada yer alırken, Romanya yüzde 41,7 ile ikinci, Letonya da yüzde 36,2 ile üçüncü oldu. Yunanistan ise; AB üyesi 28 ülke arasında vatandaşları yoksulluk sınırının altında yaşayan ülkeler sıralamasında dördüncü sırada yer aldı.⁷³

2.5.7.3 Finansal krizin Siyasi Etkileri

Buna karşılık 1974 yılından itibaren fiilen iki partili bir sistemle yönetilen Yunanistan'da merkez sol PASOK ve merkez sağ Yeni Demokrasi Partisinin oylarında keskin bir düşüş yaşanmış ve her iki parti de tek başına Hükümet kuracak çoğunluğu sağlayamamıştır. Ortaya çıkan siyasi tabloda, Yunanistan siyasetinde iki karşıt bloku oluşturan AB-IMF reçetelerine karşı çıkan partiler ile kemer sıkma politikalarını destekleyen merkez partiler arasında Hükümet kurmak için bir uzlaşma sağlanması bugün için neredeyse imkânsız görünmektedir⁷⁴

17 Haziran 2012 tarihinde Yunanistan yapılan seçimlerde, Yeni Demokrasi Partisi (NA) oyların yüzde 30'unu alarak seçimlerden birinci parti olarak çıkmıştır. Uzun yıllar ülkeyi tek başında yöneten Panhelenik Sosyalist Hareket Partisi (PASOK), 12,28 oy araka üçüncü parti durumuna düşmüştür. Krizin etkisiyle PASOK partisi ciddi bir oy kaybına uğramıştır. Radikal Sol Koalisyon (SRİZA),Seçimleri ikinci sırada bitirerek büyük bir başarı sağlamıştır.⁷⁵ Aşırı sağ görüşlü parti olan Altın Şafak (*Χρυσή Αυγή, hrisi Avgi*)), seçimlerde büyük bir başarı elde ederek,6,92 oy almıştır. Ekonomik kriz öncesi yüzde bir alamayan parti, ekonomik krizin etkisiyle 18 milletvekili çıkarmayı başarmıştır. Altın Şafak milletvekilleri ve destekçileri siyasal ideolojilerinde milliyetçiliğin altını çizmektedirler.⁷⁶ Altın Şafak Partisi şiddet, göçmenlere karşı nefret, politik düşmanlıklar ve etnik azınlıklara karşı ayrımcılık düşüncelerine de sahiptirler. Bu parti birçok şiddet olaylarına karışmış ve sonunda polis tarafından operasyonlar yapılarak partinin ileri gelenleri tutuklanmıştır.

⁷³ Hürriyet Gazetesi, "Avrupa'da Yoksulluk Araştırması", (Çevrimiçi), <http://www.hurriyet.com.tr/avrupa/26878203.asp>, 01.08.2014

⁷⁴ Özgür Uçar, **a.g.e** s.13-14

⁷⁵ Wikipedia, "Haziran 2012 Yunanistan Genel Seçimleri" (Çevrimiçi), http://tr.wikipedia.org/wiki/Haziran_2012_Yunanistan_genel_se%C3%A7imleri 12-06-2014

⁷⁶ Wikipedia, "Altın Şafak", (Çevrimiçi), [http://tr.wikipedia.org/wiki/Alt%C4%B1n_%C5%9Eafak_\(Yunanistan\)](http://tr.wikipedia.org/wiki/Alt%C4%B1n_%C5%9Eafak_(Yunanistan)), 12.06.2014

2.5.7.4 Finansal Krizin Eğitim Üzerindeki Etkisi

Ekonomik kriz nedeniyle 2011 yılında eğitim ve öğretim yılı başlamış olmasına rağmen okul kitapları basılıp dağıtılamadı. Yunan basınında çıkan haberlerde, kitap dağıtım merkezlerinde olması gereken 126 çeşit kitaptan sadece birkaçının bulunduğu, bazılarında ise hiç kitap bulunmadığı bildirildi. Yunanistan Eğitim Bakanlığı ise yeni kitaplar hazır oluncaya kadar, okullardaki az sayıdaki kitapların fotokopi ile çoğaltılarak öğrencilere dağıtılmasını istedi.⁷⁷

Yunanistan'da okulların temel ihtiyaçlarını karşılamak üzere ayrılan ödenekler yüzde 65 oranında kesintiye uğradı. Kemer sıkma politikalarıyla sadece çalışanların ücretlerinde düşüş yapılmadı, aynı zamanda eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler alanında sosyal devlet anlayışının getirdiği bütün ödeneklerde kesintiye gidildi. Örneğin bir okula ya da üniversiteye internet, elektrik, doğal gaz, temizlik, kitap ve fotokopi masrafları için ayrılan ödenekler yüzde 65 oranında daraltıldı. Ülkenin, kış ayları daha soğuk geçen kuzeyinde, pek çok belediye başkanı okulların ısınma ve diğer temel ihtiyaçlarını karşılayamayacağı için, bu okullar kapanma tehlikesiyle karşı karşıya kaldı.⁷⁸

Ekonomik Kriz sonrası hükümetin kemer sıkma politikaları çerçevesinde, Üniversitelere ayırdığı fonların yetersizliğinden dolayı Yunanistan'ın üç üniversitesi senatoların aldıkları kararlar ile geçici olarak kapandı. Hiç bir işlemin yapılmadığı, sınav, vize, kayıt, yemin gibi işlemlerin de tamamen durdurulduğu açıklanan üniversiteler şunlardır. Kapodistriako Üniversitesi, Metsovio Üniversitesi ve Girit Üniversitesi.⁷⁹

⁷⁷ Al Jazeera, "Yunanistan'da ders Kitabı Krizi", (Çevrimiçi), <http://www.aljazeera.com.tr/haber/yunanistanda-ders-kitabi-krizi>, 12.06.2014

⁷⁸ "Yunanistan'daki Krizin Gerçek Nedeni Tembellik mi?", (Çevrimiçi) <http://subpolitik.files.wordpress.com/2013/01/yunanistandaki-kriz.pdf>, 12.06.2014

⁷⁹ "Yunanistan'ın Üç Üniversitesi Kapılarına Kilit Vurdu", (Çevrimiçi), http://trakyanet.com/index.php?option=com_content&view=article&id=1153&catid=105&Itemid=573 12.06.2014

3. ÜÇÜNÇÜ BÖLÜM: TÜRKİYE’DE YAŞANAN FİNANSAL KRİZLER VE EKONOMİK ETKİLERİ

3.1 Türkiye’de Yaşanan Finansal Krizlerin Tarihsel Gelişimi

Türkiye’de yaşanan krizleri yedi başlıkta toplamak mümkündür. Birincisi, 1854-1914 dönemidir. Diğerleri sırası ile 1923-1950 dönemi, 1950-1960 dönemi, 1960-1980 dönemi, 1980-1990 dönemi, 1990-2001 dönemi ve 2001-2012 dönemidir.

3.1.1 Türkiye’de 1854-1914 Döneminde Yaşanan Krizler

Osmanlı maliyesi savaş ve maaş harcamalarının finansmanı için 17. yüzyıldan itibaren iç borçlanma teşebbüslerine girişmiş, fakat bu teşebbüsler yarım kalmış. Osmanlı Aynı amaçla 1683’ ten sonra, imdâd-ı seferiye adıyla iç borçlanmaya gidilmiştir. Ancak bu fiilen bir vergiye dönüşmüştür. 1775’te yürürlüğe konan esham uygulaması bir iç borçlanma türü olarak yorumlanabilir. Bu, büyük mukataa gelirlerinin halka satılması demektir ve gelir ortaklığı sistemine benzemektedir. Esham’ın kişiler arasında tedavülü serbestti ancak vergiye tabiydi. Böylece eshamı ellerinde tutan küçük tasarruf sahipleri her yıl belli bir gelir garantisine sahip oluyorlardı. İlk dış borçlanma 19. yüzyıl ortalarında, Kırım savaşı sırasında (1854) gerçekleştirilmiştir. 1850’lerde, özellikle başarısız kâğıt para ihracından sonra, büyük bir mali bunalımın eşiğine gelinmişti. İngiltere ve Fransa’daki ödünç verilebilir fon fazlalığı bu ülkelerin Osmanlı Devleti’ne borç vermeye istekli olmalarına yol açmıştı. Sonunda Osmanlı Devleti’nin geleneksel dış borç almaya karşı direnci kırıldı. 1854-1855’te alınan borçlar Kırım savaşının masraflarına gitmiştir. 1858’de alınan borçla kâğıt paralar piyasadan çekilmiştir. İlk borçtan 1879 yılına kadar geçen “hızlı borçlanma” döneminde Osmanlı Devleti 17 kez borç aldı. Zamanla borçlarının ödenmesi sıkıntısı ortaya çıkmıştır. Osmanlı borçlarının ödenmesi hususunda devletin tüm gelirleri teminat göstermek zorunda kaldı. Bu nedenle bu istikrazlara Düyun-ı Umûmiyye yani Umumi borçlar denmiştir. Osmanlı Devleti borçlarını ödeyemez duruma gelince 1881 yılında Düyun-ı Umûmiyye’nin kurulmasına yol açmıştı. (Muharrem Karamamesi-1881). 1886’ya kadar borç alınmadı. Ancak bu tarihten 1908’e kadar 14 borç antlaşması yapıldı.

1908-1914 döneminde borçlanma yeniden hızlanmıştır. Cumhuriyetin kuruluşundan sonra Lozan Antlaşmasıyla Osmanlı borçlarından Anadolu'ya düşen payın ödeneceği kabul edildi ve kuruluşun denetim yetkisi kaldırıldı. Nihayet Düyun-ı Umûmiyye'ye olan borcun son taksiti, ilk dış borcun alınmasından tam bir yüzyıl sonra, 1954'de ödenebildi.¹

3.1.2 Türkiye'de 1923-1950 Döneminde Yaşanan Krizler

Cumhuriyet tarihinde karşılaşılan ilk kriz 1929 yılındadır. 1929'da yaşanan büyük dünya bunalımı, Türkiye'yi de etkilemiştir. Krizin etkilerine, Türkiye ekonomisinin kendi sıkıntıları ve ilk taksitinin ödenmesi gereken Osmanlı borçları da ilave olunca ciddi bir "kambiyo krizi" yaşanmış, TL'nin değeri düşmüştür.²

2. Dünya savaşı sonrası Türkiye ekonomisi birkaç değişkenden etkilenecek yeniden şekillenmiştir. Savaş süresince takip edilen ekonomik politikalar bireysel gelirleri ciddi derecede aşındırması sonucunda, finansal kaynak bulma sorunlarının en büyüğü olmuştur. Dış kaynak bulma olasılığı olmasına karşın, savaş sonrası yeni bir dünyayı kurulduğu görülmektedir. 1948 sonrası Türkiye'nin dikkate alınması gereken bir diğer değişken yenedünya düzenidir. Sonuçta, Türkiye ilk kaynak bulma denemelerinde, Truman Doktrini ve Marshall yardımı kapsamında bulunabileceği görülmüştür. Ancak yeni düzen içinde bu kaynaklarının kullanım alanları oldukça sınırlı olduğu görülmektedir.³⁴

Sonuçta, savaş, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de ekonominin dengeleri sarstı. Türkiye devalüasyonla (7 Eylül 1946) da bu dönemde tanıştı. 1946 yılında, bütçe fazla vermesine rağmen ihracatı artırmak için devalüasyona gidildi. Ancak hedefe ulaşamadı.⁵

¹ Gülfettin Çelik, v.d. **Osmanlı İktisat Tarihi**, T.C. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2013, s.49-51

² Ankara Ticaret Odası (ATO), **Krizler Tarihi Raporu**, 2005, (Çevrimiçi), <http://www.atonet.org.tr/yeni/index.php?p=276&l=1>, 10.06.2014

⁴ Kemal Yakut, v.d. **Türkiye Cumhuriyeti İktisat Tarihi**, T.C. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2013, s.145-147

⁵ Ankara Ticaret Odası (ATO), **Krizler Tarihi Raporu**, 2005

3.1.3 Türkiye’de 1950-1960 Döneminde Yaşanan Krizler

1950-1960, iktisadî hayatta özel müteşebbisliğin esas alındığı bir dönemdir. Bu devrede millî bir burjuvazi oluşturulmasına ve güçlendirilmesine ağırlık verilmiş, ekonomik ilişkiler de dahil olmak üzere dış ilişkiler geliştirilmeye çalışılmıştır. Liberalizmin temel alındığı bu dönemde, serbest rekabetçi politikaların uygulanması ancak 1954’e kadar mümkün olabilmiştir.⁶ Kore Savaşı nedeniyle dünya piyasasında hammadde fiyatları yükseldi. Kredili ithalat uygulamasına geçildi. Bunun sonucunda ticari nitelikli dış borçlar ödenemez hale geldi. Dış borç yükü ve kamu açıkları arttı. Plansız yatırımların da etkisiyle enflasyon yüzde 20'lere yükseldi ve Türkiye ekonomisi krize girdi.⁷

1950'li yıllarda uygulanan dışarıdan sermaye ithaline ayarlanmış serbestleşme programı 1958 krizini hazırladı. 1958'e gelindiğinde Türkiye'nin günü gelmiş 256 milyon dolar tutarında dış borcu ve de kucağında bir kambiyo krizi bulunuyordu. Ağustos ayında Türkiye IMF ile bir istikrar programı uygulamayı kabul etti. Devalüasyona gidildi. Türkiye 1959 yılında hayat pahalılığında Brezilya'dan sonra dünya ikincisi idi.⁸ Bu dönemin sonunda, Türkiye’de askeri darbe olmuştur.

3.1.4 Türkiye’de 1960-1980 Döneminde Yaşanan Krizler

1960-1980; önceki dönemin tersine, düşünce itibariyle devletin iktisadî hayata müdahale ettiği, düzenlediği ve belli ölçüde faaliyette bulunduğu bir devredir.⁹

Bu dönemde görülen ekonomik krizler;¹⁰

1969'da Türkiye hafif bir krizle sarsıldı. IMF programı yürürlüğe kondu. Türk parası devalüe edildi. 1971'de darbe yapıldı.

1974 yılında petrol fiyatlarının patlayarak 4 katına çıkması Türkiye ekonomisini olumsuz etkiledi. Aynı yıl Kıbrıs Barış Harekâtı ile birlikte batılı ülkelerin

⁶ Nazif Kuyucuklu, **Türkiye İktisadı**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1993, s.196

⁷ Ankara Ticaret Odası (ATO), **Krizler Tarihi Raporu**, 2005

⁸ **A.e**

⁹ **Nazif Kuyucuklu, a.g.e.** s.199

¹⁰ Ankara Ticaret Odası (ATO), **Krizler Tarihi Raporu**, 2005

üstü örtülü ekonomik ambargosu başladı. Dış ticaret açığı korkunç şekilde artış gösterdi. Turizm ve işçi gelirleri düştü. İstihdam sorunu büyüdü. Türkiye yeni bir darboğazın eşiğine geldi.

Dönemin hükümetleri düşük faizli kredileri hiç ödenmeyecekmiş gibi alıp kullandılar. 1970 yılında 1,8 milyar dolar olan borcumuz, 1977 yılında 10 milyar dolara çıktı. 1978 yılında kısa vadeli borçların toplam borç içindeki payı yüzde 52'ye ulaştı. 1978'de kriz patladı.

OPEC üyeleri petrol fiyatını 1979 ve 1980'de ikinci kez yüzde 150 oranında artırdı. Bu şok Türkiye'yi yoğun ekonomik kriz yaşarken yakaladı. İşsizlik oranı yüzde 20'lere yaklaştı. Enflasyon yüzde 63,9'a yükseldi. Hükümet enflasyonu kontrol altına almak, dış kaynak açığını kapatmak ve ekonomiyi yeniden işler hale getirmek için ünlü "24 Ocak Kararları" nı yürürlüğe koydu. 24 Ocak kararlarıyla birlikte TL yüzde 48,6 oranında devalüe edildi.

3.1.5 Türkiye'de 1980-1990 Döneminde Yaşanan Krizler

Türkiye ekonomi sahasında 1980'li yıllardan sonra daha fazla liberalisasyon politikasını hedef almış ve bu politikayı en geniş biçimde uygulamıştır. Özellikle 1984 sonrası ekonomi liberalleşmiş ve ithal ikamesi terk edilmiş ve ihracata önem verilmiştir. Bu dönemde alınan 24 Ocak kararları uygulamaya konmuştur. 24 Ocak kararları birlikte ihracat patlaması yaşanmış ve ödemeler dengesi açıkları küçülmüştür.¹¹

1986 yılında kamu harcamalarının artması nedeniyle ekonomik dengesizlik yaşandı ve devalüasyon yapıldı. 1989 yılına gelindiğinde, kamu açıklarındaki artış ve mali piyasalardaki dalgalanma sonucunda faizler yükseldi. Döviz rezervi azaldı. 1989 yılına gelindiğinde Türkiye dışa açık serbest piyasa ekonomilerinden biri oldu. İstikrar politikaları uygulanırken ortalama 17,4 milyar dolar olan dış borç stoku, 1989 yılında 41,7, 1990 yılında ise 49 milyar dolara çıktı. Kısa vadeli borçlar, toplam

¹¹ Melih Gürsoy, **a.g.e.** s.123-124

borçların yüzde 19'unu buldu. Ticari bankaların döviz açığı büyüdü. Stagflasyon sürecine girildi.¹²

3.1.6 Türkiye’de 1990-2001 Döneminde Yaşanan Krizler

Türkiye’de 1990’lı yılların hemen başında sermaye üzerindeki sınırlamaların kalkması nedeniyle yabancı sermayeyi ülkeye çekebilmek için faiz oranları yüksek tutulmuştur. Faiz oranlarının yüksek tutulması bir yandan yabancı paranın ülkeye gelmesini sağlamış ancak yaklaşan dış borç ödemelerine kaynak bulmak amacıyla iç borçlanmaya gidilmesi ve iç borçlanma için de faiz oranlarının yüksek olması kamu kesimi borçlanma gereğinin GSMH’ye oranının 1993 yılında yüzde 4,8’den yüzde12’ye çıkmasına neden olmuştur.¹³

1993 yılında hükümetin faiz oranlarını düşürmesiyle, fonlar ve döviz borsaya yönelmiş, döviz kurları yükselmiştir. Merkez bankasının piyasaya döviz satması da dalgalanmaların durmasına çare olamamıştır. 1993 yılında Türkiye Cumhuriyeti ilk defa vergi gelirleriyle iç borç taksit ve faiz ödemelerini yerine getirememiştir.¹⁴ 1993 sonlarında başlayan kriz 1994’te patladı. İçeride zaten üst üste iki yıldır sürmekte olan temel dengesizliklerin üzerine Avrupa para piyasasındaki kargaşanın eklenmesi krizi tetikledi.¹⁵

1997 yılındaki Güneydoğu Asya krizi ve 1998 yılındaki Rusya krizi Türkiye’yi ilk önce borsadan çıkışlarla etkilemiş daha sonrada bu ülkelerdeki talep daralması nedeniyle ihracatın azalmasına neden olmuş ve bunun sonucunda kriz ortaya çıkmıştır.¹⁶

2000 yılında devreye giren istikrar programı büyük çöküşün baş sorumlusuydu. Türkiye, döviz kurunun çapaya bağlanmasıyla bunalıma girmeye

¹² Ankara Ticaret Odası (ATO), **Krizler Tarihi Raporu**, 2005

¹³ Bülent Güloğlu, Ender Altunoğlu, “Finansal Serbestleşme Politikaları ve Finansal Krizler: Latin Amerika, Meksika, Asya ve Türkiye Krizleri”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Ekim 2002, sayı 27, s.128

¹⁴ Mert Ural,“Finansal Krizler ve Türkiye”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi**, 2003, Cilt.18, sayı.1, s.17

¹⁵ Ankara Ticaret Odası (ATO), **Krizler Tarihi Raporu**, 2005

¹⁶ Melih Gürsoy, **a.g.e.** s.164

başladı. Cari işlemler açığı giderek büyüdü ve yıl sonunda 9,8 milyar dolara çıkararak tarihi bir rekor kırdı. Dolar çapası nedeniyle toplam kısa vadeli borçlar 28,9 milyar dolara, toplam dış borç stoku 114,3 milyar dolara çıktı. Yabancı bankalar vadesi gelmemiş kredilerini geri çekmeye başlayınca gecelik faizler aşırı yükseldi ve Türkiye tarihine "Kara Çarşamba" olarak geçen 22 Kasım 2000'de para krizi patladı. 13 banka ve çok sayıda aracı kurum battı. Kasım kriziyle artan faizler ve ödeme güçlüğü düşen bankaların vadesi dolmayan kredileri geri çağırması, iç pazarın daha da daralması bunda büyük rol oynadı. 19 Şubat'ta Çankaya Köşkü'nde yaşanan Anayasa kitapçığı tartışması krizi patlattı. 3,5 milyar dolarlık net sermaye çıkışıyla döviz fiyatları ve faizler tırmanışa geçti. Kriz öncesi 670 bin TL olan dolar Nisan'da 1 milyon 161 bine tırmandı. IMF programı çökmüştü.¹⁷

1994 ve 2001 krizleri karakteristik olarak diğerlerinden farklıydı. Krizler bankacılık sektörünü vurdu ve çok sayıda bankanın faaliyetleri durduruldu. 1999-2001 yıllarında 15 bankaya TMSF tarafından el konulmuştur.¹⁸

Sonuç olarak Türkiye Cumhuriyeti tarihi boyunca çok sayıda krizle sarsılmış ve ekonomik olarak büyük kayıplara uğramıştır. Türkiye cumhuriyetin ilanından bugüne ekonomik krizler yaşamamış olsaydı, Türk ekonomisi bugün çok farklı bir konumda olabilirdi.

3.1.7 Türkiye'de 2001-2012 Döneminde Yaşanan Krizler

Ekonomik krizin Türkiye ekonomisine etkileri hem finansal piyasalar hem de reel ekonomi üzerinde kendini göstermektedir. Türkiye ekonomisi cumhuriyetin kuruluş yıllarından günümüze kadar değişik boyutta krizlerle karşılaşmıştır. Bunlardan bir kısmı ekonominin iyi yönetilememesinden dolayı kendimizden kaynaklanmış, bir kısmı da dış ülkelerde oluşan krizlerden kaynaklanmıştır. Kendimizden kaynaklanan krizlere örnek olarak 2000 ve 2001 krizlerini, dışarıdan kaynaklanan krizlere de 1929 ve 1999 krizlerini verebiliriz. Ekonomik krizler genel olarak finansal piyasalarda başlamakta daha sonra reel ekonomiyi de etkisi altına

¹⁷ Ankara Ticaret Odası (ATO), **Krizler Tarihi Raporu**, 2005

¹⁸ Fatih Özatay, **a.g.e.** s.93

olarak tüm ekonomiyi kapsamaktadır.¹⁹ Bu nedenle 2008 yılında finansal sektörde başlayan küresel krizin Türkiye ekonomisine etkileri inceleme konumuzu oluşturacaktır.

2008 küresel ekonomik krizine bir bütün olarak bakıldığı zaman, Türkiye 2001 krizine göre daha az kırılabilir bir ekonomiye sahipti. Kamu bütçesinin durumu önceki kriz dönemlerine kıyaslanamayacak derecede iyi bir durumdaydı. Faiz ve enflasyon çok düşük düzeyde, yine kamu borçlanması önceki dönemlere göre hem uzun vadeli, hem de Türk Lirası cinsinden borçlanma oranı daha yüksek düzeyde gerçekleşmekteydi. Dolayısıyla kur artışı ekonomi için bir risk oluşturmuyordu. Diğer önemli bir nokta ise bankacılık sektörü 2001 yılına göre, kıyaslanamayacak derecede iyi idi. Bu dönemde en büyük risk cari açığa görülmekteydi. Tüm bu olumlu göstergelere rağmen, 2008 küresel ekonomik krizinden Türkiye ekonomisi, hem makro hem de mikro boyutta etkilenmiştir. Ülkenin makroekonomik göstergelerinde değişiklikler yaşanmıştır. Özellikle ekonomideki büyüme oranlarında ciddi değişiklikler olmuştur.²⁰

2008 küresel krizinin olumsuz etkileri, Türkiye ekonomisinin büyüme oranlarında, dış ticaretinde, işsizlik oranlarında kendini göstermiştir. 2001 ekonomik krizi sonrası kendisini toparlamaya çalışan Türk ekonomisi 2007 yılına kadar düzenli bir büyüme göstermiştir. Bu tarihten itibaren Türk ekonomisi küresel krizden ciddi şekilde etkilenerek, ekonomide büyük bir düşüş görülmüştür. Ekonomideki küçülme 2009 yılında da devam etmiştir. 2009 yılı sonunda Türk ekonomisindeki daralma nedeni ile GSYİH 953.974 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Küresel kriz, işsizlik oranlarında da artışa neden olmuştur. 2009 yılında işsizlik oranlarında hızlı bir artış gerçekleşmiştir. Türkiye'nin dış ticaret hacmi küresel kriz nedeni ile ciddi bir gerileme yaşamıştır. İhracat gerilemiş, ithalat ihracata oranla daha hızlı bir şekilde düşmüştür.²¹

Türkiye'nin 1994 yılından bu yana yaşadığı ekonomik krizlerin, özellikle 2001 yılında yaşanan ekonomik krizin etkilerinin devam ettiği süreçte yeni bir kriz

¹⁹ Süreyya Yıldırım, " 2008 Yılı Küresel Ekonomi Krizinin Dünya ve Türkiye Ekonomisine Etkileri" **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 2010, 12 (18) s. 49

²⁰ Fatih Özatay, **a.g.e.** s.138-139

²¹ TÜİK, (Çevrimiçi), <http://www.tuik.gov.tr/Start.do>, 09.01.2014

yaşanması, nedenlerden bir tanesi olarak gösterilmektedir. Krizin ülke ekonomisinde bu kadar etkili olmasındaki bir başka neden olarak da, krizi önleyecek ya da etkilerini azaltacak tedbirlerin çok geç alınması gösterilmektedir. Bu tedbirler, 2009 yılının Şubat ayında uygulanmaya başlamıştır.²²

2008 Küresel Krizi'nin Türkiye ekonomisi üzerindeki olumsuz etkileri Merkez Bankası Başkan Yardımcısı Mehmet Yörükoğlu tarafından şu sözlerle dile getirilmiştir:

“Artan belirsizlik ortamında risk algılamalarının bozulmasının ve güven kaybının etkisiyle kredi piyasasında kaynak akışının durması, gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ayrımı olmaksızın, iktisadi faaliyetlerde keskin bir yavaşlama yaşanmasına neden olmaktadır. Özellikle Ekim ayında finans piyasalarındaki dalgalanmanın boyutunun büyümesi, hem borçlanma imkânlarını sınırlamış, hem de borçlanma maliyetlerinin artmasına neden olmuştur. Krizin reel kesim üzerindeki etkileri 2008 yılının son çeyreğinde belirgin bir şekilde hissedilmeye başlamıştır. Tüketici ve reel kesim güven endekslerinde süregelen olumsuz seyir ve düşük kapasite kullanım oranları göz önüne alındığında dünyada iktisadi faaliyetteki gerilemenin önümüzdeki dönem içerisinde de süreceği düşünülmektedir.”²³

3.2 Küresel Ekonomik Krizin Türkiye’de Yaşanan Finansal Krize Etki Kanalları

Krizlerin yayılmasında, ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ve ekonomi büyüklükleri arasındaki farklılıklar önemli bir etkidir. Dünya piyasalarında küçük bir yere sahip ve küresel fiyatları veri almak zorunda olan Türkiye, Portekiz, Nijerya gibi ekonomilerde yaşanacak gelişmeler dünyanın geri kalan kısmını ciddi derecede etkilemez. ABD ve Almanya gibi gelişmiş ekonomiler, kendisinden küçük olan ekonomilerden kaynaklanacak şoklarda ya hiç etkilenmezler ya da çok az etkilenirler. Ancak bir ülke ekonomisi küresel fiyat oluşumlarını etkileyebilecek

²² Fatih Özatay, **a.g.e.** s.151-153

²³ Mehmet Yörükoğlu, **Küresel Mali Kriz ve Türkiye Ekonomisi**, T.C Merkez Bankası Tebliği, 26 Şubat 2009, s.1, (Çevrimiçi), http://www.tcmb.gov.tr/yeni/iletisimgm/Yorukoglu_ActiveAcademy.pdf, 28.05.2014

ölçüde büyük ise ABD veya Almanya gibi kendisinden kaynaklanacak olumlu veya olumsuz şoklar görece olarak küçük olan ülkelere doğru kolayca yayılır. Ekonomik şokların bu küresel yayılma ve bulaşma kanalları, uluslar arası mal, hizmet ve faktör akımları veya işlemleri tarafından oluşturulur. Dünyanın geri kalmış kısmındaki mal, hizmet ve faktör piyasalarına entegre olmuş her ülke ekonomisi, döviz piyasaları, iç ve dış piyasalar ile firmalar, hane halkları, ulusal merkez bankaları gibi yerli ve yabancı aktörlerin sınır ötesi alım satım işlemleri aracılığıyla ülkelerdeki olumsuz etkiler küresel bir yayılma süreci ile karşı karşıyadır.²⁴

ABD'deki bu ekonomik kriz, özellikle güçlü finansal ilişkiler kanalıyla dünyanın diğer gelişmiş ekonomilerine, özellikle AB ülkelerine de bulaştı. Gelişmekte olan ülkelerin ABD'deki krizden gelişmiş ekonomilere kıyasla görece daha az etkilendiği görüldü. ABD'de başlayan, dünyaya yayılarak derinleşen ekonomik kriz Yunanistan, İrlanda, İspanya ve Portekiz gibi AB ülkelerindeki eşanlı ekonomik sarsıntılarla neden olmuştur. Küresel ekonomik kriz gerek gelişmiş, gerekse Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelere yansımaları için birden fazla bulaşma kanalları ile olmuştur.²⁵

2008 yılında yaşanan küresel ekonomik kriz, Türkiye ekonomisini beş kanal aracılığı ile etkilemiştir. Bu kanallar şu şekilde açıklanmaktadır;

- Dış talepte düşüş
- Dış ve iç kredide azalma
- Ekonomiye duyulan güvenin azalması
- Yatırım Kanalı
- Aşırı-riskli varlık ticareti kanalı (birinci finans kanalı)

²⁴Aykut Kibritcioglu, **Küresel Krizin Almanya Ve Türkiye'ye Etkileri**, Sosyal Politika Ekonomisi ve İslam'daki Algılanışı Çalıştayı, Konrad Adenauer Vakfı, Ankara, 2010, s.147, (Çevrimiçi), http://www.kas.de/wf/doc/kas_23417-1522-12-30.pdf?110816144640, 18.02.2014

²⁵ **A.e.** s.149

3.2.1 Küresel Ekonomik Krizin Türkiye'ye Birinci Etki Kanalı: Dış Talepte Düşüş

Krizin Türkiye'yi etkilediği kanalların birincisi dış ticarettir. Türkiye 2001 krizinden farklı olarak, küresel krizin etkisiyle Türk ürünlerine olan dış talep küresel krizin etkisi ile ciddi boyutlarda azalmıştır. Küresel düzeyde ekonomilerin küçülmesi, küresel gelir düzeyinin düşmesi anlamına geliyor. Gelir düzeyi düşünce doğal olarak ta talep düşmüş oluyor.²⁶

Gelişmiş ülkelerde yaşanan durgunluk ve gelişmekte olan ülkelerin büyüme oranlarında görülen sert düşüşler, toplam dış talebin daralmasına, küresel ihracat artışının 2008 yılının son çeyreğinden itibaren sert bir şekilde gerilemesine neden olmuştur. Bu süreçten en çok etkilenen ekonomiler, ihracatın toplam gayri safi yurt içi hasıla içerisindeki payı yüksek olan ülkelerdir. Dış talep koşullarındaki bozulmaya paralel olarak yaşanan belirsizliğin etkisiyle, tüketici ve reel kesim güveni son yılların en düşük seviyesine gerilemiş, başta yatırım talebi olmak üzere iç talepte de sert bir daralma yaşanmıştır.²⁷

Bilindiği üzere, Türkiye dış ticarete toplam ticaret hacminin yarısını Avrupa Birliği üyesi ülkelerle yapmaktadır. Avrupa'nın 2008 küresel krizinden en çok etkilenen kıta olduğu ve 2009 yılında ülkelerin küçülmesi de dikkate alındığında Türkiye'nin de bundan etkilenmesi kaçınılmaz olmuştur.²⁸ Bu düşüşten öncelikle yatırım malları ve dayanıklı tüketim malları daha çok etkilenmiştir. Yarı dayanıklı ve dayanıksız mallar daha az etkilenmiştir. Bu durumda ihracat düşüyor ve sektörde çalışan işçiler, işini kaybetmiştir. 2001 krizi sonrası ihracatımız bir artış olmuştur. Bu dönemde ihracatımızın artmasına karşılık, 2008 küresel kriz sonrası ise ihracatımız hızla azalmıştır. Dış talepte bu düşüş, iç talepteki azalma ile birlikte öldürücü bir etkisi olmaktadır.²⁹

²⁶ Fatih Özatay, **a.g.e.** s.144

²⁷ Mehmet Yörükoğlu, **a.g.e.** s.1

²⁸ Mustafa Kutlay, "Küresel Finansal Krizin Türk Ekonomisine Etkileri", **Stratejik Boyut**, Ağustos Eylül Ekim, 2009, s.59

²⁹ Fatih Özatay, **a.g.e.** s.145

3.2.2 Küresel Ekonomik Krizin Türkiye'ye İkinci Etki Kanalı: Dış ve İç Kredide Azalma

Bu kanallardan en önemlilerinden birini krediler oluşturmaktadır. 2008 yılı krizinde bankalar, 2001 yılındaki krizde olduğu gibi yapısal bir bozulma yaşamamışlardır. 2008 yılında yaşanan kriz sonrasında bankalar, dışarıdan alacağı fonlardaki azalmanın önüne geçemeyince kredilerde ve döviz cinsinden borçlanmalarda zorluklarla karşılaşmışlardır. Türkiye' de hem bankalar, hem de şirketler, bilançosu hasarlı hale gelen dışarıdaki bankalardan kredi kullanmışlardır. Bu kanalın kapanması sonucunda, daralacak olan kredi hacmi, şirketleri ve bankaları bilanço küçültmeye zorlamıştır. Büyük şirketlerin aldıkları kredilerin azalması ise bu şirketlerin tedarik zincirlerini etkilemiştir. Kredi kanalı ile başlayan süreç mikro ve makro düzeyde domino etkisi yaratarak ekonomide bir daralmayı ortaya çıkarmıştır. Ticari kredilerdeki daralmanın etkisi ekonominin her alanında kendini göstermiştir. Küçük ölçekli işletmelerden büyük şirketlere kadar hemen her kesim bundan etkilenmiştir. Bu etkilenmeler sonucunda banka bilançolarında yapısal hasarların ortaya çıkması gündeme gelmiştir.³⁰

Kriz ortamında yurtdışındaki bankaların şirketlere ve tüketicilere açtıkları kredi miktarında azalması beklenir. Böyle bir ortamda bankalar nakitte kalmak istemeleri, kredi azalmasının birinci nedenidir. İkinci nedeni ise, krizle birlikte şirketlerin riskleri arttığı için bankalar şirketlere kredi vermek istemezler. Diğer bir neden, bankalar hem kendileri kredi bulmakta zorlanırlar, hem de kredi maliyetleri arttığı için kredi almamayı tercih ederler. Bu durum bankaların kredi açabilecekleri kaynakların bir kısmını dış borç geri ödemesinde kullanırlar. Son neden ise, iç talepte bir düşme varken yani şirketler ürettikleri mal ve hizmetleri satmakta zorlanıyorsa kredi almazlar. Aynı gerekçe tüketiciler içinde geçerlidir. İşini kaybetme olasılığı olan işçiler kredi almayı tercih etmezler.³¹

³⁰ TEPAV, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, **2007-08 Küresel Finans Krizi ve Türkiye: Etkiler ve Öneriler** s.4, (Çevrimiçi), <http://www.tepav.org.tr>, 01.02.2014

³¹ Fatih Özatay, **a.g.e.** s.147-148

3.2.3 Küresel Ekonomik Krizin Türkiye'ye Üçüncü Etki Kanalı: Ekonomiye Duyulan Güvenin Azalması

Üçüncü kanal ise, artan risk algılamasının ve azalan güvenin tüketici ve yatırımcı davranışlarını olumsuz etkilemesidir. Bu belirsizlik ortamından en hızlı olumsuz etkilenecek kalem özel yatırım harcamalarıdır. Aynı ortamın hane halkı psikolojisinde ve dolayısıyla beklentilerinde neden olacağı bozulma ile özellikle dayanıklı tüketimin hızla daralması kaçınılmaz olacaktır.

Artan belirsizlik ortamında risk algılamalarının bozulmasının ve güven kaybının etkisiyle kredi piyasasında kaynak akışının durması, gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ayrımı olmaksızın, iktisadi faaliyetlerde keskin bir yavaşlama yaşanmasına neden olmaktadır.³²

3.2.4 Küresel Ekonomik Krizin Türkiye'ye Dördüncü Etki Kanalı: Yatırım Kanalı

Krizin Türkiye'ye bulaşma kanallarından dördüncüsü ise yatırım kanalıdır. Burada ki yatırımlardan kasıt Uluslararası Doğrudan Yatırımlardır (UDY). UDY kanalında da dış ticarete yaşanan sıkıntının aynısını gözlemlemek mümkündür. Nasıl ki Türkiye dış ticaretinin yarısına yakını AB ülkeleri ile gerçekleştiriyorsa, Türkiye'ye son beş yılda gelen doğrudan yabancı yatırımın da yüzde 60'dan fazlası yine AB'den gelmekteydi. Avrupa genelinde birçok büyük bankanın ardı sıra iflas etmesi ile reel sektöre verilen kredi hacminin daralması ve koşullarının sıkılaştırılması neticesinde reel sektör de 'hayatta kalma' stratejileri uygulamaya yönelmiştir. Şüphesiz ki bu durum Türkiye gibi ülkelere yönelik yatırım planlarının askıya alınmasına ve doğrudan yabancı yatırımların büyük oranda kesintiye uğramasına sebep olmuştur. Krizin reel sektördeki etkileri daha ağır bir şekilde hissedilmeye başlandıkça ve finansal sermaye hareketlerine daha sıkı düzenlemeler

³² Mehmet Yörükoğlu, a.g.e, s.1

getirilmesi ile birlikte, doğrudan sermaye hareketlerinde de önemli daralmalar yaşanmıştır.³³

3.2.5 Küresel Ekonomik Krizin Türkiye'ye Beşinci Etki Kanalı: Aşırı Riskli Ticaret Kanalı (Birinci Finans Kanalı)

Beşinci ve son etki kanalı, aşırı riskli varlık ticareti kanalı, Kriz öncesinde ABD ile arasında var olan uluslararası finansal akımlar aracılığıyla, ileride “zehirli” (toxic) niteliğe bürünecek olan varlıklar (assets) edinmiş olan finansal aktörlerin varlığı ABD'nin krizinin ilgili ülke ekonomisine de bulaşması için büyük bir açık kapı yaratıyordu. Nitekim özellikle çeşitli AB ülkelerindeki ekonomik daralmanın yol açtığı ihracat düşmesi ve uluslararası finansman güçlüklerindeki artışlar nedeniyle genel güven azalışının da etkisiyle, Türkiye ekonomisi küresel krizden derinden etkilendi (2008-2009). Ancak, iç finans piyasalarının görece az gelişmiş olması ve küresel piyasalarda özellikle son on yılda iyice yaygınlaşan karmaşık türev finans ürünlerinin ticaretinin yapılmıyor olması sayesinde ilk (dolaysız) finans kanalı krizin Türkiye'ye de bulaşması açısından hemen hemen hiç etkili olmadı. Ancak bu kanal Yunanistan, İrlanda, İspanya ve Portekiz gibi diğer AB ülkelerini ciddi derecede etkilemiştir.³⁴

Türkiye'nin küresel krizden etkilenmesine neden olacak bu beş kanalın haricinde 2008 krizinde iç etkenlerin de etkisi olmuştur. Türkiye'de 2008-2009'da yaşanan ekonomik krizin sadece küresel krizden kaynaklandığını söylemek olanaksızdır. GSYİH 2005'ten itibaren bir düşüş eğilimi göstermesi, ekonomik krizin sadece dış kaynaklı olmadığını göstergesidir.

Özellikle 2009 yılındaki olumsuz göstergeler içinde büyüme oranının negatif olması, faiz oranlarının mevcut yüksek patikasında kalması, enflasyonun yükselmeye devam etmesi, hisse senedi fiyatlarının düşmesi, işsizliğin artması, Türk lirasının ise hızla değer kaybetmesi Türkiye ekonomisinin, küresel krizden etkilendiğinin göstergesidir. 2001 krizinden sonra yapılan fedakârlıkların ve başarıyla uygulanan ekonomik program sayesinde elde edilen kazanımlar 2009 yılındaki

³³ Mustafa Kutay, **a.g.m.** s.60-61

³⁴ Aykut Kibritcioğlu, **a.g.e.** s.149-150

verilerine göre kaybetme riski yüksek olmasına rağmen, alınan ekonomik önlere sayesinde Türkiye ekonomisi iyileşme görülmeye başlamıştır.

2008 Küresel kriz sonrası Türkiye’de olduğu gibi Yunanistan ekonomisinde de ekonomik krizlere neden olmuştur. Yunanistan ekonomisinde görülen ekonomik kriz, ülke ekonomisinde var olan zayıflıklar bu kriz nedeniyle belirgin bir hale gelmiştir. Küresel kriz Yunanistan ekonomisinde tetikleme etkisi göstermiştir.

3.3 Türkiye’de Yaşanan Finansal Krizin Ekonomik Etkileri

2008 küresel kriz sonrası Türkiye ekonomisi ciddi bir şekilde etkilenmiştir. İstihdam düzeyi GSYİH üzerinde, sanayi üretimini, dış borç stoku ve cari açık üzerinde etkileri oldu. 2001 yılı sonrası bankacılık sektöründe yapılan yapısal değişiklikler sayesinde olumsuz bir etki görülmedi.

3.3.1 Türkiye’de Yaşanan Finansal Krizin İstihdama Etkisi

Türkiye, üst üste yaşadığı krizlerin etkilerini üzerinden atamadan küresel ekonomik krize maruz kalmıştır. Yaşanan krizlere paralel olarak işgücü piyasaları bozulma ve uyum sağlama süreçlerini bir arada yaşamaktadır. Yaşanan son kriz birçok alanda etkili olmuştur. İhracatımızın yüzde 50’sini teşkil eden AB’nin krizden ciddi şekilde etkilenmesi, bu ülkelere yapılan ihracatın azalmasına neden olmuştur. Son yıllarda büyüme performansına önemli katkı yapan ihracatın azalması, istihdam düzeyinin gerilemesine neden olmuştur.³⁵

Ülkemizde ayrıca kriz beraberinde yaşanan net sermaye çıkışı nedeniyle reel sektörün dış kaynak bulma sıkıntısı baş göstermiştir. Krizle birlikte artan belirsizlik, güven ortamının ve ileriye dönük beklentilerin olumsuz etkilenmesi sonucunu doğurmuş, böylece yatırım kararlarında ertelemelere, ekonomik aktivitelerin yavaşlamasına ve mevcut üretim kapasitenin olumsuz kullanımına neden olmuştur.³⁶

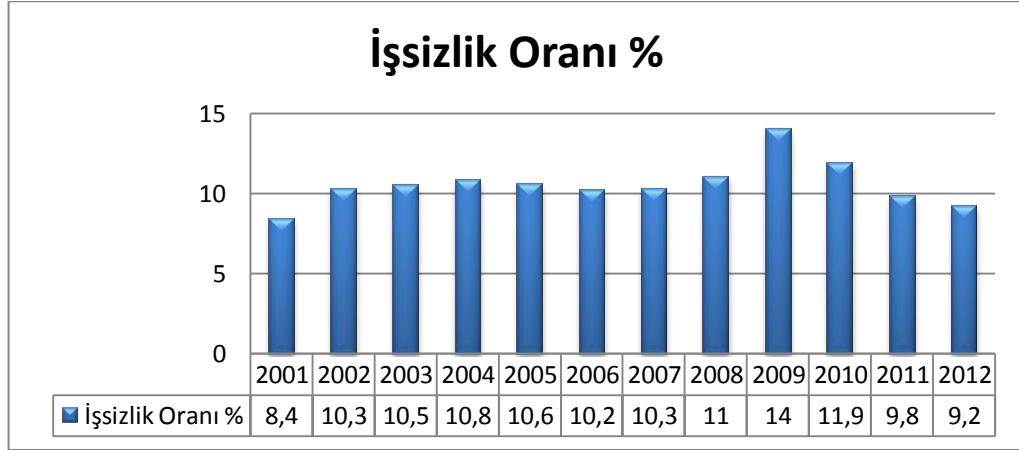
³⁵ Türkiye İş Kurumu, İŞKUR; **5. Genel Kurul Çalışma Raporu**, Ankara, Kasım, 2009, s.10

³⁶ **A.e** s.10

Finansal krizle birlikte hareketlenen istihdam sorunu, küresel ekonomik krizden bağımsız bir şekilde uzun zamandır süregelen bir olgudur. 2001 yılı Şubat krizinden önce Türkiye’de yüzde 10’un altında olan işsizlik rakamları özellikle 2001 yılı krizinden sonraki dönemlerde artışa geçmiştir. 2002 ile 2007 yılları arasında yataya yakın bir seyir izleyen işsizlik oranı, 2007 yılında yüzde 10,3’ü gördükten sonra, küresel krizin etkisiyle 2008 yılında yüzde 11 çıkmıştır. 2004 yılında yüzde 10,8’e kadar yükselen işsizlik oranı, sonraki yıllarda düşme eğilimi göstermiştir. Ancak ekonomik krizle birlikte yüzde 14’e kadar çıkan işsizlik, 2012’de yüzde 9,2’ye kadar gerilemiştir.

2009 yılı ikinci çeyrek itibarıyla toparlanma başlayan ekonomi ile birlikte düşme eğilimine giren işsizlik, sonraki dönemlerde gelen yüksek büyüme rakamlarının katkısıyla tek haneye kadar inmiştir. 2012 yılı boyunca ekonomide gerçekleşen yumuşak iniş dönemi işsizlikte düşme eğilimini durdurmuş ve düşen büyümeye rağmen istihdamda meydana gelen yüksek artışlar işsizliğin ortalama yüzde 9,2 seviyesinde yatay bir seyir izlemesine neden olmuştur.³⁷

Grafik 10: Türkiye İşsizlik Oranı (2001-2012)

Kaynak: TÜİK, “Seçilmiş Uluslararası Göstergeler”, (Çevrimiçi), <http://tuikapp.tuik.gov.tr/SecilmisUluslararasıGostergeler/degiskenlerUzerindenSorgula.do>, 10.03.2014

³⁷ TÜSİAD, **Türkiye Ekonomisi 2014**, Ekonomik Araştırmalar Bölümü, TÜSİAD, İstanbul, 2013, s. 18

2001 ve 2008 krizlerini başlatan nedenler birbirinden farklı olmasına rağmen, işsizlik verileri aynı yönde eğilim göstermiştir. 2001 sonrası artan işsizlik oranı, daha sonraki dönemlerde yüksek bir oranda olmuştur. 2008 krizi sonrası işsizlik oranı üzerinde benzer bir etki göstermiştir.³⁸ TÜİK verilerine göre (Grafik 10); 2001 yılında yüzde 8,4 olan işsizlik oranı ekonomik krizle birlikte yükselmiştir. 2002 yılında işsizlik oranı yüzde 10,3 oranında gerçekleşmiş ve 2009 yılında ekonomik krizin asıl etkilerini göstermeye başlamış ve işsizlik oranı yüzde 14'e yükselmiştir. 2001-2012 dönemlerindeki işsizlik oranlarındaki değişimi izlediğimiz zaman 2009 yılından sonra işsizliğin hızlı bir artış gösterdiği görülmektedir. Devam eden yıllarda ise işsizlik oranında bir azalma olmuştur.

2008 yılının son çeyreğinde dış talepte gözlenen keskin daralmanın sanayi sektörü ile bağlantısı güçlü olan hizmet sektörlerine yayılan olumsuz etkisi, iş gücü piyasasına da belirgin biçimde yansımıştır. İşsizlik oranlarının tarihsel yüksek düzeylere çıkmasıyla birlikte, dış talebin ardından 2009 yılı ilk çeyreğinde iç talep koşulları da hızla bozulmuştur. Böylelikle, 2008 yılının son çeyreğinin ardından 2009 yılının ilk çeyreğinde de iktisadi faaliyette sert düşüş yaşanmıştır. Nihai yurt içi talep, ikinci çeyrekte mali tedbirlerin etkisiyle özel tüketim kaynaklı hızlı bir toparlanma sergilese de, vergi teşviklerinin kademeli biçimde geri alınmasıyla birlikte yavaşlamaya başlamış ve üçüncü çeyrekte yataya yakın bir seyir izlemiştir. Buna karşılık, dış talepteki yavaş toparlanma eğilimi sürmüştür. Bu çerçevede GSYİH ikinci çeyrekteki kayda değer yükselişin ardından, üçüncü çeyrekte dönemlik bazda daha düşük bir büyüme kaydetmiştir.³⁹

Krizle birlikte Türkiye ekonomisinde büyüme, kapasite kullanım oranlarını düşmüş ve kapanan işyeri sayısındaki ciddi artışlar olmuştur. İstihdam düzeyi ile milli gelir arasında doğru orantılı bir ilişki vardır. Yani istihdam düzeyi arttıkça, reel milli gelirden artar.⁴⁰ Büyüme oranı arttıkça, GSYİH ve istihdam düzeyi artar ve işsizlik azalır. İşte bu ilişki grafik 11'de gösterilmiştir. Büyüme oranlarının azalması ile birlikte 2007 yılından sonra işsizlik oranı artış göstermeye başlamıştır. GSYİH 2009 yılında yüzde 4,8 gerilerken aynı dönemde işsizlik yüzde 14'leri görerek rekor bir düzeye yükselmiştir. 2009 yılında yüzde 14 ile zirveyi görmüştür. GSYİH görülen

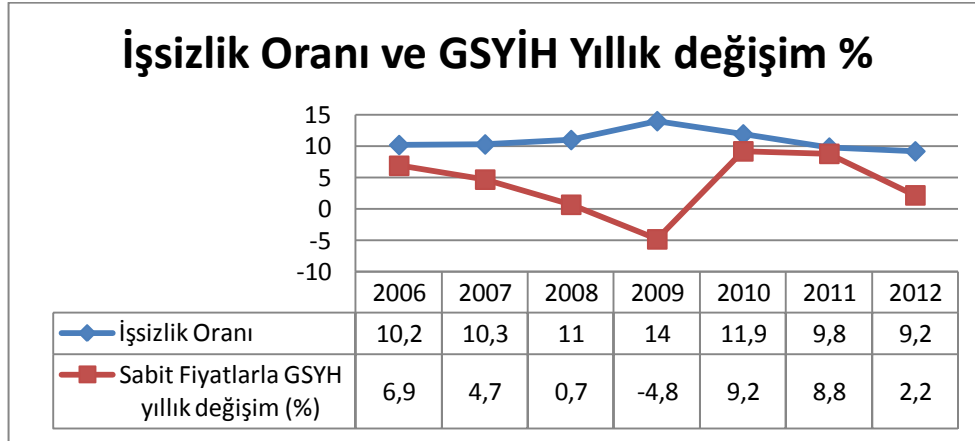
³⁸ Ümit İzmen, v.d. **2010 yılına girerken Türkiye Ekonomisi**, TÜSİAD, İstanbul, 2009, s.15

³⁹ TCMB **Yıllık Rapor 2009**, Ankara, Basım Ömür Matbaacılık 2010, s.34

⁴⁰ Sadun Aren, **a.g.e** s.5

büyümeye paralel olarak işsizlik oranı tekrar azalmaya başlayarak 2012 yılında 9,2'ye gerilemesi grafikte görülmektedir.

Grafik 11: Türkiye İşsizlik Oranı ve GSYİH Yıllık değişim %

Kaynak, TÜİK, “Seçilmiş Uluslararası Göstergeler”, (Çevrimiçi), <http://tuikapp.tuik.gov.tr/SecilmisUluslararasıGostergeler/degiskenlerUzerindenSorgula.do>, 10.03.2014

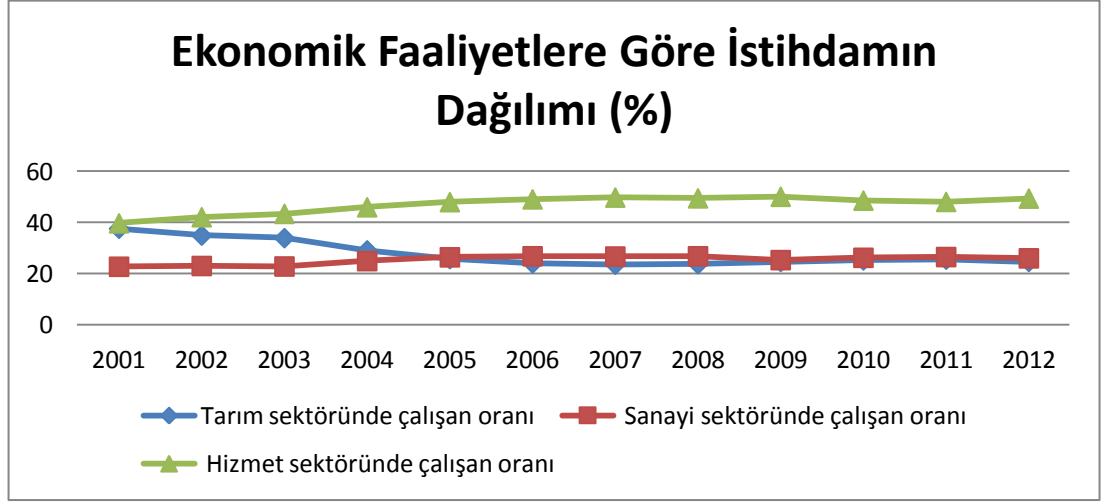
Yaşanan krizler sonrası 2002-2005 yıllarında uygulanan politikalar sonucunda ekonomik göstergelerde yaşanan iyileşme, işsizlik oranlarında kendini gösterememiştir.⁴¹ Türkiye'nin hızlı büyüme performansı göstermesine rağmen, istihdamda yeterli seviyede artış sağlayamaması, ekonomik büyüme ile birlikte tarım sektörünün milli gelir içindeki payı küçüldükçe tarımdan kopan işgücü fazlası tarım dışı sektörlere aktarılmakta; ancak yüksek işgücü arzı oranları nedeniyle toplam işsizlik azaltılamamaktadır.

Grafik 12'de ekonomik faaliyetlere göre istihdamın dağılımı oranı görülmektedir. Grafik 12'de istihdam edilenlerin oranına bakıldığında, tarım alanında sürekli bir azalma meydana gelmiştir. Ekonomik krizin etkisi görülmesi ile birlikte 2008 ve 2009 yılında tarım alanında istihdam olan nüfusta bir artış kaydedilmektedir, bunun temel nedeni tarımda istihdam edilen ve kalifiye olmayan işgücünün büyük şehirlere göç etmesi ve finansal kriz dolayısıyla geri dönüş yapıp tarıma yönelmesi düşünülebilir. 2002 ile 2005 yılları arasında tarım alanında ayrılan işgücü, işsizliğin

⁴¹Ümit İzmen, **2006 Yılına Girerken Türkiye Ekonomisi: İstikrardan Sürdürülebilir Büyümeye**, İstanbul, TÜSİAD Yayınları, Yayın No 141, Aralık, 2005, s.10

azalmasını engellerken 2008 yılı sonrası işgücünün tarıma yönelmesi işsizliğin artmasına engel olduğu gibi; işsizlik oranının azalmasına da etki yapmıştır.

Grafik12: Ekonomik Faaliyetlere Göre İstihdamın Dağılımı (%)

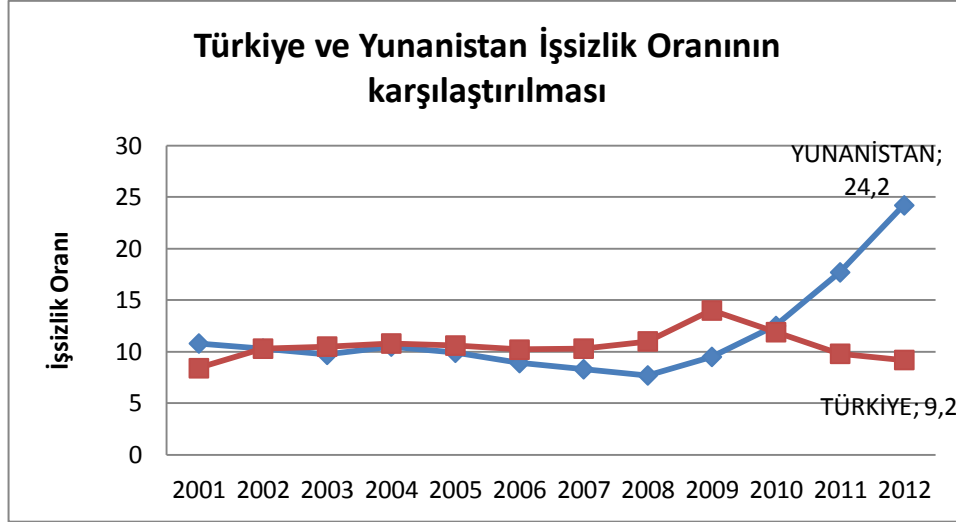

Kaynak: TÜİK, "Temel İstatistikler ", (Çevrimiçi), <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, 14.03.2014

2001 yılından itibaren sanayi sektöründe çalışan işgücünde bir artış görülmektedir. 2009 yılına kadar sanayi sektöründe istihdam edenlerin oranı ortalama olarak yüzde 26,5'dir. Sanayi sektöründe istihdam olanların oranı, 2009 yılında yüzde 25,3 oranına gerilemiştir. GSYİH da görülen büyümeye paralel olarak sanayi sektöründeki istihdam oranı artarak yüzde 26'ları tekrar yakalamıştır Hizmet sektörü ise 2004 yılından, 2009 yılına kadar hizmet sektöründe bir artış olmuştur. 2009 yılında hizmet sektöründe istihdam oranı yüzde 50,1 olduktan sonra azalış göstermektedir.

Grafik 13'de Yunanistan ile Türkiye'nin işsizlik oranı karşılaştırılmıştır. 2008 yılında işsizlik yüzde 7,3 oranında gerçekleşmiştir. Aynı dönemde Türkiye'de işsizlik 11,9 oranında gerçekleşmiştir. 2008 yılında Yunanistan Türkiye istihdam oranları karşılaştırıldığında Yunanistan Türkiye'ye daha iyi bir durumda olduğu net bir şekilde görülmektedir

Grafik 13: Türkiye ve Yunanistan İşsizlik Oranının karşılaştırılması

Kaynak: TÜİK, "Seçilmiş Uluslararası Göstergeler", (Çevrimiçi), <http://tuikapp.tuik.gov.tr/SecilmisUluslararasıGostergeler/degiskenlerUzerindenSorgula.do>, 26-04-2014

ELSTAT, Ελληνική Στατιστική Αρχή, "Εργατικό Δυναμικό ", (Çevrimiçi), http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/PAGE-themes?p_param=A0101, 20.02.2014

2008 finansal kriz sonrası her iki ülkenin işsiz sayısında bir artış meydana gelmiştir. Türkiye 2009 yılında işsizlik yüzde 14 olarak zirve yaptıktan sonra inişe geçmiştir. Yunanistan'da ise; 2008 sonrası işsizlik oranı hızla artmaya başlamış ve 2013 yılında düşüş trendine girmemiştir. Yunanistan istatistik kurumu (ELSTAT) verileri göre işsizlik oranı 2013 üçüncü çeyrekte yüzde 27 ile zirve yapmıştır. Sonuç olarak Yunanistan krizi etkisi Türkiye'ye göre daha yıkıcı ve toplumu ciddi bir şekilde etkilemiştir ve etkilemeye devam etmektedir.

3.3.2 Türkiye'de Yaşanan Finansal Krizin GSYİH'ya Etkisi

GSYİH, 2001 krizinde sonra kararlılıkla uygulanan makro ekonomik politikaların ve mikro reformların etkisiyle 2002 yılının ilk çeyreğinden itibaren 27 çeyrek boyunca kesintisiz büyüme süreci devam etmiş, global krizin etkisiyle 2008 yılı son çeyreğinde ilk defa daralma görülmüştür. 2003-2007 döneminde yıllık ortalama yüzde 6,9 oranında ekonomik büyüme gerçekleşmiştir. Küresel krizin

etkisiyle yavaşlayan ekonomik faaliyetler dolayısıyla azalan büyüme hızı nedeniyle 2009 yılı büyüme oranı yüzde -4,8 olarak gerçekleşmiştir.

2008 yılının ikinci yarısında Türkiye ekonomisi oldukça yavaşlayan uluslararası ekonomik koşulların etkisi altında kalmıştır. Küresel kriz, neredeyse her sanayiye ve coğrafi bölgeyi etkisi altına almıştır. 2008 yılının ilk döneminde tüketim ve yatırım harcamalarının canlanması ile beraber Türkiye ekonomisi, yüzde 7,3 oranında büyümesine rağmen ikinci dönemden itibaren yavaşlamaya başlamıştır. Yılın son döneminde ise küresel krizin etkileriyle ihracat, tüketim ve yatırım harcamalarındaki daralma ekonomimizi yüzde 6,2 oranında küçülmüştür. Talep daralması özellikle imalat sanayi, inşaat ve ticaret sektörlerinde üretim düşüşler meydana getirmiştir. 2008 yılında dünya ekonomisinin daralmasına paralel olarak Türkiye ekonomisinin de büyüme oranında yavaşlama meydana gelmiştir.⁴²

Küresel anlamda 2008 finansal krizi tüm ekonomileri etkilemekle beraber krizin etkilerinin asıl olarak hissedilmesi 2009 yılında gerçekleşmiştir. Küresel krizin etkisi ile 2009 yılında yüzde 4,8 küçülen Türkiye ekonomisi 2010'dan itibaren tekrar büyümeye başlamıştır. Hatta Türkiye ekonomisi, 2010 yılının kaydettiği yüzde 9,2'lik büyüme performansı ile dünyada üst sıralarda yer almıştır.

Krizin etkisinin en yoğun hissedildiği 2008 üçüncü çeyreğinden itibaren kamu dışında talep büyük ölçüde düşmüştür. Özellikle özel kesim tüketim harcamalarında üçte bir oranında düşüşler göze çarpmaktadır. Talepteki daralmanın ağırlıklı olarak yurt içi talepten kaynaklı olduğu, dış talepte de bir düşme olmasına karşın, yurtdışı talepteki daralmaya göre düşük düzeyde kaldığı da dikkat çekmektedir.

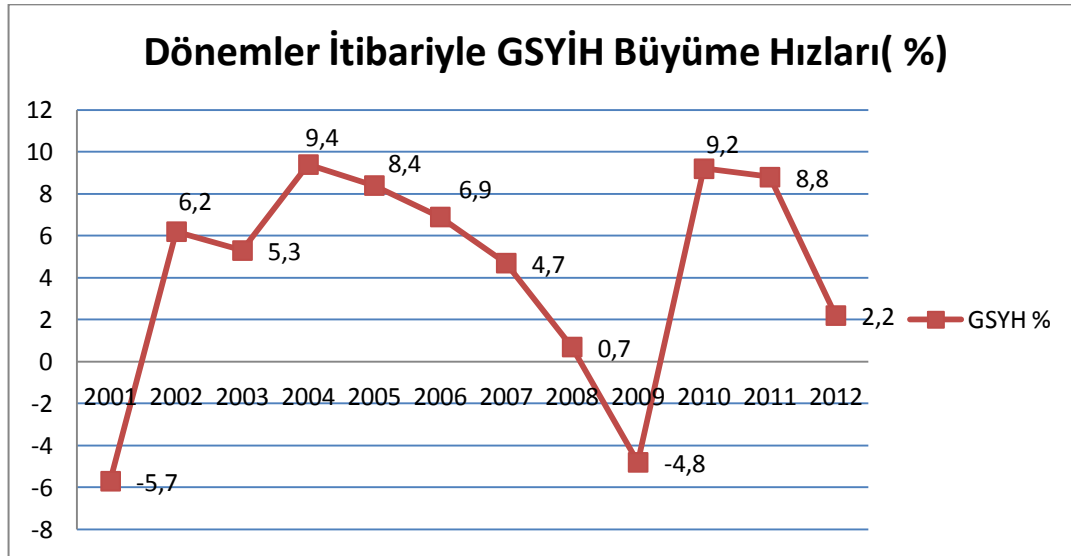
GSYİH 2009 yılı ilk çeyreğinde yıllık bazda yüzde 14,7 gibi yüksek oranlı gerileme göstermiş, ikinci ve üçüncü çeyrekte ise yıllık bazda sırasıyla yüzde 7,9 ve yüzde 3,3 oranlarında azalmıştır. Böylece, GSYİH yılın ilk dokuz aylık döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 8,4 oranında gerileme kaydetmiştir. Harcama unsurları incelendiğinde, özel kesim talebinin büyümeye yaptığı olumsuz katkının ikinci ve üçüncü çeyreklerde görece olarak azaldığı görülmektedir. İthalattaki

⁴² TOBB, Ekonomik Rapor 2008, s.i , (Çevrimiçi), <http://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/ekonomik%20rapor.pdf>, 12.03.2014

daralmanın ihracattaki daralmadan daha yüksek olması sonucu net ihracat ilk üç çeyrekte büyümeye olumlu katkı yapmıştır.

Grafik 14'de 2001-2012 döneminde ekonomik krizlerinin büyüme oranları üzerindeki etkilerinin görülmektedir. Grafik incelendiğinde, 2001 ekonomik kriz döneminde Türkiye ekonomisi 5,7 oranında küçüldüğü görülmektedir. Alınan ekonomik tedbirlerle Türkiye ekonomisi toparlama sürecine girecektir. Büyüme oranının 2006 yılından itibaren düşüşe geçtiği görülmektedir. 2008 yılının ikinci yarısından itibaren de ciddi düşüşler kaydedilmiş ve 2009 yılı itibariyle negatif büyüme rakamlarına geçilmiştir. 2009 yılının ilk çeyreğinde yüzde 14 civarında gerileme kaydeden GSMH rekor bir düşüş yaşamıştır. Grafik incelendiğinde 2009 yılı büyüme oranının (-4,8) negatif değer aldığı görülmektedir. Bu veriler, küresel ekonomik krizin Türkiye ekonomisinde büyüme oranlarını olumsuz etkilediği sonucuna varılmaktadır.

Grafik 14: Dönemler İtibariyle GSYİH Büyüme Hızları(%)

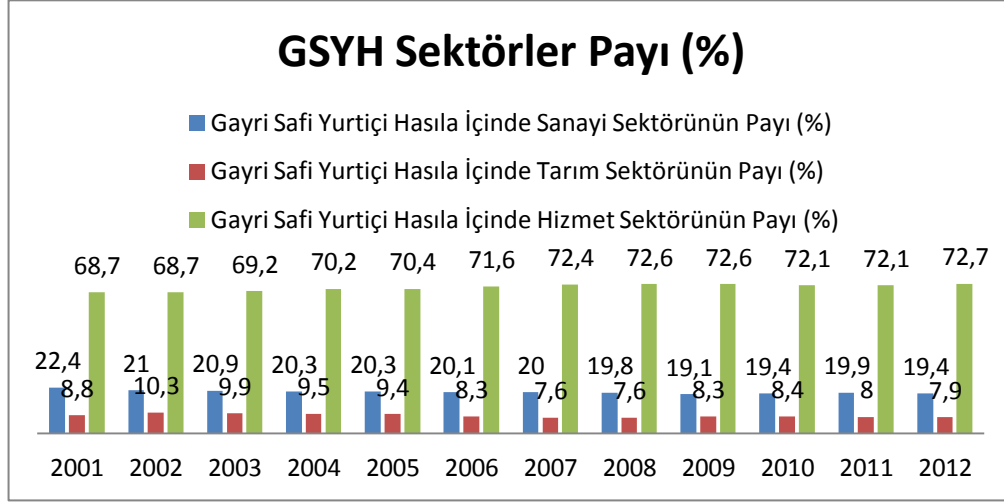

Kaynak:TÜİK, "Seçilmiş Uluslararası Göstergeler", (Çevrimiçi), <http://tuikapp.tuik.gov.tr/SecilmisUluslararasıGostergeler/sorguSayfa.do?target=degisken#>, 13.5.2014

2008 yılında Türkiye Ekonomisinde başlayan küçülme, 2009 yılından sonra, güçlü ve kalıcı bir toparlanma süreci yakalamıştır. Küresel finansal krizin Türkiye ekonomisi üzerinde GSYİH büyümesi açısından yarattığı tahribat Çin, Arjantin ve Hindistan gibi gelişmekte olan ülkelere göre daha fazla olmakla beraber, Türkiye ekonomisi toparlanma ve büyüme sürecini bu ekonomilerle aynı süre

içerisinde yakalamayı başarmıştır. GSYİH, 2011 ilk çeyreğinde, Türkiye ekonomisi yıllık büyüme hızı itibarıyla, Çin ve Arjantin'den daha yüksek bir orana ulaşarak büyüme sıralamasında dünya birincisi olmuştur.⁴³

Grafik15:Türkiye GSYİH Sektörler Payı (%)

Kaynak: TÜİK, "Seçilmiş Uluslararası Göstergeler", (Çevrimiçi), <http://tuikapp.tuik.gov.tr/SecilmisUluslararasıGostergeler/degiskenlerUzerindenSorgula.do#>, 15.05.2014

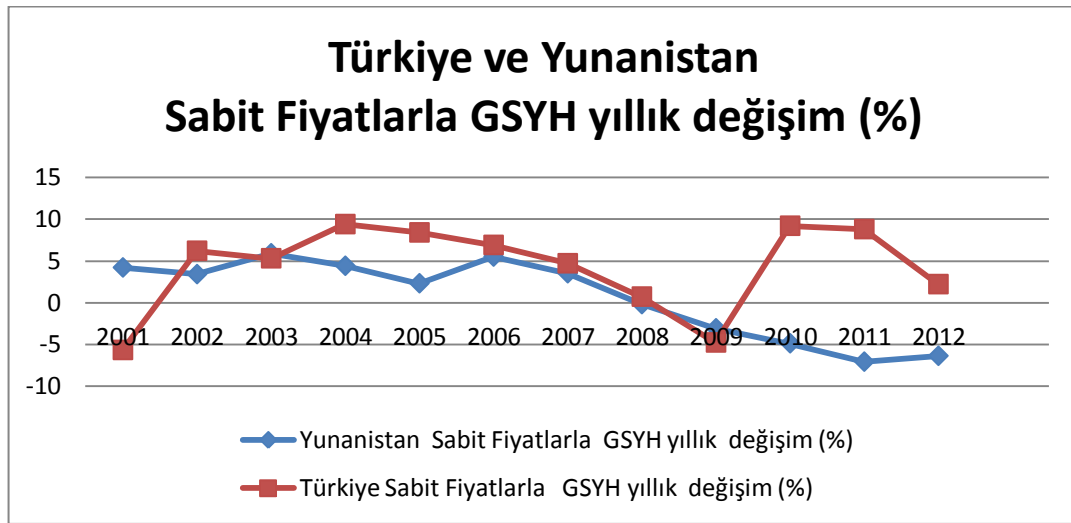
Kriz sonrası sanayi sektörü grafik 15'de görülüşü üzere GSYİH içindeki payı azalmış, 2007 yılında yüzde 20 olan pay 2009 yılında yüzde 19,1 gerilemiştir. 2007 ve 2008 yıllarında GSYİH tarım sektöründeki payı 7,6 iken, bu oran 2009 yılında 8,3 olarak gerçekleşmiştir. Hizmet sektörüne ise 2007 yılında GSYİH içindeki payı yüzde 72,4 iken bu oran 2009 yılında 7,6 ya yükselerek bir miktar artmıştır.

Grafik 16'ya göre, Türkiye 2001 yılında ekonomik kriz yaşarken Yunanistan ekonomisi yüzde 4,2 büyüme gerçekleştirmiştir. Aynı dönemde Türk ekonomisi ise yüzde 5,7 küçülmüştür. 2001 yılında Yunanistan ekonomisi, Türkiye ekonomisine göre daha sağlıklı bir yapıya sahiptir. 2001 krizi sonrası alınan önlemler sayesinde hızlı bir şekilde iyileşme gösteren Türkiye ekonomisi yüzde 6,2 büyüme gerçekleştirmiştir. Aynı dönemde Yunanistan ekonomisi ise sadece 3,4 oranında büyüyerek, Türkiye ekonomisinin büyüme oranının altında kalmıştır. 2006 yılından sonra ise her iki ülke ekonomisinde GSYİH sürekli bir düşüş olduğu görülmesine

⁴³ TUSİAD, **Türkiye Ekonomisi 2012**, TUSİAD Ekonomik Araştırmalar Bölümü, TUSİAD, İstanbul, 2011 s.1

rağmen her iki ülke gerekli tedbirleri almakta geç kalmışlardır. 2009 yılında Türkiye ekonomisi yüzde 4,8 küçülerek dip yapmıştır. Yunanistan ekonomisi ise 2011 yılında yüzde 7,1 küçülerek dip yapmıştır. 2010 yılında itibaren Türkiye pozitif büyüme gerçekleştirmesine rağmen, Yunanistan 2012 yılında toparlanma sürecine girememiş ve GSYİH'da büyüme negatif değer göstermeye devam etmiştir.

Grafik16: Türkiye ve Yunanistan Sabit Fiyatlarla GSYİH yıllık değişim (%)

Kaynak, TÜİK, "Seçilmiş Uluslararası Göstergeler", (Çevrimiçi), <http://tuikapp.tuik.gov.tr/SecilmisUluslararasıGostergeler/degiskenlerUzerindenSorgula.do#>, 18.05.2014

ELSTAT, (Çevrimiçi) http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/PAGEthemes?p_param=A0704&r_param=SEL84&y_param=2012_04&mytabs=0, 18.05.2014

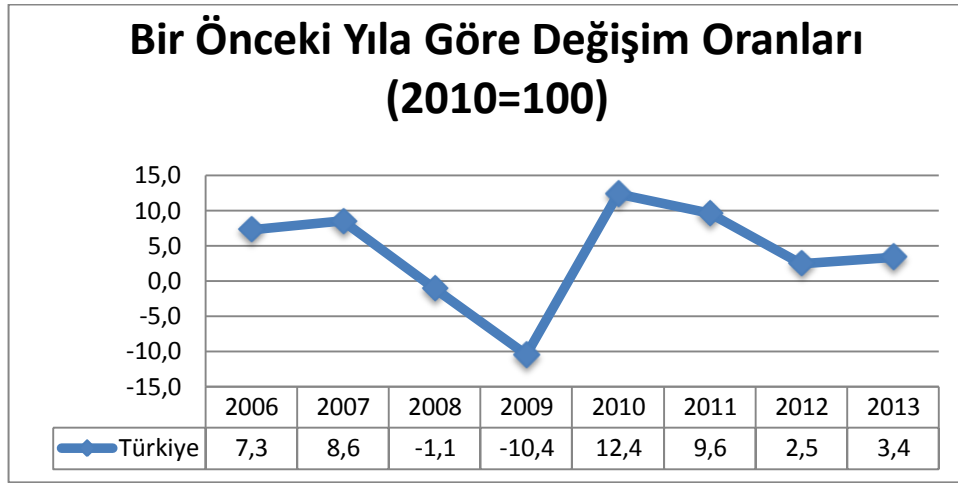
3.3.3 Türkiye'de Yaşanan Finansal Krizin Sanayi Üretimine Etkisi

Türkiye'nin sanayi üretimi, 2008-2009 krizi karşısında, gerek gelişmekte olan, gerekse gelişmiş ekonomilerdekenden önce sert bir düşüş yaşadı. Ancak, hızlı bir, toparlama sürecine girmiştir.⁴⁴

⁴⁴ Aykut Kibritçioğlu, **a.g.e** s.154

Grafik 17'ye göre, Küresel ekonomik krizin başlaması ile birlikte 2008 yılında sanayi üretimi yüzde 1,1 küçülmüştür. 2009 yılında ise sanayi üretimi yüzde 10,4 küçülmüştür. Türkiye ekonomisi 2009 yılında gerçekleşen yüzde 10,4 küçülmenin ardından, hızlı bir toparlanma sürecine giren ülke ekonomisi, 2010 yılında bir önceki yıla göre yüzde 12,4 büyüme kaydetmiştir.

Grafik17: Sanayi Üretimi Bir Önceki Yıla Göre Değişim Oranları (2010=100)

Kaynak: TÜİK, “Temel İstatistikler “, (Çevrimiçi),
<http://tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, 11-08-2014

Küresel kriz, Türkiye ekonomisinin iç dinamiklerinden kaynaklı olmamasına rağmen, kriz nedeniyle dış piyasalarda yaşanan talep daralması nedeniyle ihracat yapan sektörlerimizi çok etkilenmişlerdir.

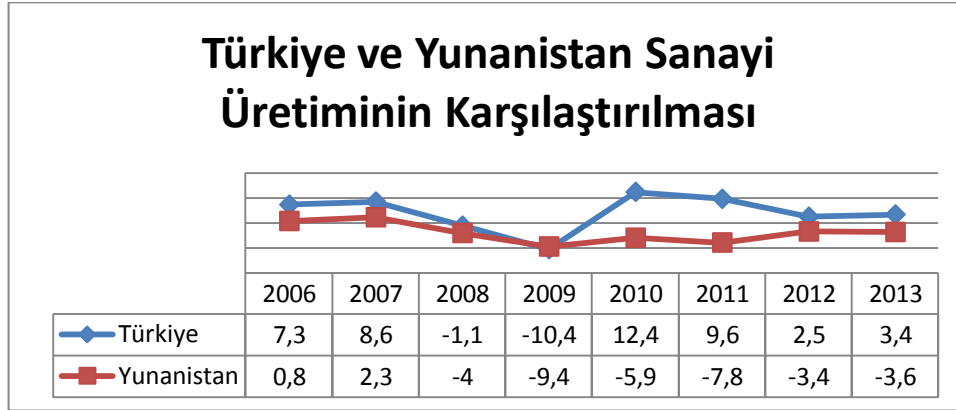
Sanayi sektörü katma değeri 2008 yılının birinci üç aylık döneminde yüzde 8,8, ikinci üç aylık dönemde yüzde 5 artarken, uluslararası piyasalardaki dalgalanmanın reel sektöre yansımalarıyla üçüncü üç aylık dönemde ancak yüzde 0,9 düzeyinde artmış, sanayi durma noktasına gelmiştir. Dördüncü üç aylık dönemde sanayi sektörü katma değeri krizin etkilerinin derinleşmesiyle yüzde 9,6 azalmıştır. Böylece 2008 yılında 2007 yılına göre sanayi sektörü katma değerinde yüzde 1,1 artış gerçekleşmiştir. Alt sektörler itibariyle madencilik ve taş ocakçılığı sektörü katma değerinde yüzde 5,4, enerji sektörü katma değerinde yüzde 3,8 ve imalat sanayi sektörü katma değerinde yüzde 0,8 artış meydana gelmiştir.⁴⁵

⁴⁵ TOBB Ekonomik Rapor 2008, a.g.e. s. 41

2001 yılında dış talebin kuvvetli olması, dış pazarlara yönelen sanayi üretimi kısa süre içinde toparlanmasını kolaylaştırmıştır. 2009 yılında ise, hem zayıf iç hem de zayıf dış talepten dolayı sanayi üretimindeki toparlanma uzun süre almıştır. Makroekonomik dengesizlikler sonucunda ortaya çıkan 2001 krizi, bu güne kadar Türkiye’de görülen en derin krizdir. 2008 yılının sonunda başlayan 2009 krizi ise, Türkiye’de ekonomik aktiviteyi ciddi ölçüde daraltmış olmasına rağmen, 2001 krizindeki gibi büyük çalkantılara yol açmamıştır.⁴⁶

Grafik 18’de Türkiye ve Yunanistan’ın sanayi üretimi karşılaştırılmıştır. 2008 Küresel krizle birlikte Yunanistan ve Türkiye sanayi üretiminde bir daralma görülmektedir. 2009 yılında krizin etkisi daha çok görülmeye başlamasıyla, sanayi üretimi Türkiye’de yüzde 10,4, Yunanistan’da 9,4 azalmıştır. 2010 yılından itibaren Türkiye ekonomisi hızlı bir toparlanma sürecine girmesine rağmen, Yunanistan ekonomisi küçülmeye devam etmiştir. Yunanistan sanayi üretimi 2013 yılında yüzde 3,6 azalmıştır. 2008 yılında sanayi üretimindeki azalma, 2013 yılında da devam etmektedir.

Grafik 18:Türkiye ve Yunanistan Sanayi Üretiminin Karşılaştırılması

Kaynak: TÜİK, “Temel İstatistikler “, (Çevrimiçi),
<http://tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, 14.10.2014

Bank of Greece “Summary Of The Annual Report 2013” (Çevrimiçi),
http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/Summary_Annrep2013.pdf, 15.10.2014

⁴⁶ Ümit İzmen, v.d. **2010 Yılına Girerken Türkiye Ekonomisi**, TÜSİAD, İstanbul, 2009, s.15

3.3.4 Türkiye’de Finansal Krizin Dış Borç Üzerindeki Etkisi

Türkiye’de dış borç stoku 2001 yılından itibaren sürekli yükselme eğilimi gösterirken, dış borç stoku artış hızı, küresel krizin etkilerinin ortaya çıkmaya başladığı 2008 yılında yavaşlamıştır.⁴⁷ Dış borç stoku 2009 yılında küresel krizin ekonomik aktivitelerde yarattığı daralma ile birlikte gerileme göstermiştir. 2010 yılına gelindiğinde ise küresel anlamda ekonomik toparlanmanın başlamasıyla borçlanma olanakları da artmıştır. 2009 yılında yüzde 4,2 oranında azalan dış borç stoku, 2010 yılında yüzde 8,0’lık artışla 290.350 milyon dolara yükselmiştir.⁴⁸

Tablo 7:Türkiye Brüt Toplam Dış Borç Stoku

(Milyon ABD Doları)	Kamu Sektörü	TCMB	Özel Sektör	Türkiye Brüt Dış Borç Stoku (I+II+III)	Türkiye Brüt Dış Borç Stoku / GSYİH (%)
	Toplam Dış Borç Stoku (I)	Toplam Dış Borç Stoku(II)	Toplam Dış Borç Stoku(III)		
2001	47.129	24.351	42.112	113.592	57,7
2002	64.533	22.003	43.056	129.592	56,2
2003	70.844	24.373	48.941	144.157	47,3
2004	75.668	21.410	64.058	161.136	41,3
2005	70.411	15.425	84.899	170.735	35,5
2006	71.587	15.678	120.807	208.072	39,5
2007	73.525	15.801	160.689	250.015	38,5
2008	78.306	14.066	188.518	280.890	37,9
2009	83.482	13.162	172.175	268.819	43,6
2010	89.081	11.565	191.020	291.665	39,9
2011	94.238	9.334	200.006	303.578	39,2
2012	103.983	7.088	227.661	338.732	43,1
2013	115.862	5.234	268.177	389.273	47,4

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, “Türkiye Brüt Toplam Dış Borç Stoku”, (Çevrimiçi), <http://www.hazine.gov.tr/default.aspx?nsw=EilDPQez15w=H7deC+LxB18=&mid=120&cid=12&nm=634>, 21.10.2014

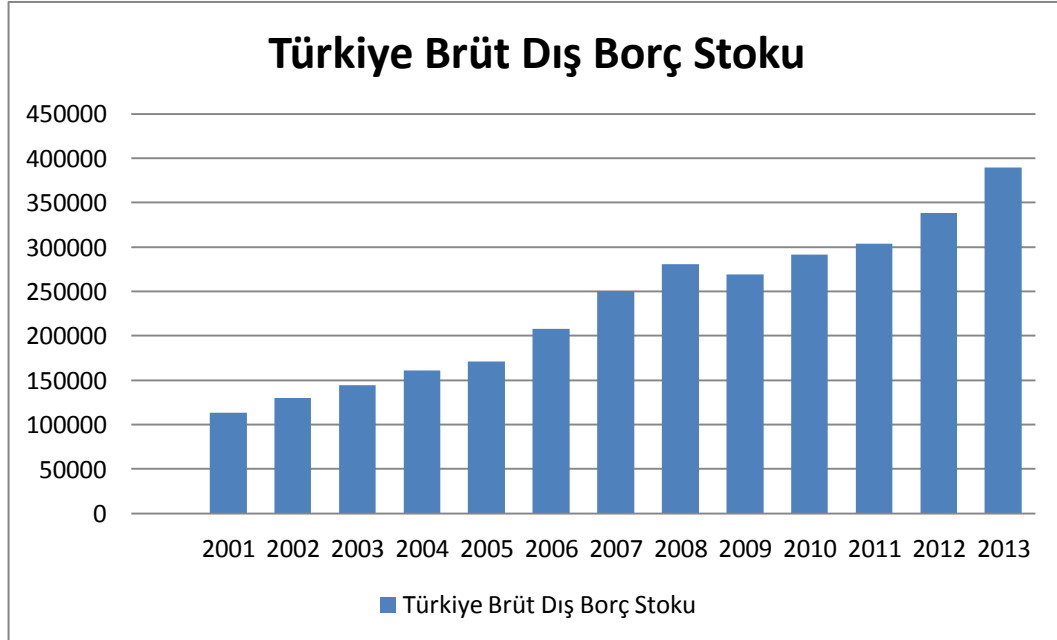
⁴⁷ TOBB, Ekonomik Rapor 2009, **a.g.e** s 111

⁴⁸ TOBB, **Ekonomik Rapor 2010**, TOBB Yayın No: 2011/135,Ankara, 2011, s 120

2001 yılında 113.591,7 milyon dolar olan dış borç ekonomik kriz dönemi hariç devamlı bir artış göstermiştir. Tablo 7'de yıllara göre dış borçtaki değişim görülmektedir. Toplam dış borçta özel sektörün payı kamu sektörüne daha yüksektir. Türkiye dış borçlarını çevirme konusun ciddi bir sıkıntı görülmemektedir. Hem toplam borç stoku içinde kamunun payı düşük, hem de borç stoku/GSYİH'ya oranı Maastricht Kriteri'ninde altında gerçekleşmiştir.

2002 yılı sonrası alınan önlemler sayesinde dış borç stokunun GSYİH oranının düşüş eğilimi başlamıştır. Bu oran aynı zaman Türkiye'nin Maastricht Kriterine uygun bir borç stokuna sahip olduğunu göstermektedir. 2004 yılı sonrası düşüş devam etmiştir, ancak 2008 ekonomik kriz sonrası düşüş eğilimi sona ermiş ve bir miktar artış olmuştur. Kısa zamanda toparlanma sürecine giren Türkiye ekonomisinde borç stokunun GSYİH oranında yine düşüş devam etmiştir. 2013'te ise borç stokunun GSYİH oranı yüzde 47,4 oldu. Borç stokunun GSYİH'ya oranı tekrar yükselme eğilime olmuştur.

Grafik 19:Türkiye Toplam Dış Borç (Milyon \$)

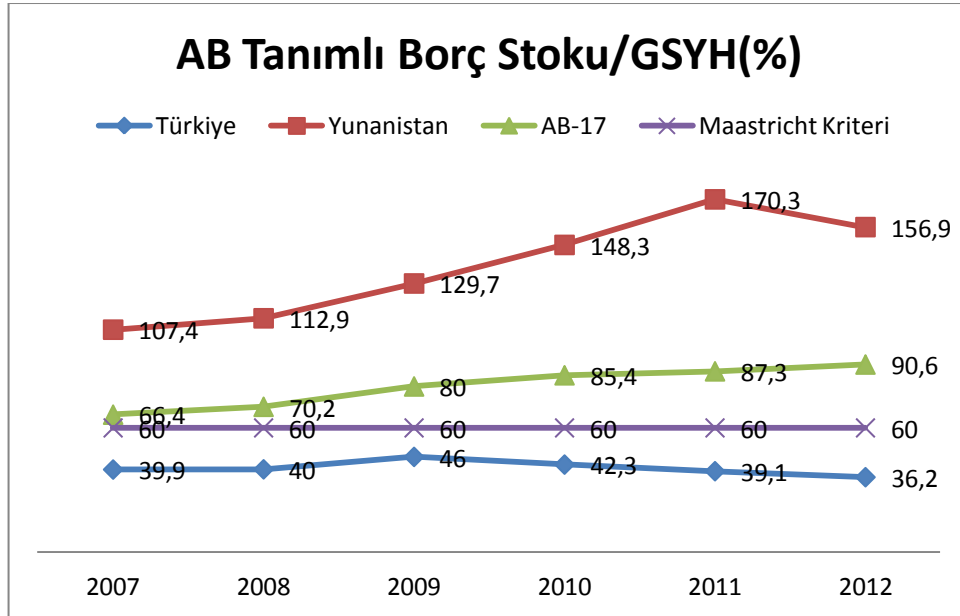

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, "Türkiye Brüt Toplam Dış Borç Stoku" (Çevrimiçi), <http://www.hazine.gov.tr/default.aspx?nsw=EilDPQez15w=H7deC+LxB18=&mid=120&cid=12&nm=634>, 21.10.2014

2010 yılında başlayan ekonomik toparlanmayla yüzde 8,4 oranında artan borç stoku 2011 yılında yüzde 4,9 oranındaki artışla 306.551 milyon \$'a yükselmiştir. Dış borç stokundaki artışın geçen yıla göre düşük olmasında istikrarlı büyüme performansımız ve kamu kesiminin sıkı maliye politikaları etkili olmuştur.⁴⁹ Grafik 19'da 2001 yılı sonrasında dış borç stokunda görülen değişimleri göstermektedir.

2008 yılında başlayan kriz sonrası AB ülkeleri borçlanma sorunları ile uğraşırken, Türkiye bugün Avrupa ülkeleri içinde en düşük borç yükü oranına sahip ülkelerden birisi durumundadır. Türkiye'de 2001 yılında yaşanan finansal kriz sonrası yapılan düzenlemeler ile bankacılık sisteminin kazandığı ve son yıllarda bütçe dengelerinde sağlanan disiplin, bir borçlanma krizi yaşanmasını engellemiştir. Dış borç stoku içinde 2005 yılına kadar kamu sektörünün payı daha yüksek iken, 2005 yılından itibaren özel sektörün payı artmaya başlamış, 2012 yılında da bu artış eğilimi devam etmiştir.⁵⁰

Grafik 20: AB Tanımlı Borç Stoku/GSYİH (%), Türkiye, Yunanistan, AB-17

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, "Borç Göstergeleri", (Çevrimiçi), <https://www.hazine.gov.tr/File/?path=ROOT%2FDocuments%2FGenel+%C4%B0%C3%A7e rik%2FBORC+GOSTERGELERI.pdf>, 21.10.2014

⁴⁹ TOBB, **Ekonomik Rapor 2011**, TOBB Yayın No: 2012/151, Ankara, 2012, s. 269

⁵⁰ TOBB, **Ekonomik Rapor 2012**, TOBB Yayın No: 2013/198, Ankara, 2013, s. 170

2007 ve sonrası dönemler incelendiği zaman Türkiye borç stoku açısından rahat bir dönem geçirdiği görülmektedir. Grafik 20'de Türkiye Yunanistan ve Maastricht Kriterleri karşılaştırılmıştır. Bu dönemde Yunanistan borç stoku Maastricht Kriterlerinin çok üstünde gerçekleşmiştir. 2007 yılında yüzde 107,4 gerçekleşen borç stokunun GSYİH oranı, 2011 yılında yüzde 170,3 çıkarak bir rekor kırmıştır. Borç stoku 2012 yılında biraz gerilemiş ve yüzde 156,9 oranında gerçekleşmiştir.

Son on yıllık dönemde Türkiye'nin dış borcunda kamu sektörünün payı, düzenli bir şekilde azalmıştır. Yunanistan'da ise böyle bir durum görülmemiştir. 2009 yılı sonu itibariyle Yunanistan toplam dış borcunun 2/3'ünden fazlası (yüzde 78,9) kamu sektörüne aittir. Yunan ekonomisinin cari açığı arttıkça, hem dış borcu artmış, hem de toplam dış borç içinde kamunun payı artmıştır. Türkiye de 2000'li yılların başında dış borcun yarısından fazlası kamu sektörüne ait iken, takip eden yıllarda kamunun borcu giderek azalan seyir izlemiş ve 2011 yılında toplam dış borcun 1/3'üne kadar düşmüştür. Yine Yunanistan'ın borç stoku/GSYİH oranı, Maastricht Kriterinin üzerinde olmuş ve AB ortalamasının çok üzerinde seyretmiştir. Kriz sonrası kamu borcunun GSYİH oranı 2011 yılında yüzde 170,3'e çıkarak tarihi bir rekor kırmıştır.

Türkiye'nin kamu borcu/GSYİH oranı ise, Yunanistan'ın aksine 2000 yılında yüzde 77,9 iken takip eden yıllarda azalan bir seyir izlemiş ve 2012 yılında yüzde 36,2 düzeyine düşmüştür. Bu durum büyük ölçüde 2004 yılından itibaren yapılan büyük özelleştirmeler nedeniyle elde edilen gelirlerin, kamunun borçlanma ihtiyacını azaltıcı etkisinden kaynaklanmıştır. Türkiye ile Yunanistan ekonomileri arasındaki önemli bir fark, Türkiye de dış borcun önemli kısmının kamu sektörüne değil, özel sektöre ait olmasıdır. Yunanistan da ise bu durumun tersi görülmektedir.⁵¹

Yunan ekonomisinin krize girdiği 2009 yılında ise, dış borcun önceki yıla göre artış oranı yüzde 66,4 düzeyine çıkmıştır. Dikkate alınan her iki dönemde de Türkiye ekonomisinin brüt dış borcunun büyüme hızı, Yunanistan'ın oldukça gerisinde kalmıştır. Ancak söz konusu ekonomiye benzer şekilde son on yıldır Türkiye'nin borcunun yıllık büyüme hızı, kriz yılları hariç düzenli şekilde artış eğilimi göstermiştir.

⁵¹ Belgin Akçay, **a.g.m** s.17-22

Diğer yandan cari açığın önemli kısmını dış borçla finanse eden iki ülkenin dış borç stoku karşılaştırıldığında, trend aynı olsa da Türkiye'nin son yıllardaki dış borcundaki büyüme hızı, Yunanistan'ın oldukça altındadır. Ancak son on yıllık dönemde ülkenin dış borç stokunun üç kat artmış olması, göz ardı edilmemesi gereken bir husustur.

3.3.5 Türkiye'de Yaşanan Finansal Krizin Cari Açık Üzerindeki Etkisi

Küresel ekonomik kriz 2009 yılında finansman imkânlarını, dış talebi ve tüketici beklentilerini olumsuz bir şekilde etkileyerek ekonomik faaliyetlerde belirgin bir daralmaya neden olmuştur.

Özellikle 2008 yılının sonlarından itibaren, dış ticaretimiz üzerinde etkisi belirginleşen kriz, 2009 yılında mal ve hizmet ihracat ve ithalatını önemli ölçüde azaltmıştır. Bu gelişmelere paralel olarak milli gelirden yaşanan daralma ve emtia fiyatlarındaki düşüş nedeniyle, 2009 yılında cari işlemler açığı, 2008 yılına göre yüzde 67 azalarak 41.946 milyon dolardan 13.853 milyona gerilemiştir. Cari açığındaki yüksek oranlı düşüş büyük ölçüde dış ticaret açığındaki daralmadan kaynaklanmıştır.⁵²

Dünya ülkeleri genelinde yaşanan ekonomik durgunluk, özellikle Türkiye'nin en önemli ticaret ortağı olan Avrupa Birliği ülkelerinin büyüme performanslarındaki bozulmalar ve yetersiz talep koşulları, ihracatımızı olumsuz yönde etkilemiş, ithalat talebinde de düşüşe yol açmıştır. İthalat talebindeki düşüşün ihracattan daha yüksek oranda gerçekleşmesi dış ticaret açığının küçülmesini sağlamıştır.⁵³

Küresel kriz nedeniyle 2009 yılında cari işlemler açığında geçici bir düzelme yaşanmış, ekonominin toparlanmaya başlaması ile cari açık yeniden önemli bir risk unsuru olarak ortaya çıkmıştır.⁵⁴

⁵² TOBB, Ekonomik Rapor 2009, **a.g.e.** s.106

⁵³ **A.e** s.106

⁵⁴ TOBB, Ekonomik Rapor 2010, **a.g.e.** s. 141

2010 yılında ise küresel ekonomide göreceli de olsa canlanmayla birlikte, dış talep ve iç talepte artış eğilimi başlamıştır. Ancak talep artışının daha çok iç talep ağırlıklı olması, en önemli ihracat pazarımız olan Avrupa ülkelerinde borç krizinden kaynaklanan düşük büyüme, ihracat rakamlarının ithalat rakamlarının gerisinde kalmasına yol açmıştır. Ülkemizde üretimin büyük ölçüde ithalata bağımlı olması, ekonomideki büyümeyle birlikte ithalat artışını desteklemiştir. Böylece 2009 yılının son çeyreğinden itibaren hız kazanan dış ticaret açığı, artışını 2010 yılının son çeyreğine kadar sürdürmüştür.⁵⁵

2012 yılı, ekonomi açısından temel risk unsurlarından biri olan cari işlemler dengesinde önemli oranda iyileşmenin olduğu bir yıl olmuştur. 2011 yılında, küresel krizden çıkış sürecinde ekonomideki hızlı büyüme, canlı iç talep ve zayıf yurt dışı talep nedeniyle ithalat ihracattan daha hızlı artış göstermiş, dolayısıyla dış ticaret açığı ve cari açık yükselmiştir. Üretim ve enerji fiyatlarındaki artışlar da ithalat artışını desteklemiştir. 2011 yılının son çeyreğinden itibaren TCMB cari dengedeki bozulmayı kontrol altına almak için kredi hacmindeki artışı sınırlamaya ve döviz kurunu dengelemeye yönelik uygulamalara başlamıştır. Böylece döviz kuru yükselirken ekonomi yavaşlamaya, iç talep gerilemeye başlamıştır. Bu gelişmeler sonucu dış ticaret açığı ve cari açıkta iyileşme başlamıştır.⁵⁶

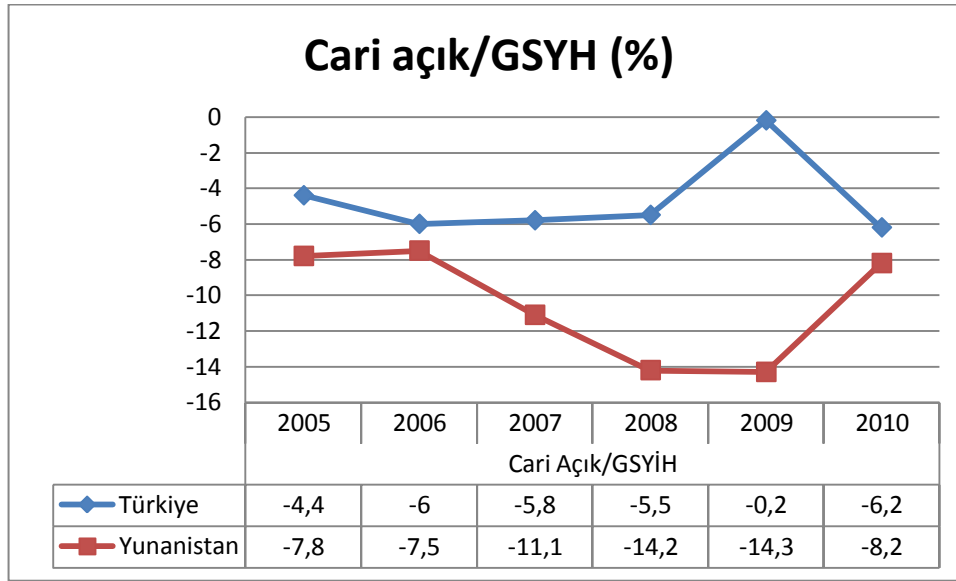
Yunan ekonomisinin cari açık düzeyi, Türkiye'ninkinden yüksek olsa da her iki ekonomi de uzun yıllardır cari açıkla ekonomik faaliyetlerini sürdürmektedir ve her iki ekonominin de hızlı büyüdüğü yıllar, cari açıklarının da genişlediği yıllardır. Krize girmeden önceki dönemde Yunanistan'ın cari açığı daha da yükselmiş, cari açık/GSYİH oranı 2007 ve 2008 yıllarında sırasıyla yüzde -11,1 ve – yüzde 14,2 düzeyine ulaşarak tarihi rekorunu kırmıştır(grafik 21). 2000-2011 dönemi dikkate alındığında Türkiye'nin de cari açığı, kriz yılları hariç artan üretim hacmiyle birlikte giderek genişlemiştir. 2006 yılından beri Türkiye ekonomisinde cari açık/GSYİH oranı, Yunan ekonomisine benzer şekilde, cari açığın bir ekonomi için tehdit oluşturmasında eşik olarak kabul edilen üst sınırın (yüzde 5), oldukça üzerinde seyretmeye başlamıştır. Her iki ülke de cari açığının önemli kısmını dış borçla finanse etmiştir ve dolayısıyla cari açığa paralel olarak dış borç stoku her iki ekonomide de düzenli olarak artmıştır. 2011 yılına gelindiğinde de bu oran, yüzde

⁵⁵ A.e s. 115

⁵⁶ TOBB, Ekonomik Rapor 2012, a.g.e s. 164

9,5 düzeyine ulaşarak Cumhuriyet tarihinin rekorunu kırmıştır. Öte yandan cari açığın kapatılmasında kullanılan kaynaklar açısından iki ülke karşılaştığında da ağırlıklı olarak benzer yöntemin kullanıldığı görülmektedir. Her iki ülke de cari açığının önemli kısmını dış borçla finanse etmiştir ve dolayısıyla cari açığa paralel olarak dış borç stoku her iki ekonomide de düzenli olarak artmıştır.⁵⁷

Grafik 21: Cari açık/GSYİH (%), Türkiye Yunanistan

Kaynak: Bank of Greece, “ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών”, (Çevrimiçi), [http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών.pdf](http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/ισοζυγίου_τρεχουσών_συναλλαγών.pdf), 16-04-2014

Worldbank, “Current Account Balance (% of GDP)”, (Çevrimiçi), <http://data.worldbank.org/indicator/BN.CAB.XOKA.GD.ZS?page=2>, 21.10.2014

Türkiye ve Yunanistan'ı karşılaştığımızda, 2011 yılı sonu itibarıyla Türkiye, Yunanistan'dan nüfus açısından yaklaşık yedi kat, üretim açısından üç kattan daha büyük bir ekonomiye sahiptir. Ancak kişi başına düşen yıllık geliri, Yunanistan'ın yarısı kadardır ve gerek kişi başına düşen gelir, gerek insani gelişmişlik açısından dünya sıralamasında Yunanistan'ın oldukça gerisinde yer almaktadır. Her iki ekonomi, benzer ekonomik düzen tercihi yapmış olmalarına rağmen, Türk ekonomisinde devletin ekonomik faaliyetlerdeki rolü, özellikle 2000'li yılların

⁵⁷ Belgin Akçay, “Türkiye’de Cari Açığın Sürdürülebilirliği: Borç Krizindeki Yunanistan ile Karşılaştırılması” s.17-22 Belgin AKÇAY Bu çalışma, Gazi Üniversitesi tarafından 22-23 Aralık 2011 tarihleri arasında düzenlenen VII. Ekonomik Yaklaşım Kongresinde sunulan tebliğin gözden geçirilmiş ve güncellenmiş versiyonudur. (Çevrimiçi), <http://www.scopemed.org/fulltextpdf.php?mno=150944> PDF 22-10-2014

başından itibaren giderek azalmıştır. Aksine Yunanistan'da ise, son yıllarda devletin ekonomik faaliyetlerde rolü giderek artmış ve kriz öncesi dönemde yüzde 55 düzeyine yükselmiştir. İki ekonomi arasındaki bu farklılığa rağmen, Yunanistan'ın kriz öncesindeki mevcut ekonomik sorunlarıyla ve Türkiye'nin bugünkü sorunları karşılaştırıldığında büyük ölçüde benzer oldukları görülmektedir. AB ortalamasının üzerinde enflasyon ve işsizlik oranına sahip olan her iki ekonomi de, yüksek cari açıklar, artan dış ticaret açığı, düşüş trendinde yurt içi tasarruflar, artan hanehalkı borçluluk oranı, cari açığının finansmanında kullanılan dış kaynaklar vb. açıdan önemli benzerlikler göstermektedirler.⁵⁸

3.3.6 Türkiye'de Finansal Krizin Bankacılık Sektörü Üzerindeki Etkisi

Küresel finansal kriz, dünya ekonomisi ve Türkiye ekonomisinde önemli düzeyde olumsuz ekonomik sonuçlar yaratmıştır. Türkiye'de küresel finansal kriz ve küresel resesyon Türk finans sektöründe bir finansal kriz yaratmamıştır. Kriz esas itibariyle çeşitli yollardan Türk ekonomisini etkilemiş ve olumsuz etkilerini göstererek durgunluğa neden olmuştur. Türk bankacılık sektörünün sorunlarının kalıcı olarak çözümlenmesi amacıyla Mayıs 2001 tarihinde uygulamaya konulan Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı çerçevesinde gerçekleştirilen reformlar sonucunda bankacılık sektörünün karlılığında iyileşme kaydedilmiştir. Küresel finansal krizin Türkiye ekonomisinde bankacılık sektörü üzerindeki etkileri temelde krediler kanalı ve getiri oranlarındaki daralma ile ortaya çıkmıştır. Ancak Türkiye ekonomisinde 2000-2001 kriz döneminde bankacılık sektöründe yapılan düzenlemeler ve iyileştirmeler sayesinde, bankacılık sektörü küresel finansal krizin daraltıcı etkilerini daha kolay atlatabilmiştir. Öyle ki küresel finansal krizin en fazla hissedildiği 2009 yılında Türkiye ekonomisinde bankacılık sektörü, net faiz marjındaki artış sayesinde net gelirlerini ve karlarını artırmayı başarabilmiştir. Küresel finansal krizin 2007'de ilk etkilerini göstermesi ile birlikte Türkiye ekonomisinde bankacılık sektörü finansal sağlamlık endeksinde düşüşler gözlenmiş, ancak alınan tedbirler sayesinde 2008 yılı ile birlikte finansal sağlamlık endeksinde tekrar yükselme gözlenmiştir. 2009 yılında ise bankacılık sektöründeki artan

⁵⁸ A.e.

kârlılıkla birlikte finansal sağlık endeksi oldukça yükselmiştir. Küresel finansal krizin ilk hissedildiği 2008 yılında bankacılık sektöründe öz kaynak karlılığında düşüş gözlenmiştir. Küresel finansal krizin en çok hissedildiği 2009 yılında ise bankacılık sektöründe artan net faiz marjı sayesinde bankacılık sektörü karlılığında da yükseliş gözlenmiştir. Bu yükseliş 2010 yılının ilk çeyreğine kadar sürmüştür. Ancak, 2010'nun ikinci yarısından itibaren ise, net faiz marjındaki düşüşe bağlı olarak bankacılık sektöründe öz kaynak karlılığı da düşüş eğilimi göstermiştir. Küresel finansal krizin Türkiye ekonomisinde bankacılık sektörüne etkileri incelendiğinde, Türkiye ekonomisinde 2001 dönemindeki yapılandırma sonrasında bankacılık sektörünün mali yapısı güçlenmiştir. Bu sebeple, küresel finansal krizin bankacılık sektöründeki olumsuz etkileri, sınırlı düzeyde kalmıştır. Türkiye ekonomisi bankacılık sektörü, küresel finansal krizin reel sektör üzerinde etkilerini en fazla hissettirdiği 2009 yılında kârlılık oranını önemli ölçüde yükseltebilmiştir. Küresel finansal kriz döneminde, net faiz marjındaki değişim, bankacılık sektöründe, kârlılık yapısını da şekillendirmiştir.⁵⁹

Türkiye 2001 yılında aldığı tedbirler sayesinde bankacılık sektörü küresel finansal krizden etkilenmediği söylenebilir, ancak Yunanistan için durum çok farklı olmuştur. Yunanistan bankacılık sektörü Türkiye'nin yaşadığı banka sektöründeki krizi 2008 küresel kriz sonrası yaşamıştır. Bankalar iflas etmiş yada birçok banka başka bir banka tarafından satın alınmıştır. Yunanistan'ın güçlü olarak nitelendirilen bankalar kapanmıştır. Yunanistan'ın güçlü bankalarından Etniki Bank daha önce Türkiye'de satın aldığı Finansbank sayesinde karlılığını devam ettirmiş ve zor durumda olan birçok bankayı kendi bünyesine katmıştır. Bankacılık sektörüne olan güvenin azalması ile birlikte Yunan halkı birikimini yurtdışına transfer etmeye başlamış ve bir süre bazı bankalar günlük ödemelerini yapamamıştır. Avrupa birliği tarafından bankalara sağlanan yardımlar sayesinde bankalar normal çalışmaya başlamıştır.

⁵⁹ Okşan Kibritci Artar – Ayşe Atılğan Sarıdoğan, “Küresel Finansal Krizin Türkiye’de Bankacılık Sektörü Mali Yapısına Etkileri,” **Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı 2, Haziran 2012 s.4-16

SONUÇ

2007 yılının ortalarında ABD emlak piyasasında başlayıp, zamanla finansal piyasalara yayılan, dünya finansal sistemini kilitlemiş, özellikle gelişmiş ülkelerde finansal krizlere neden olması nedeniyle, bu ülkelerde ciddi boyutta sosyoekonomik sorunlara neden olmuştur. Finansal kriz sadece yaşandığı ülke ile sınırlı kalan bir sorun olmadığı için birçok ülkeyi aynı anda etkileyebilmektedir. Kaynakların sınırlı ihtiyaçların sınırsız olduğu bir yerde krizlerden kaçınma mümkün görünmemektedir. Ancak iktisatçılar krizlerin nedenleri ve oluşumu üzerinde yaptıkları çalışmalarla, krizin olumsuz sosyoekonomik etkilerini en aza indirmeye çalışmaktadırlar.

1999 yılında kurulan Euro Bölgesi, ilk ekonomik krizini 2008 yılında yaşamak zorunda kalmıştır. Borç stokunu çevrilebilir bir durumda olmayan Yunanistan iflas ile karşı karşıya kalmasına rağmen, Avrupa Birliği ülkeleri özellikle Almanya Yunanistan'a yardım konusunda isteksiz davranmıştır. Ancak Yunanistan'ın iflasının Euro Bölgesinin itibarını zedeleyecek olması ve iflasın domino etkisiyle daha büyük krize neden olacağı kaygısıyla, Avrupa Birliği Yunanistan için kurtarma paketini onaylamak zorunda kalmıştır. AB Yunanistan' a yardım yapmasının bir diğer nedeni ise, Yunanistan'ın Euro Bölgesi'nden çıkıp eski para birimi Drahmi'ye geçme olasılığıdır. Yunanistan'ın Drahmiye geçmesinin AB'ye maliyetinin yüksek olacağı kanaatinden dolayı, Yunanistan ekonomisini sağlıklı bir yapıya kavuşturmak için birinci ve ikinci kurtarma paketlerini hazırlamıştır. Euro ya katılmak için gerekli olan şartları yerine getirmeden Avrupa parasına katılan Yunanistan, küresel kriz sonrası var olan yapısal sorunlardan dolayı büyük bir ekonomik kriz ile karşı karşıya kalmıştır.

Yunanistan ekonomik krizini, 2008 ekonomik kriz tetiklemiş olmasına rağmen, Yunanistan ekonomisinde var olan makroekonomik dengesizlikler krizde başat rol oynadı. Uzun yıllar devam eden cari açık ve yüksek oranlı dış borç stoku küresel finansal krizin etkisiyle büyük buhranlara neden oldu. Makroekonomik dengesizliklere, ülkenin Euro para birimine geçmesi ve iktidara gelen hükümetler tekrar seçim kazanma kaygısıyla yapılması gereken yapısal değişiklik için gerekli adımları atmamaları sonucu Yunanistan büyük bir kaosun ortasında kaldı. Alınması

gereken tedbirler ve yapısal değişiklikler zamanında yapılmadığı için Yunan halkı büyük bir bedel ödemek zorunda kaldı.

Yunanistan'da yaşanan ekonomik kriz sonucunda ekonomik veriler kötüleşmiş, ciddi düzeyde sosyoekonomik sorunlara neden olmuştur. İstihdam daralmış ve ülkede işsizlik rekor düzeye çıkarak Yunan halkının gelir düzeyinde büyük oranda düşüşler olmuştur. Aynı zamanda çalışan kişilerin ücretlerinde de kesinti yapılmıştır. Dolayısı ile iş sahibi olanların da gelir düzeyinde ciddi bir düşüş olmuştur. Ekonomik krizin sosyal etkilerinden en çarpıcı örneklerinden biri de Yunan Devleti okulların ısınması için dahi kaynak sıkıntısı yaşadığı bir dönem olmuştur. Finansal krizle birlikte GSYİH azalmış, cari açık rekor düzeyde yükselmiş ve ülkenin borç stoku AB standartlarının çok üstüne çıkmıştır.

2001 krizi sonrası başta bankacılık sektörü sağlam bir yapıya kavuşmuş ve önemli yapısal değişiklik yapılmış olmasından dolayı kriz öncesi Türkiye ekonomisinin genel yapısı Yunanistan ekonomisine göre daha iyi durumdaydı. Türkiye'de kriz görülmesindeki başat faktör, finansal krizin çeşitli etki yolları ile sirayet etmesidir. Yunanistan da görülen ekonomik krizi küresel finansal krizin tetikleyici etkisi olmasının yanında, asıl neden ise Yunanistan ekonomisinde var olan sorunlardır. Bu nedenden dolayı Türkiye ekonomisi toparlanma sürecine hızlı bir şekilde girerken, Yunanistan ekonomisi AB ve IMF'nin desteğine rağmen toparlanma sürecine girmemiştir. Uzun bir dönem refah içinde, rahat bir hayat süren Yunanistan toplumu, gelirine göre harcama yapmadığı için eski hayat standartlarını yaşamaları olası görünmemektedir. Hayat standartları düşen Yunan halkında, marjinalleşme eğilimi baş göstermiş, ırkçı bir parti olan Altın Şafak oy patlaması yapmıştır. Yabancı düşmanlığı artan ülkede yabancılara karşı şiddet olayları başlamış, adi suçlarda büyük oranlarda artış göstermiştir.

2008 küresel kriz sonrası Türkiye ekonomisi ciddi bir şekilde etkilenmiştir. Kriz öncesi Türkiye ekonomisi sağlam bir yapı arz ediyor olmasına rağmen küresel finansal krizin teğet geçeceği düşüncesi alınması gereken tedbirleri geciktirmesinden dolayı, ekonomi olması gerekenden daha çok etkilenmiştir. Ancak finansal krizin etkisi uzun bir dönem sürmemiş, alınan tedbirler sayesinde kısa bir dönemde ekonomi toparlanma sürecine girmiştir. Türkiye ekonomisi toparlanma sürecine girmiş olmasına rağmen, cari açık ekonominin en zayıf halkasını

oluşturduğu görülecektir. Uzun dönemde büyük risk taşıyan cari açığın karşılanılabilir bir duruma getirmek gerekmektedir.

Finansal kriz öncesi dş eğiliminde olan işsizlik, küresel krizin etkilemesiyle yükselmeye başladı. Ekonomi yönetimi gerekli olan tedbirleri alması sonucunda işsizlik oranı azaldı. GSYİH, 2001 krizinde sonra kararlılıkla uygulanan makro ekonomik politikaların ve mikro reformların etkisiyle 2002 yılının ilk çeyreğinden itibaren 27 çeyrek boyunca kesintisiz büyüme süreci devam etmiş, global krizin etkisiyle 2008 yılı son çeyreğinde ilk defa daralma görülmüştür. Bunun sonucunda Türkiye ekonomisi 2009 yılında küçülmesine rağmen alınan ekonomik önlemler sayesinde 2010 yılında tekrar büyümeye başlamıştır. Yine aynı şekilde sanayi üretiminde krizle birlikte düşme görülmüş ve 2010 yılından sonra büyümeye başlamıştır. Dış borç stoku 2009 yılında küresel krizin ekonomik aktivitelere yarattığı daralma ile birlikte gerileme göstermiştir. 2010 yılında ülke ekonomisinin toparlanmasına paralel olarak dış borç stokunda artış olmuştur. Küresel kriz nedeniyle 2009 yılında cari işlemler açığında geçici bir düzelme yaşanmıştır. Ancak ekonominin toparlanmaya başlamasıyla birlikte cari açık yeniden önemli bir risk unsur haline gelmiştir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Afşar, Aslı, v.d: **Finansal Ekonomi**, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2013
- Akdiş, Muhammet: **Global Finansal Sistem ve Finansal Krizler ve Türkiye**, Beta Basım, 2000, 1.basım
- Akman, Vedat: **Modern Dünyadaki En Büyük Kriz Asya Krizi Sonrası ve Muhtemel Etkileri**, Rota Yayınları, İstanbul, 1998
- Akyüz, Müfit
Ertel, Nesrin: **Ansiklopedik Ekonomi Sözlüğü**, Dünya Yayınları, İstanbul, 1990
- Aren, Sadun: **İstihdam Para ve İktisadi Politika**, Savaş Yayınları, Dokuzuncu baskı, Ankara, 1989
- Bal, Harun: **Uluslararası Finansman Dış Borç Yönetimi ve Türkiye**, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Adana, 1999
- Barber, William J. : **İktisadi Düşünce Tarihi**, Çev. İhsan Durdu, Şule Yayınları, İstanbul, 1995
- Bayır, Musa: **2008 Finansal Krizinde Para Politikası Uygulamaları: Türkiye Örneği**, T.C Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı Yüksek Lisan Tezi, Balıkesir, 2012
- Büyükalvarcı, Ahmet
Çatı, Balı : **1630'dan 2010'a Finansal Krizler Tarihi**, Selçuk yayınları, 2011

- Chomsky, Noam, vd: **Kriz, Kapitalizm, İsyân**, Ütopya Yayınevi, Ankara, Eylül 2010
- Çatalbaş, Nazım, v.d: **Türkiye Ekonomisi**, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2013
- Çelik, Gülfettin, v.d: **Osmanlı İktisat Tarihi**, T.C. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2013
- Çelik, Kenan, v.d: **Uluslararası İktisat**, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2013
- Dağdemir, Elif Uçkan, v.d: **Uluslararası İktisat Politikası** T.C Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2013
- Darıcı, Burak: **Finansal İstikrar ve Finansal İstikrara Yönelik Kamusal Sorumluluk Çerçevesinde Para Politikası: Türkiye Analizi**, TBB Finansal İstikrar Raporu 2012
- Değirmen Süleyman,v.d: **Kriz erken uyarı sinyalleri olarak reel ekonomi göstergeleri, Ekonomik Kriz öncesi erken uyarı sistemleri**, Arıkan Basım Yayım, s.468
- Drettakis, M: **Οι δημοσιονομικές διαστάσεις της κρίσης στην Ελλάδα' στο: Οικονομική κρίση και Ελλάδα, Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας**, 2011, Αθήνα
- Fotopoulou, X: **Οικονομική Ύφεση στην Ευρώπη & Μετανάστευση Η περίπτωση της Ελλάδας**, 2012, Αθηνά
- G. Arslan, Bengül, v.d: **Para Politikası** T.C Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2013

- Gürsoy, Melih: **Ekonomik ve Finansal Krizler Dünü ve Bugünü**, MG Yayınları, İstanbul, 2009
- Halisçelik, Ergül, vd: **Teknik Terimler Sözlüğü** T.C Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Ankara, 2008
- Hofmann, J.B,
Papanikolaou, A: **Ετυμολογικών λεξικών της αρχαίας Ελληνικής** Atina, 1974
- IMF: **Request for Stand-By Agreement**, 2010,
No:10/110
- Kampana, Hlia: **Ορθογραφικό Ερμηνευτικό Μονοτονικό Λεξικό της Δημοτικής**, 1994
- Kansu, Aydan : **Döviz Kuru Sistemleri Ve Döviz Krizleri Türkiye 1994 ve 2001 Krizleri**, 2.basım, Güncel Yayıncılık, 2006
- Karassava, Aleksandra: **"Οι Επιπτώσεις της Οικονομικής Κρίσης στον Ελληνικό Τραπεζικό Κλάδο"**, Εκδόσεις ΤΕΙ Πειραιά, Αθήνα, 2014
- Karluk, Rıdvan: **Avrupa Birliği**, Beta Yayınevi, İstanbul, 2011
- Kazakos, P: **Κάτω από παγκόσμιο έλεγχο η Ελληνική Οικονομική Πολιτική**, 2011, Αθήνα, Παπαζήσης
- Köklü, Aziz: **Makro İktisat**, S yayınları, Ankara, 3. Baskı
- Kuyucuklu, Nazif: **Türkiye İktisadı**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1993
- Kuyucuklu, Nazif: **İktisadi Olaylar Tarihi**, Gür-Ay Matbaası, İstanbul, 2. Baskı, 1985

- Lordoğlu, Kuvvet, v.d: **Çalışma Ekonomisi-2**, T.C Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, 2013
- Malliaropoulos, Dimitrios: **Η απώλεια ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας μετά την είσοδο της χώρας στην ONE** Πανεπιστήμιο Πειραιώς, 2010
- Nadaroglu, Halil: **Kamu Maliyesi Teorisi** 9. Baskı, İstanbul, 1996
- Özsoylu A, Fazıl, v.d: **Küresel Kriz ve Türkiye**, Karahan Kitabevi, 2010
- Özatay, Fatih **Finansal Krizler ve Türkiye**, Doğan Kitap, İstanbul, 3. Baskı, 2011
- Parasız M. İlker **Para Politikası**, Ezgi Kitabevi, 4. Baskı, 1996
- Roubini, Nouriel **Kriz Ekonomisi Dünya Ekonomisinin Çöküşü ve Geleceği**, Çev. Işıl Tezcan, Pegasus Yayınları, İstanbul, 2012
- Stasinopoulos, G: **Η Κρίση της Οικονομικής Πολιτικής στην Ελλάδα, 1991-2010: Προς Αναζήτηση Νέου Μοντέλου Οικονομικής Πολιτικής στο Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, οικονομική Κρίση και Ελλάδα, Αθήνα, 2011**
- Sakelaropoulos, Theodoros D: **Debt Crisis and the Welfare State in Greece**, Global Dialogu, Panteion University of Athens, Atina, 2012

- Seyidoğlu, Halil: **Uluslararası İktisat Teori, Politika ve Uygulama**, Güzem Yayınları, İstanbul,1990, 7. Baskı
- Sosyal Bilimler Ansiklopedisi, Risale Yayınları, İstanbul, 1990
- T.C. Atina Büyükelçiliği Müşavirliği: **Yunanistan'ın Genel Ekonomik Durumu ve Ticaret Türkiye ile Ekonomik Ticari İlişkileri** Atina, 2012
- Taban, Sami, v.d. **İktisadi Büyüme**, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1. Baskı, 2013
- Tarı,Recep, v.d: **Küresel Ekonomik Kriz ve Belirleyicileri Üzerine Bir Değerlendirme**, Edit.: Murat Çetinkaya, Nobel, Ankara, 2011
- Taylan, Tolga: **Yunanistan Ülke Raporu** T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi, 2011
- TCMB: **Yıllık Rapor 2009**, Ankara, Basım Ömür Matbaacılık, 2010
- TOBB: **Ekonomik Rapor 2009**, TOBB Yayın No: 2010/110 Ankara, 2010
- TOBB: **Ekonomik Rapor 2010**, TOBB Yayın No: 2011/135,Ankara, 2011
- TOBB: **Ekonomik Rapor 2011**, TOBB Yayın No: 2012/151, Ankara, 2012

- TOBB: **Ekonomik Rapor 2012**, TOBB Yayın No: 2013/198, Ankara, 2013
- TOBB: **TOBB, Ekonomik Rapor 2008**, Hazırlayan, Sevim Baykan Tanrıku
- TÜSİAD: **Türkiye Ekonomisi 2012**, TÜSİAD Ekonomik Araştırmalar Bölümü, TÜSİAD, İstanbul, 2011
- TÜSİAD: **2006 Yılına Girerken Türkiye Ekonomisi: İstikrardan Sürdürülebilir Büyümeye**, Hazırlayan, Ümit İzmen, İstanbul, TÜSİAD Yayınları, Yayın No 141, Aralık, 2005
- TÜSİAD: **2010 yılına girerken Türkiye Ekonomisi**, Hazırlayan, Ümit İzmen, v.d, TÜSİAD, İstanbul, 2009
- TÜSİAD: **Türkiye Ekonomisi 2014**, Ekonomik Araştırmalar Bölümü, TÜSİAD, İstanbul, 2013
- Türk Dil Kurumu: **Türkçe Sözlük**, Ankara, 2009
- Türkiye İş Kurumu, İŞKUR: **5. Genel Kurul Çalışma Raporu**, Ankara, Kasım, 2009
- Ünsal M, Erdal: **Makro İktisat**, Turhan Kitapevi, 5.Baskı, Ankara, 2003
- Yakut, Kemal, v.d: **Türkiye Cumhuriyeti İktisat Tarihi**, T.C. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2013

MAKALELER

- Akçay, Belgin: "Yunanistan Ekonomisinde Devlet Borç Krizi-Cari Açık İlişkisi" **Maliye Dergisi**, Sayı 163, Temmuz-Aralık 2012, s.17-31
- Bocutoğlu, Ersan
Ekinci, Aykut: Genel Teori, Küresel Krizler ve Yeniden Maliye Politikası" **Maliye Dergisi**, Sayı 156, Ocak Haziran 2009, s.66
- Çalışkan, Ömer Veysel: "Uluslararası Finansal Krizler," **Ekonomik Yaklaşım**, Cilt: 14, Sayı: 44-46, 2003, Ankara, s.226
- Çoşkun, M. Necat: "Gelişmekte Olan Ekonomilerde Bankacılık Krizleri", **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 2, Ankara, Güz 2001, s.40-42
- Dağdelen, İlhan: "Avrupa Bütünleşme Sürecinde Yunanistan Borç Krizi" A.Ü Avrupa Topluluğu Araştırma ve Uygulama Merkezi, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, 2011, Cilt: 10, No:2 s.2-10
- Delice, Güven: "Finansal Krizler: teorik ve Tarihsel Bir Perspektif" **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 20, Ocak-Haziran 2003 s.58-62
- Duman, Koray: "Finansal Krizlere Karşı Politika Tercihleri" **Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, (8) 2004 s.39

- Duman, Koray: “Finansal Krizlerin Nedenleri, Etkileri ve Bankacılık Sektörüne Yansımaları”, **Finans-Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi**, 2002, s.46
- Eren, Aslan, Süslü, Bora "Finansal Kriz Teorileri Işığında Türkiye'de Yaşanan Krizlerin Genel Bir Değerlendirmesi", **Yeni Türkiye**, Sayı: 41, Yıl: 7, 2001 Eylül-Ekim, s.664
- Gençtürk, Mehmet, v.d: “Finansal Krizlerin İşletmelerin Finansman Kararlarına Etkileri: İMKB’de İşlem Gören İşletmeler Üzerinde Bir Araştırma”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt:12, Sayı 1, 2011, s.191
- Güloğlu, Bülent,
Altunoğlu, Ender: “Finansal Serbestleşme Politikaları ve Finansal Krizler: Latin Amerika, Meksika, Asya ve Türkiye Krizleri”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Ekim 2002, sayı 27, s.128
- Işık, Nihat, Duman, Erhan: “1929 Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Krizi’nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri,” **Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 1, Bahar, 2012
- K. Artar, Okşan,
A. Sarıdoğan, Ayşe: “Küresel Finansal Krizin Türkiye’de Bankacılık Sektörü Mali Yapısına Etkileri,” **Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı 2, Haziran 2012, s.4-16
- Kalay, İrfan: “Büyük Durgunluk ve Avrupa Refah Devleti Modeli Açısından Norveç, Yunanistan ve Türkiye: Diyalektik İlişkiler,” **Sayıştay Dergisi** Sayı: 90/ Temmuz-Eylül 2013, s.22

- Kibritçioğlu , Aykut: “Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Hükümetler, 1969-2001” **Yeni Türkiye Dergisi**, Ekonomik Kriz Özel Sayısı, Cilt 1, Yıl 7, Sayı 41, Eylül-Ekim 2001, s.174-175
- Köse, Yaşar,
Karabacak, Hakan: “Yunanistan Ekonomik Krizi: Nedenleri, Etkileri ve Alınan Tedbirlere İlişkin Bir Değerlendirme” **Maliye Dergisi**: Sayı 160 Ocak -Haziran 2011, s.291
- Kutlay, Mustafa: “Küresel Finansal Krizin Türk Ekonomisine Etkileri”, **Stratejik Boyut**, Ağustos Eylül Ekim, 2009, s.59-61
- Kutlu, Hüseyin Ali,
Demirci N, Savaş: “Küresel Finansal Krizi (2007-?) Ortaya Çıkaran Nedenler, Krizin Etkileri, Krizden Kısmi Çıkış Ve Mevcut Durum,” **Muhasebe ve Finansman Dergisi** Ekim 201, s.123-125
- Özşahin, Şerife: Türkiye ekonomisinde Finansal Liberizasyon ve Ekonomik Büyüme ARDL Yöntemi İle Analizi, **S.Ü İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, s.387
- Öztürk, Serdar,
Gövdere, Bekir: “Küresel Finansal Kriz ve Türkiye Ekonomisine etkileri”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi** Y.2010, C.15, s.1, s.377-383
- Sakal, Mustafa: “Gelişmekte Olan Ülkelerde Mali Disiplin Arayışı ve Borçlanma Sorunu,” **Yönetin ve Ekonomi**, 2002, Cilt 9, Sayı 1-2, Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 2002, s.2014
- Suter, C: Debt Cycles in the World Economy: Foreign Loans, Financial Crises and Debt Settlements, 1820-1990, Boulder, Colo: Westview Press, 1992, s.69

- Şem, Ali, Altay, Hüseyin: “Finansal İstikrarsızlık Hipotezi Bağlamında Global Finansal Kriz” **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 10(1), s.167
- Şimşek H, Ayça: “Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Maliye Politikaları: Teorik Bir Değerlendirme” **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 2008 13(1), s.196-197
- Şişman, Mehmet: “Parasal Kriz Teorileri ve Gelişmekte Olan Ülkeler,” **Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 2006, c.12, s.17
- Tokucu, Erkan: “Hyman Minsky’nin Finansal İstikrarsızlık Hipotezi Çerçevesinde Finansal Krizler ve Çözüm Yolları” **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt :6, No:2012, s.197
- Turgut, Ahmet: “Türleri, Nedenleri ve Göstergeleriyle Finansal Krizler,” **TÜHİS İş Hukuku ve Dergisi**, Cilt 20, Sayı 4-5, Ankara, Kasım 2006-Şubat 2007, s.15-45
- Ural, Mert: “Finansal Krizler ve Türkiye” **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:18 Sayı:1, Yıl:2003, s.15-17
- Yıldırım, Süreyya: “2008 Yılı Küresel Ekonomi Krizinin Dünya ve Türkiye Ekonomisine Etkileri” **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 2010, 12, s.49
- Yücel, Fatih,
Kalyoncu, Hüseyin: “Finansal Krizlerin Öncü Göstergeleri ve Ülke Ekonomilerini Etkileme Kanalları: Türkiye Örneği” **Maliye Dergisi**, Sayı 159. Temmuz-Aralık 2010, s.55-57

DİĞER KAYNAKLAR

- Akçay, Belgin: "Türkiye'de Cari Açığın Sürdürülebilirliği: Borç Krizindeki Yunanistan ile Karşılaştırılması" s.17-22 (Çevrimiçi), <http://www.scopemed.org/fulltextpdf.php?mno=150944> PDF, 22.10.2014
- Arı, Ali: " Küresel Finansal İstikrarsızlık Çağında IMF'nin Değişen", Rolü. Bu çalışmanın ilk versiyonu 18-21 Ekim 2012 tarihinde Azerbaycan'ın Bakü şehrinde düzenlenen Avrasya Sosyal Bilimler Forumu'nda sunulmuştur. (Çevrimiçi), <http://www.kirklareli.edu.tr/download/files/45710622/12-02.pdf>, 05.06.2014
- Tayfur, M. Fatih: "Yunanistan Ayakta Kalabilir mi?" Analist Dergisi Ağustos 2011 sayısı, (Çevrimiçi), <http://www.usakanalist.com/detail.php?id=394>, 24.04.2014
- Al Jazeera: "Yunanistan'da ders Kitabı Krizi", (Çevrimiçi), <http://www.aljazeera.com.tr/haber/yunanistanda-ders-kitabi-krizi>, 12.06.2014
- Ankara Ticaret Odası (ATO): Krizler Tarihi Raporu, 2005, (Çevrimiçi), <http://www.atonet.org.tr/yeni/index.php?p=276&l=1>, 10.06.2014
- Aykut Kibritcioglu: Küresel Krizinin Almanya Ve Türkiye'ye Etkileri, Sosyal Politika Ekonomisi ve İslam'daki Algılanışı Çalıştayı, Konrad Adenauer Vakfı, Ankara, 2010 s.147, (Çevrimiçi), http://www.kas.de/wf/doc/kas_23417-1522-12-30.pdf?110816144640, 18.02.2014
- Bank of Greece: "ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών", (Çevrimiçi), http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/ισοζυγίου_τρεχουσών_συναλλαγών.pdf, 16.10.2014

- Bank of Greece: “Summary Of The Annual Report 2013” (Çevrimiçi),
http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/Summary_Annrep2013.pdf, 15.10.2014
- Darıcı, Burak: “Finansal İstikrar ve Finansal İstikrara Yönelik Kamusal Sorumluluk Çerçevesinde Para Politikası: Türkiye Analizi”, TBB Finansal İstikrar Raporu 2012 s.32, (Çevrimiçi),
http://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/1368/TBB_finansal_istikrar_raporu_19092012.pdf, 12.09.2013
- Dw.de: Yunanistan’da Vergi Kaçırma Rekoru, (Çevrimiçi),
<http://www.dw.de/yunanistanda-vergi-ka%C3%A7%C4%B1rma-rekoru/a-16334365> 15-02-2014
- Ekodialog.com: “Klasik Ekonomik Düşüncenin Doğuşu ve Klasik Okulun Temsilcileri” (Çevrimiçi)
http://www.ekodialog.com/Konular/iktisatcilar/klasik_ekonomi_dusuncesi.html, 21.05.2014
- ELSTAT, Ελληνική Στατιστική Αρχή: “Εργατικό Δυναμικό”, (Çevrimiçi),
http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/PAGE-themes?p_param=A0101, 08.11.2013
- Europa.eu: “Οικονομική επικαιρότητα Υποστήριξη στην Ελλάδα”, (Çevrimiçi), http://ec.europa.eu/greece/news/economic-news/economic2_el.htm, 01.02.2014
- Europa.eu: Το ευρώ στον κόσμο”, (Çevrimiçi),
http://ec.europa.eu/economy_finance/euro/world/index_el.htm, 01.02.2014
- EUROSTAT: “Real GDP Growth Rate”, (Çevrimiçi)
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tec00115>, 10.07.2014

- EUROSTAT: Database, (Çevrimiçi),
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database, 20.07.2014
- EUROSTAT: “Unemployment Rate By Sex And Age Groups - Monthly Average”, (Çevrimiçi),
http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=une_rt_m&lang=en, 08.11.2014
- Hazine Müsteşarlığı: “Borç Göstergeleri”, (Çevrimiçi),
<https://www.hazine.gov.tr/File/?path=ROOT%2FDocuments%2FGenel+%C4%B0%C3%A7erik%2FBORC+GOSTERGERI.pdf>, 21.10.2014
- Hazine Müsteşarlığı: “Borç Göstergeleri”, (Çevrimiçi),
<https://www.hazine.gov.tr/File/?path=ROOT%2FDocuments%2FGenel+%C4%B0%C3%A7erik%2FBORC+GOSTERGERI.pdf>, 21-10-2014
- Hazine Müsteşarlığı: “Türkiye Brüt Toplam Dış Borç Stoku”, (Çevrimiçi),
<http://www.hazine.gov.tr/default.aspx?nsw=EilDPQez15w=H7deC+LxBI8=&mid=120&cid=12&nm=634>, 21.10.2014
- Hürriyet Gazetesi: “Avrupa’da Yoksulluk Araştırması”, (Çevrimiçi),
<http://www.hurriyet.com.tr/avrupa/26878203.asp>,
01.08.2014
- IMF: (1998) : “Financial Crises : Characteristics and Indicators of Vulnerability”, (Çevrimiçi), Chapter IV World Economic Outlook May 1998, IMF. S. 74
www.imf.org/external/pubs/ft/weo/weo0598/index.htm,
05.09.2013

- İktisadi Kalkınma Vakfı: (Çevrimiçi),
http://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/avrupa_birligi_ve_imf_yunanistana_saglanacak_yardim_paketi_uzerinde_anlasmaya_vardi.pdf, 23.08.2014
- Kara, Oğuz, Aydın, Üzeyir : “Krizlerin Türkiye Ekonomisine etkisi: geleceğin öngörüsüne yönelik bir Deneme” Ulusal İktisat Kongresi, 20-22 Şubat 2008, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü, İzmir, (Çevrimiçi),
http://www.deu.edu.tr/userweb/iibf_kongre/dosyalar/aydin.pdf, 08.12.2013
- Kitidi, Katerina, Chatzistefanou, Aris: debtocracy (Borçokrasi), Belgeseli
<http://subpolitik.files.wordpress.com/2013/01/yunanistandaki-kriz.pdf>, 08.09.2013
- Mortan, Kenan: “Krizler Üstüne”, (Çevrimiçi),
<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/83865.asp>, 21.05.2014
- Uçar ,Özgür: “Yunanistan’ın Euro Bölgesinden Ayrılmasının Olası Ekonomik Etkileri” Avrupa Birliği Bakanlığı Ankara, 2012, s.8 (Çevrimiçi),
http://www.abgs.gov.tr/files/EMPB/grexit_impact_on_turkey_print_version.pdf, 08.03.2014
- Sinn, Hans Werner: “Economic History; Germany, Greece and the Marshall Plan, a Riposte”, The Economist, June 21. 2012 (Çevrimiçi),
<http://www.economist.com/blogs/freeexchange/2012/06/economic-history-1>, 25.7.2014
- Stockholm International Peace Research Institute: “SIPRI Military Expenditure Database”, (Çevrimiçi),
http://www.sipri.org/research/armaments/milex/milex_database, 20.07.2014

- TCMB: “Avrupa Merkez Bankası ve Ekonomik ve Parasal Birlik”, (Çevrimiçi), http://www.tcmb.gov.tr/yeni/banka/emu/AMB_ve_EMU.pdf , 04.02.2014
- TEPAV: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, 2007-08 Küresel Finans Krizi ve Türkiye: Etkiler ve Öneriler s.4, (Çevrimiçi), <http://www.tepav.org.tr>, 01.02.2014
- The Lisbon Council: 2013 Euro Plus Monitor: From Pain to Gain, (Çevrimiçi) <http://www.lisboncouncil.net/publication/publication/101-the-2013-euro-plus-monitor-from-pain-to-gain-.html>, 09.08.2014
- TOBB: Ekonomik Rapor 2008, s.i , (Çevrimiçi), <http://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/ekonomik%20rapor.pdf>, 12.03.2014
- Trakyanet.com: “Yunanistan'ın Üç Üniversitesi Kapılarına Kilit Vurdu”, (Çevrimiçi), http://trakyanet.com/index.php?option=com_content&view=article&id=1153&catid=105&Itemid=573, 12.06.2014
- Tuncel, C. Okan: Finansal Liberalizasyon ve Küresel Krizin Yapısal Nedenleri: Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Dersler s.12 (Çevrimiçi), http://mpira.uibk.ac.at/muenchen.de/42422/1/Finansal_Liberalizasyon_ve_Kuerese_l_Krizin_YapAe_sal_Nedenleri.pdf, 20.09.2013
- TÜİK: “Seçilmiş Uluslararası Göstergeler”, (Çevrimiçi), <http://tuikapp.tuik.gov.tr/SecilmisUluslararasıGostergeler/degişkenlerUzerindenSorgula.do>, 10.03.2014

- TÜİK: “Temel İstatistikler “, (Çevrimiçi),
<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>,
14.03.2014
- TÜİK: Tanım ve Kavramlar, (Çevrimiçi),
http://www.tuik.gov.tr/MicroVeri/Hia_2011/turkce/metaveri/tanim/index.html, 27.02.2014
- Uluslararası Politik Akademisi: "Maastricht yaklaşma Kriterleri: Türkiye Ekonomisinin Değerlendirilmesi", (Çevrimiçi),
<http://politikaakademisi.org/maastricht-yakinlasma-kriterleri-turkiye-ekonomisi-degerlendirmesi>, 16.02.2014
- Wikipedia: “1973 Petrol Krizi”, (Çevrimiçi),
http://tr.wikipedia.org/wiki/1973_Petrol_Krizi, 12.10.2014
- Wikipedia: “1997 Doğu Asya Mali Krizi”, (Çevrimiçi),
http://tr.wikipedia.org/wiki/1997_Do%C4%9Fu_Asya_Mali_Krizi, 15.10.2014
- Wikipedia: “Altın Şafak”, (Çevrimiçi),
[http://tr.wikipedia.org/wiki/Alt%C4%B1n_%C5%9Eafak_\(Yunanistan\)](http://tr.wikipedia.org/wiki/Alt%C4%B1n_%C5%9Eafak_(Yunanistan)), 12.06.2014
- Wikipedia: “Haziran 2012 Yunanistan Genel Seçimleri” (Çevrimiçi),
http://tr.wikipedia.org/wiki/Haziran_2012_Yunanistan_genel_se%C3%A7imleri, 12.06.2014
- Worldbank: “Current Account Balance (% of GDP)”, (Çevrimiçi),
<http://data.worldbank.org/indicator/BN.CAB.XOKA.GD.ZS?page=2>, 21.10.2014

Yörükoğlu, Mehmet: Küresel Mali Kriz ve Türkiye Ekonomisi, T.C Merkez Bankası Tebliği, 26 Şubat 2009, s.1 , (Çevrimiçi), http://www.tcmb.gov.tr/yeni/iletisimgm/Yorukoglu_ActiveAcademy.pdf, 28.05.2014